

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний торговельно-економічний
університет**

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: ОСОБЛИВОСТІ
ТА ВИКЛИКИ**

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Київ, 16 квітня 2021 року)

Київ 2021

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу КНТЕУ
заборонено**

УДК 323.159
С 89

Суспільно-політичні процеси в умовах пандемії:
С 89 особливості та виклики [Електронне видання] : тези доповідей
Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 16 квітня 2021 р.) / відп. ред.
А. А. Кравченко. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. –
184 с.

ISBN 978-966-918-003-2

DOI: <http://doi.org/10.31617/k.knute.2021-04-16>

Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції містять результати досліджень, присвячені розкриттю актуальних питань соціології. Матеріали друкуються в авторській редакції.

УДК 323.159

Редакційна колегія: А. А. Кравченко, д-р філос. наук, проф.;
М. П. Кухта, д-р соц. наук, доц.; А. М. Міщенко, канд. політ. наук,
доц.; Г. Ю. Воробйова, канд. політ. наук, доц.; В. Й. Разіцький, канд.
іст. наук, доц.

Відповідальний за випуск А. А. Кравченко, д-р філос. наук, проф.

ISBN 978-966-918-003-2

© Київський національний торговельно-
економічний університет, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	8
-----------------	---

Секція 1 СВІТОВІ ТРЕНДИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

АЛЕКСЄЄВА К. І. Фактор COVID-19 для «нової» біоетики	9
ГОЛЬД О. Ф., КАСИР І. О. Поліконфесійність vs пандемія: приклад США	12
ГРЕЧУХА Ю.С., КРАСІЛЬНІКОВА О.В. Деякі тенденції масової свідомості людей	14
ДОДОНОВА В. І., ДОДОНОВ Д. Р. Ціннісна матриця людини в постпандемічний період	17
ЗАРЕЦЬКА О. О. Наративна практика як форма соціальної взаємодії при наданні дистанційної психологічної підтримки.....	20
КРАВЧЕНКО А. А. Пандемія COVID-19 як каталізатор соціальних змін в умовах «техногенної цивілізації»	23
КРАМАР Т. В. Пандемія. Нові виміри буття людини	27
КУЛАГІН Ю. І. Віртуальна комунікація як деструкція дійсного	29
КУХТА М. П. Цифровізація соціальної взаємодії в умовах коронавірусної кризи	31
ЛАВРИНОВИЧ О. А. Соціально-психологічні наслідки пандемії COVID-19: групи ризику	34
ЛИТВИН Н. М. Сучасні корективи життя в умовах пандемії.....	36

ОБ'ЄДКОВ О. І. Пандемія COVID-19 як чергове випробування для свободи людини: філософсько-правовий аспект.....	39
--	----

ОЛЕШКО В. В., КРАСІЛЬНИКОВА О. В. Світові тренди соціальної взаємодії в умовах карантину	42
--	----

ОМЕЛЬЧЕНКО М. С., КУХТА М. П. Самореалізація молоді в сучасній соціальній ситуації	44
--	----

РОБЕЙКО Д. В., КУХТА М. П. Гуманізм та свобода в світлі пандемії. Динамічні зрушення	47
--	----

ШКУРОВ Є. В. Макдоналізація і соціальні медіа за умов COVID-19	51
--	----

Секція 2
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

ГОЛУБ Н. С., ГУБИЦЬКИЙ Л. В. Корпоративна культура готельних компаній в умовах коронакризи	55
--	----

ГУСЄВА Н. Ю. Коли пандемія закінчиться, світ буде іншим?	58
--	----

КРАСІЛЬНИКОВА О. В. Світ після пандемії: економічні та соціальні наслідки.....	61
--	----

МАСКЕВИЧ О. Л. Соціально-економічні наслідки пандемії	64
---	----

МЕСРОПЯН Д. А. Вплив COVID-19 на сферу туризму: українська та світова практика	67
--	----

МОРОЗОВ А. Ю. Футорологічні та конспірологічні виміри ковід-епідемії	70
--	----

ПАЗИЧ А. Р., ЄНІН М. Н. Трансформації трудових міграційних процесів в Україні та Європі в умовах пандемії	74
--	----

ПРЕДЕІНА М. Ю., ТОМІЛЕНКО Д. Ю. Як коронавірус робить віддалену роботу нормою?.....	77
---	----

РАДЧЕНКО С. Г.
Етичні норми та правила соціологічних опитувань 80

САВОЛАЙНЕН І. П.
Прекаріат як соціальна проблема, нові горизонти..... 83

ТРЕТЯК А. В., ЛИТВИН Н. М.
Мистецтво та пандемія: реалії співіснування 86

ШЕПЕТЯК О. М.
Регулювання фінансово-господарської діяльності
в Українській Греко-Католицькій Церкві..... 89

Секція 3
ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОГО ТА ОСВІТНЬОГО РОЗВИТКУ
СУСПІЛЬСТВА

БАРАБАШ Р. Я.
Нігілістичні тенденції у сучасному суспільстві..... 93

БОРОВСЬКА Л. О.
Гуманітарна освіта у нових реаліях..... 96

ГУДКОВ С. О.
Трансформація соціального інституту вищої освіти в умовах пандемії..... 99

ДРАПОГУЗ В. П.
Нові світоглядні орієнтири інноваційної освіти 103

ЗАЗИМКО О. В.
Конструювання досвіду студентами в умовах дистанційного навчання .. 106

КИЗИМЕНКО І. О.
Дистанційне навчання в умовах карантину..... 109

КОЛІНЬКО М. В.
Номадизм як соціальна стратегія..... 112

ЛІПІН М. В.
Симптоми академічної доброчесності в умовах пандемії COVID-19 115

НОСОВ Р. О., НІКУЛЬЧЕВ М. О.
Технології дистанційного навчання як засіб поліпшення організації
освітнього процесу 119

РОГОЖА М. М.
Проблема справедливості в контексті розмислів про онлайн-навчання... 122

ЮР Т. М., ЛИТВИН Н. М.
HR-виклики в новітніх соціальних реаліях 125

ШУСТ Н. Б., ДУБОВИК С. М.
Освіта online: проблеми vs перспективи..... 128

Секція 4
ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

АГАРКОВ О. А.
Пандемія та геополітична стратегія України 131

ВОРОБІЙОВА Г. Ю.
Особливості проведення виборчих кампаній в Україні 133

ГУБИЦЬКИЙ Л. В., МЕЛЬНИК Г. М.
Київська губернія в умовах епідемій кінця XVIII – середини
XIX століття..... 136

ДОБРОДУМ О. В.
Свобода совісті в сучасній Україні 139

КАРНАУХ А. А.
Пандемія COVID-19 в Україні: загрози та виклики 142

СТОПЧАК М. В.
Соціальний захист населення України під час пандемії..... 145

ТЮЛЬКІН О. В.
Кризові явища «суспільного договору» в сучасних умовах..... 148

ШЕПЕТЯК О. Т.
Діяльність Української Греко-Католицької Церкви в період пандемії..... 151

ЯКОВЕНКО Ю. І.
Розвиток в Україні політичної науки за умов пандемії 154

Секція 5
ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СВІТІ

ІГНАТОВ І. І.	
Соціально-політичні маніпуляції в умовах пандемії.....	156
КАРАЩУК М. Г.	
Довіра до влади в умовах пандемії COVID-19.....	159
МЕТЕЛЬСЬКА А. В.	
Політичні трансформації Бразилії, Білорусі та Індії	163
МІЩЕНКО А. М.	
Ціннісні засади сучасних демократій: плюралізм чи монізм?	166
РАЗЦЬКИЙ В. Й.	
США та «зовнішній світ» в умовах пандемії	169
РЯБІНІН Є. В.	
Обмеження індивідуальної свободи внаслідок трансформації світового устрою	172
СИНЯКОВ С. В., ЮРЧЕНКО Е. А.	
Соціально-гуманітарні цінності економічної діяльності	175
ФЕЩЕНКО І. В.	
Суспільно-політичні процеси в умовах пандемії: особливості та виклики.....	179
ЮРЧЕНКО Е. А.	
Світоглядно- ідеологічний вимір політичних конфліктів, спровокованих карантинними заходами.....	181

ПЕРЕДМОВА

Історія університету бере свій початок з важкого післявоєнного 1946 року. Сама дата його заснування вказує на те, що важливою умовою подолання криз та фундаментом майбутньої суспільної розбудови є освіта і наука. Тож не дарма був обраний і напрям роботи цього річної конференції, орієнтований на розгляд суспільно-політичних процесів в умовах пандемії COVID-19.

Пандемія коронавірусу змінила світ і стала одним із найбільших викликів ХХІ століття, загрозою суспільно-політичним процесам. Традиційні державні інституції постали перед пошуком шляхів адекватного та дієвого реагування на явища глобальної світової кризи – як охорони здоров'я, так і економічного розвитку. Поглиблення недовіри населення до державних інститутів та зменшення дієвості суспільної угоди, яка гарантує безпеку людей, спонукають до пошуку нових соціально-обумовлених заходів для подолання глобальних викликів ХХІ століття як з боку держави, так і з боку суспільства. Ці процеси дають потужний поштовх до наукових дискусій та розроблення нової методології дослідження.

У контексті розбудови демократичного економічно розвиненого українського суспільства актуальним є аналіз способів реагування та подолання кризових явищ. Особлива ситуація, що склалася на світовій арені внаслідок стрімкого поширення пандемії, дає можливість розглянути унікальні кейси та кризову політику реагування в різних країнах. Отже, пандемія стала лакмусовим папірцем, що виявив всі дисфункції соціальних інститутів, насамперед економічних, соціальних, політичних. Вона є викликом не лише для демократії та управлінської сфери, але й для науки та освіти, бо змушує їх реагувати максимально швидко та гнучко.

Наш університет, без перебільшення, є флагманом освітньої підготовки фахівців економічного напрямку, який чутливо реагує на запити суспільства та потреби освітньої сфери. На цій онлайн-конференції перед нами поставлено два завдання – визначення «больових точок» суспільства, процесів, що відбуваються у ньому, його потреб, можливостей подолання кризи, а також утримання на традиційно високому рівні якості підготовки фахівців, що забезпечується підтримкою наукового дискурсу та комунікації, адже у конференції беруть участь науковці з різних куточків України.

Сподіваємося, що плідна робота конференції залишить лише позитивне враження і дасть поштовх до подальших наукових досліджень!

**Ректор Київського національного
торговельно-економічного університету,
доктор економічних наук, професор,
академік НАПН України,
заслужений діяч науки і техніки України**

А.А. Мазаракі

Секція 1

СВІТОВІ ТРЕНДИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Алексєєва К. І., канд. філос. наук,
доцент кафедри філософії та педагогіки,
Національний транспортний університет,
м. Київ, Україна

ФАКТОР COVID-19 ДЛЯ «НОВОЇ» БІОЕТИКИ

Упродовж останніх декількох тисяч років люди сформували, засвоїли та впровадили етику як реалізацію свого розуму у вчинках. Ця традиція походить від Аристотеля (384–322) – вчителя усього західного світу [1, с. 50]. Згодом увесь наш соціальний і технологічний прогрес був створений людськими мізками, що постійно метикували як не порушити певні трансцендентні регулятиви. Наразі актуальний експоненційний розвиток технологій прямує на випередження із зацементованими уявленнями про метафізичного наглядча й карателя. Натомість запускається інший механізм – пошук техно-гуманітарного балансу з необмеженою кількістю моральних запобіжників, щоб мінімізувати екзистенційні ризики людства в планетарному масштабі [2].

Такі перспективи майбутнього вказують на його абсолютну інноваційну непередбачуваність, де поліфункційність гаджетів синхронізується із «ризомністю» етичних кейсів. Сучасна ідеологія неолібералізму сповідує ресурсний підхід кожної особистості саме до себе, а не до зовнішнього контрагента. Наше саморозуміння передбачає підприємницький підхід до самоуправління з метою максимізації власної корисності [3, с. 285]. Водночас це дає новий поштовх для досліджень технологій мікровлади у медицині, освіті, економіці та інших галузях суспільного життя. Тепер провіденціалізм і креаціонізм стали атрибутами біополітики та біоетики, а не божественної субстанції.

Більше половини сторіччя філософи та біоетики ангажовані проблемами конфіденційності. Сучасна філософська дискусія вийшла за межі інформаційної конфіденційності, враховуються наслідки конфіденційності спостереження, дотику та вибору для себе в медичній практиці. Така нагальність до проблеми приватності зумовлена реакцією нас як індивідів на глобальний екзистенційний ризик XXI сторіччя – пандемію COVID-19 [4]. У біоетиці поняття «приватність» зазвичай використовується для позначення автономії, свободи чи вибору при ухваленні рішень, пов'язаних

зі здоров'ям. У горизонті надзвичайних ситуацій та криз установ громадського здоров'я, поглиблених глобальною пандемією COVID-19, зменшення конфіденційності повинно бути законодавчо дозволене. Зокрема перевірка симптомів, розкриття інформації про пересування, спостереження та відстеження контактів громадян. Має толеруватися прагнення медичних працівників та дослідників до отримання даних про стан здоров'я щодо хронічного перебігу хвороб, – діабету, гепатиту і наркоманії. Covid-кейс є тією ситуацією для біоетики, коли не слід захищати конфіденційність медичної інформації, оскільки громадськість має право її знати. До категорій інформації, яку має бути відкрита для суспільства або служби охорони здоров'я, належить інформація про випадки інфекційних хвороб із високим рівнем смертності та захворюваності, зокрема Ебола, COVID-19, ВІЛ/СНІД, гепатит і кір. В умовах карантинних обмежень, пов'язаних із COVID-19, з'являється новий тип антигуманізму ХХІ сторіччя, коли громадяни приховують свій статус інфікованого та вирішують подорожувати літаками, збираються в публічних місцях і не надівають масок. Варто зазначити, що така вимушена відкритість зумовлена мораллю та законом, де загальне благо має передувати партикулярним інтересам. Підзвітність та водночас приватність є амбівалентною особливістю сучасного життя. Бути підзвітним – означає закликати ділитися інформацією, пояснювати і коригувати свою поведінку або піддаватися санкціям. Після COVID-19, Еболи та СНІДу нові рівні підзвітності інформації отримали загальне визнання. У всьому світі люди починають думати про незначні та важкі заразні хвороби як про умови обмеження громадської конфіденційності. Слід розуміти, що наразі ці обмеження є незначними, адже стосуються лише збору та обміну інформацією під час подорожей між містами та країнами або в'їзду на робочі місця і навчання. Окрім відповідальності за інформацію про здоров'я, пандемія COVID-19 зробила людей відповідальними за носіння масок, миття рук, самоізоляцію, соціальні зібрання та інші способи взаємодії, які нещодавно вважалися особистими справами кожного. Рішення щодо вакцинації також підлягає моральній та юридичній відповідальності. Дистанційна медицина, що зросла в геометричній прогресії протягом першого року кризи COVID-19, дозволила сімейним лікарям в телефонному або онлайн режимах оцінювати скарги на здоров'я, не торкаючись пацієнта.

Безсумнівно, що COVID-кейс пожвавив і без того актуальну дискусію навколо нової етики. Хоча її питомий зміст, укладений Еріхом Нойманом (1905–1960) [5], рідко простежується у публічних дискусіях [6]. Цілісним є підхід соціологині Дар'ї Літвіни: «Нова етика – це нова публічність, нова солідарність і вододіл, який ділить людей на тих, хто умовно «за», і тих, хто умовно «проти»...словосполучення «нова етика» – просто маркер певних настроїв і дискусій, такий об'єднувальний хештег» [7]. У майбутньому поняття конфіденційності щодо ухвалення рішень може

зіграти важливу роль у формуванні аргументів, що дозволяють людям та сім'ям використовувати або відмовлятися від генетичних, фармацевтичних та інших форм доповнень.

Дослідниця біоетики Аніта Алєн у своїй аналітиці опирається на кілька значень приватності, що застосовуються в медичному контексті [8]:

- 1) інформаційна приватність;
- 2) фізична приватність;
- 3) асоціаційна приватність;
- 4) правова приватність;
- 5) конфіденційність рішення.

Так формулюється ідеал біомедичної етики для проведення клінічних досліджень та адміністративних практик, що стосуються фізичного та поведінкового здоров'я, має бути впроваджений у вітчизняні медичні структури. Існує широкий філософський консенсус щодо важливості медичної конфіденційності, скромності та цілісності в усіх сферах здоров'я, але – істотна філософська розбіжність щодо меж особистої автономії чи індивідуального вибору у сферах, що стосуються інфекційних хвороб, репродукції людини та генетики. Останнім часом просвітницька функція цифрової медійності – обмін медичною інформацією з друзями, родиною та широкою громадськістю – добровільно витіснила норми таємниці, викликані соромом та стигмою. Цифрові технології медичних даних, мобільні програми охорони здоров'я, телемедицина широко заохочується дослідниками та посадовими особами для пропаганди, прозорості і публічності громадського здоров'я.

Список використаних джерел

1. Баумейстер А. Вступ до філософських студій, або Інтелектуальні подорожі до країни філософії : наук. посіб. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. 238 с.

2. Bogachevska, Iryna and Kateryna Alieksieieva (2020) The Techno-Humanitarian Balance and Modernity. *Philosophy and Cosmology*, Volume 25, 78–87. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/25/8>

3. Мишель Фуко. Рождение биополитики. Курс лекций, прочитанных в коллеж де Франс в 1978-1979 учебном году / пер. С ФР. А. В. Дьякова. СПб. : Наука, 2010. 448 с.

4. Global Catastrophic Risks. Nick Bostrom and Milan Ćirković (eds). Oxford: Oxford University Press, 2008, ISBN 978-0-19-857050-9, pp. xxii + 554.

5. Нойманн Э. Глубинная психология и новая этика / пер. с англ. Ю. Донца. СПб. : Издательский Дом «Азбука-классика», 2008. 256 с.

6. Богомолов К. Похищение Европы 2.0. *Новая Газета*. URL: <https://novayagazeta.ru/articles/2021/02/10/89120-pohischenie-evropy-2-0> (Дата звернення: 15.02.2021)

7. Litvina D., Temkina A., Novkunskaia A. Multiple vulnerabilities in medical settings: invisible suffering of doctors // *Societies*. 2020. 10(1), 5. Available at: <https://doi.org/10.3390/soc10010005> (WoS)

8. Allen, Anita, «Privacy and Medicine», *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), forthcoming URL: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/privacy-medicine/>

Гольд О. Ф., канд. філос. наук,
Одеський національний університет
імені П. Мечникова

Касир І. О., викладач,
КЗ «Одеський педагогічний фаховий коледж»

ПОЛІКОНФЕСІЙНІСТЬ VS ПАНДЕМІЯ: ПРИКЛАД США

В наш час тема «post COVID-19» залишається актуальною в світі. Карантин, що проходив по звичайному та запланованому сценарію в Європейських країнах, майже без особливих подій, у США зворушив багато нових або забутих питань сучасного соціального життя, що нині впливає на життя багатьох країн.

Звернемось до причин та наслідків подій, що відбувалися під час карантинної історії. Відомо, наприклад, що спалах пандемії COVID-19, що була оголошена в березні 2020, нерівномірно поширювалася по США. Більшість захворювань на COVID-19, зафіксованих в США до березня, відбулися в штаті Вашингтон. К кінцю березня центром епідемії в США став штат та місто Нью-Йорк. К середині березня діагностовані випадки захворювання COVID-19 в США перевищили одну тисячу, після чого це число подвоювалося кожні два дні і за 2 тижні досягло почти десятки тисяч. [3]

Ситуація в економіці та її відгук, що стався в період епідемії, залишаються нині важливою для суспільства США. Це відгукується по світу в формі міжнаціональних/ міжрасових конфліктів. Зауважимо, в кінці березня інвестиційний банк Goldman Sachs спрогнозував зниження ВВП США в другому кварталі 2020 р. на 24% і зростання безробіття до 9%. [3]

Спеціалісти наблюдали обвал фондового ринку, який розпочався в лютому 2020 р. під час пандемії COVID-19. Індекс Dow Jones Industrial Average, індекс S & P 500 и індекс NASDAQ-100 увійшли в корекцію 27 лютого під час однієї з найгірших торгових тижнів з часів Фінансової кризи 2007–2008 років. 27 лютого 2020 р. промисловий індекс Доу – Джонса (ДІА один з декількох фондових індексів) впав на 1191, що стало рекордним падінням за день цього індексу за всю історію його існування.

З тих пір цей рекорд був побитий ще п'ять разів. З 21 січня по 1 березня індекс Доу – Джонса втратив рейтинги та ставки скоротились на 13%. [1]

Індекс S & P 500 – (S & P 500 – фондовий індекс, в кошик якого включено 505 обраних торгованих на фондових біржах США публічних компаній, що мають найбільшу капіталізацію) – 27 лютого впав на 4,4%. З 20 по 27 лютого індекс S & P 500 втратив 10%, що стало найшвидшим падінням цього індексу за всю історію. [3]

У березні договори за біржовими індексами впали після виступу президента Дональда Трампа, коли оголосив про заборону в'їзду в США з країн ЄС. На наступний день, незважаючи на обіцянку федеральної резервної системи США надати 1,5 трильйона доларів для підтримки фінансової системи, промисловий індекс Доу – Джонса знизився на 10%, що стало найбільшим падінням індексу з часів «Чорного понеділка» 1987 року.[4]

Наступні події, що виникли внаслідок затримання місцевим полісменом афроамериканця Джорджа Флойда в травні, в штаті Міннеаполіс, після чого він помер та соціальні наслідки пандемії, стали причинами подій в США, що розгорнулися згодом майже по всьому Заході. В США виникла безпрецедентна низка подій руйнівного характеру під гаслом – «Black Lives Matter», де антирасистські рухи намагалися пограбувати магазини, ресторани, церкви, цвинтари.

На сьогодні зруйновано пам'ятник священика францисканця Хуниперо Серра (1713 – засновник католицьких місій на території Каліфорнії, в тому числі Сан-Франциско, Лос-Анджелеса, Сакраменто і Сан-Дієго) своєю діяльністю місіонера і дослідника заслугував на ім'я «батька Каліфорнії».

Подій під час пандемії 2020 в США – сучасний виклик суспільства. Доведемо, що тимчасовий соціально – економічний упадок США, викликаний епідемією підняв на поверхню проблеми в суспільстві, що тривають й нині. Соціальні/ державні інститути США з'явилися не зовсім спроможними дійти до результативного вирішення проблем епідемії.

Covid 2019 спровокував нові погляди на проблеми суспільств, їх закони/ порядки/ світобачення, які були забуті в економічно процвітаючих країнах світу. В суспільстві виникає – криза політичних еліт, політичний популізм на Заході, соціальний кризис, зміни цінностей суспільства, зміна в прочитанні історії країни та веде до міжрасових та міжконфесійних проблем.

Список використаних джерел

1. Dow Jones index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cnbc.com/2020/02/28/the-dow-just-lost-12percent-in-one-week-here's-why-and-what-likely-happens-next.html>

2. DJIA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.marketwatch.com/investing/index/djia>

3. Market stock [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cnbc.com/2020/02/27/this-is-the-fastest-stock-market-correction-in-history.html>

4. Market [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.washingtonpost.com/us-policy/2020/03/12/markets-stocks-today-coronavirus>

5. Live updates:As U.S. coronavirus cases top 1,000, mixed signs of recovery in China, South Korea. The Washington Post, 11 March 2020.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.washingtonpost.com/?gclid=Cj0KCQjwoub3BRC6ARIsAB>

Гречуха Ю. С., студент,
Київський національний
торговельно-економічний
університет

Красільнікова О. В., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний
торговельно-економічний
університет

ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ ЛЮДЕЙ

Світ рухається безпрецедентними темпами. Пандемія стала найбільшим чинником глобальних змін, які ми можемо спостерігати в житті більшості людей, і вона вже провокує нові уподобання і схильності споживачів. Цілим галузям доводиться адаптуватися до нової реальності. Наразі, гнучкість, стійкість і, перш за все, творчість стали невід’ємними атрибутами успіху у будь-якій сфері. Часи великої кризи завжди призводять до великих нововведень – як неодноразово нам демонструвала історія.

Зараз на всіх сферах життєдіяльності соціуму позначаються прискорені темпи становлення інформаційного суспільства. Докорінно новий тип обміну інформацією трансформує комунікативну взаємодію у світовому інформаційному просторі. Новини, фейки та інформація загалом поширюється з блискавичною швидкістю, тож ми повинні завжди володіти свіжими оновленнями та тримати руку на пульсі.

Найактуальніші для нас результати серії новітніх (2020 р.) досліджень міжнародної кампанії «Ipsos», які стосувалися громадської думки мешканців різних країн щодо епідемії коронавірусу COVID-19 наведені нижче: [1]

Наприклад, опитування, проведене на початку лютого 2020 р. (серед 8 тис. респондентів із Канади, США, Австралії, Франції, Німеччини, Японії, Росії та Британії) показало існування спільних тенденцій і відмінностей в оцінках та думках щодо вірусної загрози.

Зокрема, майже в усіх країнах респонденти значно вище оцінювали загрозу COVID-19 для світу загалом, ніж для власної країни, а вірусна загроза для останньої видавалася більшою, аніж для власної територіальної спільноти, родини та особисто себе.

Імовірно, такий «розрив» є наслідком впливу низки захисних механізмів в екстремальній ситуації. Тож загалом, можемо зробити висновок, що поява вірусу стала у суспільстві справжнім резонансом та спричинила хвилю реального занепокоєння. Цікаво, як ставлення суспільства змінилося за досить короткий проміжок часу. Зараз, майже через рік після того, як Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила поширення нового коронавірусу пандемією, у середньому близько трьох з десяти опитаних дорослих у восьми країнах світу вважають, що ЗМІ перебільшують ступінь спалаху COVID-19, як це було рік тому. [2]

На мою думку, висновки щодо цих тверджень кожен з нас повинен зробити самостійно.

COVID-19 трохи змінив наше ставлення до звичних речей та надав декілька важливих уроків, таких як **використання більш емпатійного тону**, який, очевидно, залишатиметься і після пандемії.

Ще однією тенденцією є те, що **використання соціальних медіа зросло** – в липні 2020 року зафіксовано на **10,5% більше**, ніж у липні 2019 року, що свідчить про більшу залученість людей до «екранного світу». Шанс втекти з незрозумілої та тривожної реальності виявився напрочуд привабливим для багатьох індивідів.

Отже, можна виокремити декілька основних принципів комунікацій нової реальності:

- Швидкість – робота, на яку раніше потрібен був тиждень, тепер легко виконується за день, а рішення ухвалюються майже миттєво.
- Гнучкість – надавати більше, ніж очікує клієнт, та виходити за межі зони комфорту безпеки.
- Ефективність – 2020 рік став переламним для сфери комунікацій.

Пандемія помітно змінила звичний устрій життя, тож найближчим часом головними напрямками комунікацій стануть максимально актуальні та болючі проблеми сьогодення.

1. **БЕЗПЕКА.** Дуже важливим аспектом є безпека особистого простору. Людина підсвідомо обиратиме те, що є для неї безпечнішим, у будь-якій сфері;
2. **ЗДОРОВ'Я.** Вплив на здоров'я, який чинить те, що людина купує і споживає буде відігравати вирішальну роль у складних питаннях, більшість тепер прискіпливіше ставитиметься до самопочуття і до стану здоров'я взагалі;

3. **ВЗАЄМОДОПОМОГА.** У непрості часи можна втриматися лише завдяки підтримці. Тому люди чекають від великих брендів та інфлюенсерів не масштабних рекламних кампаній, а добрих справ та заспокійливих слів;

4. **ЛОКАЛЬНІСТЬ.** Перехід на локальні продукти, локальні події та локальне залучення фахівців стане непоганою тенденцією.

Стрімке поширення COVID-19 у світі перетворило його з медичної на найважливішу соціальну проблему першої половини 2020 р., котра має низку аспектів – економічний, політичний, культурний і, зокрема, соціально-психологічний.

Що стосується емоційних наслідків епідемії, то не можна не погодитись, що переважно кожен з нас відчував (або можливо відчуває і досі) страх, занепокоєність, нерозуміння та розгубленість.

Також не варто забувати, яку кількість внутрішніх, давно забутих конфліктів довелося пережити заново (і які емоціональні наслідки ми отримали) у час, який ми проводили наодинці з собою під час самоізоляції.

Ще одним надзвичайно важливим питанням у світі стала проблема самотності та взаємопідтримки. Самотність зросла у всьому світі.

- Кожен п'ятий чоловік (41%) повідомляє, що став самотнішим за останні 6 місяців.
- Серед країн, де найбільша частка людей стала самотніми, є Туреччина (54%), Бразилія (52%), Бельгія (51%), Канада (50%) та Великобританія (49%). [3]

Коронавірус і досі залишається проблемою номер один – місце, яке він займає вже рік.

Пандемія може вважатися специфічною екстремальною ситуацією, котра суттєво вплинула на масову свідомість людей, позначившись на громадській думці та масових настроях індивідів. Наслідками цього стала поява певних соціальних настанов та уявлень, якими суспільство буде керуватися у найближчий час.

Список використаних джерел

1. **Ipsos Group** (multinational market research and consulting firm): «Most say the Coronavirus is an on-going threat; only 1 in 5 see virus contained», 2 February 2020 // URL: <https://www.ipsos.com/en/most-say-coronavirus-going-threat-only-1-5-see-virus-contained>

2. **Ipsos Group** (multinational market research and consulting firm): «COVID-19 one year on: Global public loses confidence in institutions», 5 March 2021 // URL: <https://www.ipsos.com/en/covid-19-one-year-global-public-loses-confidence-institutions>

3. **Ipsos Group** (multinational market research and consulting firm): «Loneliness on the increase worldwide, but an increase in local community support», 2 March 2021 // URL: <https://www.ipsos.com/en/loneliness-increase-worldwide-increase-local-community-support>

Додонова В. І., д-р філос. наук, професор,
Київський університет імені Бориса Грінченка

Додонов Д. Р., канд. політ. наук, викладач,
Київський національний
торговельно-економічний університет

ЦІННІСНА МАТРИЦЯ ЛЮДИНИ В ПОСТПАНДЕМІЧНИЙ ПЕРІОД

Вже другий рік поспіль людство переживає стан пандемії. Суспільства напрацьовують нові соціальні практики, намагаючись вижити та повноцінно функціонувати в форс-мажорних умовах. В такий час важливо не тільки зберегти життя людей, але й багато чого переосмислити, зокрема, як жити у майбутньому, які цінності мають відійти у минуле, а які актуалізуватися. Враховуючи той факт, що частина людства живе в постіндустріальному суспільстві, ціннісна матриця приблизно у всіх однакова. Хоча, багато суспільств на планеті не перетнули межу індустріального суспільства, і живуть в устаткованому ціннісному полі минулого. Саме зараз відбуваються зрушення ціннісних пріоритетів не тільки в постіндустріальному суспільстві, але й в індустріальному, в напрямку, який задає постіндустріальне суспільство.

Найбільш значущими цінностями індустріального суспільства є універсалізм та утилітаризм. Як пише Ф. П. Власенко, «установка універсалізму від початку свого виникнення сприяла формуванню суспільного уявлення про універсальність способу життя. Загальна віра в прогрес, характерна для ранніх етапів розвитку індустріалізму, спиралася на гасло: усе нове краще старого. І, відповідно домінувала повага до науки й техніки, від яких очікували якнайшвидшого вирішення економічних, екологічних, соціальних проблем» [1; 84]. Утилітаризм відіграв важливу роль у формуванні соціального типу особистості індустріального суспільства, акцентуючи увагу на ефективності діяльності. Людина мала досягати локального успіху, не звертаючи уваги на світ в цілому. Утилітаризм орієнтував людину на власну практичну діяльність, створення конкретного продукту та досягнення результату. Універсальним мірилом утилітаризму є гроші: вони все зводять до одного знаменника. Індустріальна людина орієнтується на раціоналізм як спосіб осмислення світу, владу та матеріальний добробут, для неї характерно техніко-технологічне ставлення до природи, ідей та інших людей як до інструментів застосування своєї влади.

Сьогодні в соціумах посилюється актуальність *постматеріальних* цінностей. Що це за цінності? Це – цінність свободи, дружби, сім'ї, кохання, самореалізації, знання. Певно, що людина майбутнього обере собі інші пріоритети в житті: знайти себе, виконати свою роль у Всесвіті, самореалізуватися. Вони актуальні для тієї частини суспільства, або для тих суспільств, де досягнутий певний матеріальний добробут і добування

хліба насущного не є першочерговим завданням. Незважаючи на те, що світ жив в епоху «пост», старі, матеріальні цінності не втрачали свого значення, багато хто з сучасників жив, або підтягувався до формату лакшері. В умовах пандемії актуалізується шведська філософія помірності – Лагом. Згідно їй необхідно зменшити демонстративне вживання дорогих товарів, а навпаки цінувати екологічність, зручність, економічність.

Набули особливого значення *екологічні цінності* та проблема відповідальності. Під час пандемії гостро постала проблема відповідальності людини за свої вчинки не тільки перед собою, або перед рідними, але і перед суспільством та планетою. В допандемічні часи заклики до актуалізації екологічного мислення зазвичай сприймали несерйозно, реально заходів по збереженню оточуючого середовища зроблено було замало. Безумовно, це не означає того, що ми маємо повернутися до «кам'яного віку», але гуманне використання ресурсів планети повинно стати пріоритетом при розробці нових галузей промисловості та побудові нових підприємств.

Особливого значення під час пандемії набуває *цінність «дружнього плеча»*, а саме – глобальна солідарність країн, солідарність людей, глобальна співпраця. Спалах пандемії показав, що першою реакцією країн було контроль і закриття кордонів. Це поставило під сумнів надбання країн Євросоюзу саме в галузі кооперації. Кожна країна поставила свої власні інтереси вище за інтереси міжнародної спільноти. Але тут криється небезпека. З одного боку, ми ніби захищаємо себе від проникнення вірусу, а з іншого він не знає кордонів. Глобальна солідарність повинна переважати над національною ізоляцією, стратегія *me first* більше не спрацьовує ні для країн, ні для людей.

Якщо на початку пандемії Ю. Харарі наголошує на тому, що солідарність країн повинна реалізовуватися в тому, щоб глобально ділитися інформацією про те, як побороти вірус, і які практики боротьби з ним напрацювала кожна країна. Пандемія також актуалізувала проблеми допомоги багатих країн біднішим: допомога обладнанням, медичним персоналом, співпраця на економічному фронті [2], то сьогодні глобальна солідарність повинна проявлятися в забезпеченні одночасної вакцинації жителів всіх країн, аби сформувати колективний імунітет.

В умовах пандемії актуалізуються *цінності природного права*: право на життя, право на здоров'я, право на свободу, а також право вимагати від держави забезпечення своїх природних прав.

В умовах пандемії забезпечити ці права демократичним шляхом вкрай важко. Ми вже звикли до того, що нас контролюють. Сьогодні в світі запровадили не тільки «надшкірний нагляд, а й і підшкірний нагляд», тепер влада хоче знати температуру твого тіла та підшкірний тиск. Потім влада захоче узнати твої емоції, вподобання. Можна сказати, що це вимушений ургентний засіб біометричного нагляду та керування в час пандемії, але є ризик того, що ці форми маніпуляції людьми ввійдуть

у постпандемічні практики назавжди. За великою турботою за громадянами криється так звана «безпеократія», яка проявляє себе в посиленні поліцейської форми державного управління [3]. Багато хто з сучасних інтелектуалів, а саме А. Дамазіо, Ю. Харарі, Г. Маркус, Дж. Батлер, застерігають, що після пандемії людство розпрощається з свободою, принаймні багато в чому вона буде спотворена і урізана.

Як пише Мішель Фуко, здоров'я є епіцентром модерного управління, яке він називав «біовлада». За допомогою медицини та психічного здоров'я, держава керує, наглядає і карає населення. «Між модерними державами і громадянами існує негласний контракт, заснований на здатності держави гарантувати безпеку і фізичне здоров'я громадян» [4]. Цілковито природно виникає питання: який тип політичного устрою найбільш здатний забезпечити раціональне вирішення проблеми авторитарний, популістський або демократичний? Як бачимо, достойний опір пандемії надали Південна Корея, Тайвань, Сінгапур – це демократії, а не країни, керовані авторитарними лідерами або популістами.

Підсумовуючи, слід зазначити, що переосмислення духовних орієнтирів людини може відбутися і в «зрілих», і в «недозрілих» суспільствах, але під впливом доленосних обставин. Відчувається загострення екзистенційних проблем людини, які призведуть до переоцінки власного життя, смислів, які були провідними в житті. Вважаємо, що пандемія є тим чинником, який змінить ціннісні настанови і окремої особистості, і всього людства

Головною цінністю вважається – і буде вважатися – людське життя та здоров'я, що його уможлиблює. Декларативні побажання здоров'я в допандемічні часи сьогодні набувають зовсім іншого значення. Враховуючи кількість смертей під час пандемії, люди перестали необачно ставитись до свого здоров'я та здоров'я інших. Також особливої цінності набуде свобода людини. Під час пандемії кожен з нас відчув на собі утиски («сильні руки») з боку держави. В Україні і до введення карантину була небезпека і практика зловживання владою, але сьогодні таке зловживання має підстави, а карантин додає можливостей. Можновладці повинні нарешті зрозуміти, що людська гідність – недоторканна. Ціннісна матриця в постпандемічний період суттєво зміниться в бік домінування *постматеріальних цінностей*: цінності особистої самореалізації, цінності сім'ї, любові, дружби, знання, взаємодопомоги, людяності, толерантності, небайдужості до Іншого. В критичні періоди розвитку історії постматеріальні цінності усвідомлюються людиною як найважливіші.

Список використаних джерел

1. Власенко Ф. П. Особистість в параметрах цінностей інформаційного суспільства // Синергетика і творчість : монографія / за ред. В. Г. Кременя. – Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 314 с.

2. Yuval Noah Harari. The world after coronavirus. *The Financial Times*, 20.03.2020 <https://www.ft.com/content/19d90308-6858-11ea-a3c9-1fe6fedcca75>

3. Dodonova Vira, Dodonov Roman. Transformation of Social Values During a Pandemic And problems of Global Solidarity. – *Skhid*. – 2020. – № 3(167). – P. 21–26.

4. Який світ після пандемії? – Бруно Латур, Єва Іллуз, Жан-Люк Нансі. Переклад А. Репа. *Політкритика*. Березень 31, 2020. <https://politkrytyka.org/2020/03/31/yakyj-svit-pislya-pandemiyi-bruno-latur-yeva-illuz-zhan-lyuk-nansi/>

Зарецька О. О., канд. філол. наук,
Інститут психології імені Г. С. Костюка
НАПН України

НАРАТИВНА ПРАКТИКА ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ НАДАННІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ

В умовах багатомісячної пандемії, що стала, на жаль, атрибутом життя сучасного суспільства, зростає роль служб дистанційної психологічної підтримки, «гарячих» ліній і телефонів довіри, які стають все більш розповсюдженим інструментом надання психологічної допомоги населенню. Соціальне значення їхньої роботи важко переоцінити: вони є могутнім засобом підтримки тих верств населення, які є мало захищеними в силу певних особливостей – перебувають у кризовій ситуації чи несприятливому соціальному оточенні, послаблені хворобою, віком, самотністю тощо. Саме цим визначається актуальність звернення уваги науковців на особливості діалогічної взаємодії між особою, що надає дистанційну психологічну підтримку – психологом-консультантом, і додзвонювачем, який потребує цієї допомоги.

Спираючись на парадигму психогерменевтичного підходу і нарративних методів аналізу текстів, на базі якої ми проводили дослідження [2; 4; 5], спілкування між консультантом і додзвонювачем під час надання дистанційної психологічної підтримки можна розглядати як специфічний вид нарративної практики, особливості якої регулюються нормами роботи відповідних служб і в той же час визначаються суб'єктивними психологічними особливостями учасників – як додзвонювачів, так і консультантів. Лівова доля у діалозі між учасниками найчастіше припадає на нарративного плану монолог додзвонювача, який певною мірою керований консультантом і містить суттєві «вкраплення» його висловлювань: консультант питаннями, репліками, вигуками, будь-якими емпатійно забарвленими звуками заохочує породження оповіді абонентом, тим самим допомагаючи йому нарративізувати для себе свою проблему, ситуацію, тривогу. Прийняті норми поведінки консультанта в службах психологічної підтримки

обмежують можливості інтервенції з боку консультанта, що в принципі сприяє породженню абонентом самостійного, достатньо «зрілого», повноцінного, наповненого багатьма смислами автонаративу і – в ідеалі – може супроводжуватися запуском процесу конструювання досвіду. Зауважимо, що йдеться тільки про служби кризової психологічної підтримки, телефони довіри, гарячі лінії тощо; при пролонгованому дистанційному психологічному консультуванні у психотерапії діють інші норми [1].

В результаті проведеного аналізу було виділено такі особливості наративів додзвонювачів:

1. Це *ініціативний*, нічим не спровокований наратив абонента про себе в контексті своєї актуальної ситуації, текстотворчість у чистому вигляді.

2. Це наратив, породжений *для діалогу*, хоча метою дзвінка до служби підтримки часто буває просто потреба виговоритися. Пропорція того, що висловлюється і проговорюється для себе, а що для іншого (слухача), може бути різною. Особливо цікава ця пропорція у так званих «постійних» додзвонювачів: вони кожного разу шукають, інколи навіть вигадують різні підстави для дзвінка, але після перших двох-трьох фраз звучить той самий непохитний автонаратив. Навіть якщо консультант, будуючи діалог, знаходить можливість поліпшити стан абонента, ці зміни мають часові межі, і через певний час «постійний» знову дзвонить з тією самою проблемою, і з його розмови зрозуміло, що його *керуючий* наратив (*агресивний* по відношенню до свого автора) знову опанував ним і примушує діяти так, як і досі [3].

3. Цей наратив максимально *вільний* від впливу «образу слухача»: абонент для додзвонювача – людина ікс, невідомий.

4. Для абонента характерна максимальна *відкритість* слухачу, якому він а ргіогі довіряє. Абонент розраховує на емпатію слухача, поблажливе ставлення до своєї проблеми. Навіть якщо консультант використовує на певному етапі діалогу прийоми конфронтації [1], це не заважає такому настановленню абонента.

5. Цей наратив *вибірково* відображає досвід абонента – це *дискурс проблеми* цієї людини, дискурс його тривоги.

Наративна практика під час кризового телефонного консультування може набувати таких форм:

1. *Наратив-монолог*. Єдиний мотив звернення до телефону – просто «виговоритися», відповідь не очікується і не потрібна. Потреба у слухачі свідчить, що етап конструювання автонаративу вже пройдено, його треба тільки оформити в усну оповідь, вербалізувати. Наратив таких додзвонювачів максимально *стійкий*: прямо за текстом можна прослідкувати, як діалогічні «вкраплення» консультанта «переборюються» могутнім кризовим наративом абонента: вони або ігноруються, або з наступної порції розмови зрозуміло, як наратив (ми навмисно персоніфікуємо *керуючий* наратив абонента) знайшов і протиставив щось аргументам консультанта [3].

2. Наратив для діалогу. В цьому випадку запит інший: допомогти розібратися у складній, часто нестерпній ситуації. Вочевидь, людина не готова сама працювати над своїм досвідом; консультант має структурувати травмуючу ситуацію через поглиблення усвідомлення свого досвіду абонентом і його переосмислення, переконструювання. Це передбачає підключення консультанта до інтерпретації наративу через певні м'які інтервенційні дії.

3. Наратив як відвертий запит абонента на роботу консультанта зі своїм розумінням (скоріше нерозумінням) власного досвіду. Часто в цьому випадку автонаратив ще не сформовано, абонент не спроможний сам це зробити: це просто купа неосмисленого належною мірою смислового матеріалу, який треба вибудувати у наратив. Особливість ситуації полягає в тому, що консультант не може, не має права це робити сам – він має своїми обережними інтервенціями підвести до цього абонента, тобто фактично на конкретному прикладі навчити його це робити, дати знаряддя – «вудку» – для вибудовування, конструювання абонентом свого досвіду у переконливий для нього автонаратив.

Перспективним здається залучення в роботу з абонентами «гарячих ліній» наративних стратегій дистанційної психологічної підтримки, зокрема, проговорення з ними можливостей життєвого і особистісного самопроектування і самоконструювання. Розробки різних аспектів, дискурсивних технологій, стратегій і форм самопроектування особистостей різного віку, виконані під керівництвом Н. В. Чепелевої і С. Ю. Рудницької [2–5], закладають базу для впровадження напрацьованих науковцями концептуальних ідей і практичних методів в організацію ефективної соціальної взаємодії при наданні дистанційної кризової психологічної підтримки. Безумовно, це вимагає розробки відповідного методичного інструментарію.

Список використаних джерел

1. Айві А. Цілеспрямоване інтерв'ювання і консультування: сприяння розвитку клієнта : навч. посіб. / А. Айві ; пер. з англ. О. Абесонової. – Київ : Сфера, 1998. – 342 с.

2. Дискурсивні технології самопроектування особистості : монографія [Електронний ресурс] / [Н. В. Чепелева, М. Л. Смульсон, С. Ю. Рудницька та ін.] ; за ред. Н. В. Чепелевої. – Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. – 170 с. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/717132/>. – (дата звернення 09.10.2020).

3. Зарецька О. О. Про особливості застосування наративного підходу в практиці кризового консультування [Електронний ресурс] / О. О. Зарецька // Особистість в умовах кризових викликів сучасності : матеріали методологічного сем. НАПН України, Київ, 24 бер., 2016 р. / за ред. акад. НАПН України С. Д. Максименка. – Київ, 2016. – С. 262–268. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/704987/>. – (дата звернення 09.10.2020).

4. Наративні практики самопроекування : методичні рекомендації [Електронний ресурс] / [Н. В.Чепелева, О. В. Зазимко, О. М. Шиловська] ; за ред. Н. В. Чепелевої. – Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. – 44 с. – Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/717134/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%A0%D0%B5%D0%BA_2019.pdf. – (дата звернення 09.10.2020).

5. Проблемы психологической герменевтики : монография / [Н. В. Чепелева, И. В. Березко, И. Л. Гудинова и др.] ; под ред. Н. В. Чепелевой. – Киев : Издательство Национального педагогического университета им. Н. П. Драгоманова, 2009. – 382 с.

Кравченко А. А., д-р філос. наук, доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

ПАНДЕМІЯ COVID-19 ЯК КАТАЛІЗАТОР СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН В УМОВАХ «ТЕХНОГЕННОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ»

Формування постіндустріальної ери здійснило вплив на способи формування норм і цінностей в суспільстві, започаткувало еру «техногенної цивілізації». Пошук різних, іноді альтернативних, стратегій цивілізаційного поступу формує нові конфігурації суспільної взаємодії та впливає на переосмислення системи цінностей. Сучасна людина сьогодні стоїть перед появою нових моделей обов'язків, правил спілкування та взаємодії. Суспільні відносини вбирають в себе логіку машинного виробництва та формують технократичний тип мислення.

Такі зміни охоплюють всі народи планети, не зважаючи на етнічні, релігійні чи расові відмінності завдяки тим самим технічним новаціям, які дозволяють швидко розповсюджувати інформацію, ділитись новітніми винаходами. За словами Е. Тофлера «Сьогодні мережа соціальних зв'язків сплетена так тісно, що наслідки сучасних подій миттєво розповсюджуються по всьому світу» [1, с. 28].

Індустріальне суспільство поступається постіндустріальному. Принципи, які впливали на поведінку людей в період «індустріалізму» – стандартизація, централізація, спеціалізація, синхронізація, концентрація та максимізація (за Е. Тофлером) [2] тепер, у період наукових та технічних новацій, що привели у рух «третьої хвилі» розвитку цивілізації, призводять до руйнації старих принципів та перетворює їх на протилежні.

Суспільні зміни, які відбуваються на тлі «третьої хвилі» розвитку цивілізації (формування інформаційного суспільства, «четвертої промислової революції»), отримали новий каталізатор у вигляді пандемії COVID-19 та заходів по її подоланню. Карантинні заборони змусили суспільство

переходити на нові форми спілкування та взаємодії. Якщо до початку обмеження безпосередніх контактів між людьми використання гаджетів, месенджерів сприймалось як допоміжний інструментарій, який полегшує та прискорює спілкування, спрощує вирішення тих чи інших питань, то із запровадженням карантину таке використання стало життєвою необхідністю.

На порядок денний вийшло питання про важливість формування суспільної злагоди, основою якої має стати комунікативна узгодженість, що забезпечить гармонійну взаємодію соціальних інститутів та систем. Плідна робота сучасної соціальної організації напряму залежить від того, наскільки у ній можливе взаєморозуміння.

Як зазначає дослідниця Т.В. Андрущенко, для того, щоб коректно скористатися можливостями, які несуть людству нові інформаційно-комунікаційні технології, необхідно було готувати теоретично-гуманітарну основу для приходу людини в новий інформаційний світ у випереджальному форматі [3, с. 85]. Такою основою могли б стати загальні етичні норми, перенесені у простір віртуального спілкування. Заховавшись за екраном монітора чи то сторінкою месенджера, контактери не завжди дотримуються усталених етичних норм, або не вважають за потрібне враховувати ці норми та переносити їх із повсякденного життя у віртуальне. Опосередкований (через месенджер) контакт, на відміну від безпосереднього контакту, створює ілюзію зменшення відповідальності за власні слова, що призводить до зростання кількості непорозумінь, недомовленостей, посилення напруги.

На думку Дж. Чітідзе, потребує перегляд концепція свободи вираження думки в Інтернеті. Вона повинна усунути або істотно скоротити розрив між політикою і практикою через створення нормативної бази. Проте, існуючі правові стандарти свободи слова не можуть бути просто перенесені в мережевий простір Інтернету. Виникає потреба у введенні в дію нових адаптованих правил для вирішення проблемних питань, що стосуються свободи вираження думки в Інтернеті [4].

З іншого боку, спілкування за допомогою гаджетів часто обмежує соціальний контактний простір, виключаючи або значно зменшуючи емоційне забарвлення спілкування. Невербальні елементи суспільної комунікації виключаються із ланцюжка контактної взаємодії, а, натомість, відбувається «механізація» спілкування.

Саме спілкування переходить із реального простору у віртуальний. Таке спілкування стає механічним, машиноподібним. Інтонація, наголос, міміка, тембр в інтернет-спілкуванні через месенджери (без застосування камер) не мають комунікативного впливу. Власне тому «інтернет-співрозмовники» часто вдаються до використання «емодзі», як компенсатора емоційної складової спілкування.

Ще одним аспектом, який проявився у межах інтернет-спілкування та виразно позначився у період вимушеної самоізоляції, став факт приховування власної ідентичності та намагання створити особистий віртуальний

образ, який все більше віддаляється від реального та має тенденцію до повного переходу від реального до штучного образу особистості.

Таким чином сьогодні по новому проявляється поняття симулякра, яке у своєму значенні переходить від первинного Платонівського як «копії реального» до постмодерністського трактування симулякра Жаном Бодріаром як імітації і заміни реального «підробним сенсом» [5]. Адже сьогодні ми вдало ховаємось за «аватарками» та «ніками», успішно приховуючи свою справжню природну сутність. Ми перестаємо бути самими собою в уяві оточуючих. Ми є такими, якими представлені на сторінках в соціальних мережах, ми самі як особистості свідомо робимо себе симулякрами, добровільно переходячи до життя у віртуальному середовищі, де важко відрізнити реальність від вигадки, а власні життя та діяльність стають схожі на вигадку. В цьому контексті симуляція нівелює грані між істиною та хибною, реальним та уявним світом.

Подібний стан речей ми не можемо трактувати як негативні чи позитивні зміни. Ми можемо констатувати це як реалії, що відбуваються та існують не залежно від наших бажань, поглядів чи вподобань. Як зазначають сучасні дослідники, «філософія сучасного етапу свідчить про те, що світова спільнота знаходиться у стані пошуку мейнстріму соціального розвитку не тільки у сфері пізнання світу, але й у сфері глобальних комунікацій, нових ринкових відносин, фундаментальної науки, глобальної освіти, планетарного виховання людини, напрямів формування нової філософської і планетарної культури» [6, с. 557]. Тож в системі суспільних відносин настав час пошуку нових алгоритмів спілкування, взаємодії та пошуку системності в наростаючій безодні планетарного хаосу.

Проте, ілюзорною вбачається реальна можливість впровадити нові форми взаємодії, що влаштовували б усіх учасників суспільної комунікації в нових цифро-модерністських реаліях. Адже зміни у технологіях відбуваються настільки швидко, що соціальне пристосування просто не встигає за технологічними змінами та потребує постійного перелаштування та при звичаєння до наступних діджиталізованих новацій. Біологічне, соціальне, психологічне, людське не встигає за технічним, машинним, компютерним проривом.

Саме тому такої популярності набувають сьогодні ідеї «трансгуманізму», які прогнозують перетворення людини шляхом застосування наукових і технологічних відкриттів в «постлюдський» стан (за М. Мором) [7]. Однак, виникає побоювання, що механічне вдосконалення людських розумових та фізичних можливостей, хоча і дасть шанс подолати хвороби, страждання, інвалідність, старіння, але може негативно вплинути на збереження таких невід'ємних атрибутів теперішнього людського існування як мораль, етика, ідентичність. На думку Хабермаса, звикання до того, що людське життя з біологічної точки зору залежить від наших випадкових уподобань, не може не змінити нашої нормативної самоідентифікації [8, с. 72].

Отже, світ неспинно змінюється і ці зміни перебувають у стані безперервного прискорення. Постає розуміння того, що ми приречені жити у просторі повсякчасних викликів та пошуку шляхів їх подолання. Одним з таких викликів ХХІ століття і стала пандемія COVID-19. Вона прискорила корегування способів взаємодії та спілкування, збільшивши долю онлайн комунікацій. Віднайти засоби та інструменти доцільної соціально-врівноваженої взаємодії у новій системі взаємовідносин є нагальним питанням сьогодення.

Список використаних джерел

1. Тоффлер Э. Шок будущего : пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М. : Изд-во АСТ, 2002. – 557 с.
2. Тоффлер Е. Третья волна / Е. Тоффлер ; за ред. В. Шовкуна ; пер. з англ. А. Євса, 2000. – Київ : Всесвіт. – 480 с.
3. Андрущенко Т.В. Футурологічне бачення перспектив політичного та культурного розвитку людства (на прикладі концепції «футурошоку» Елвіна Тоффлера) / Науковий вісник. Серія «Філософія». – Харків : ХНПУ, 2016. – Вип. 47 (частина І). – С. 82–89.
4. Chitidze, Giorgi. Human Rights Online: Redefining the Concept of Freedom of Expression in the Digital Age. UiT The Arctic University of Norway, 54 p. URL: <https://munin.uit.no/handle/10037/8240>
5. Jean Baudrillard, «Simulacres et simulation», Paris: Galilée, 1981. 240 p.
6. Бех В. П. Життєвий цикл системи індустріальної освіти: когнітивний аналіз : монографія / В. П. Бех, В. І. Зінкевич ; за наук. ред. Ю. Бех. – Київ : Інтерсервіс, 2020. – 796 с.
7. More M., 1990. «Transhumanism. Towards a Futurist Philosophy». URL: <http://web.archive.org/web/20130806172107/http://www.maxmore.com:80/transhum.htm>
8. Habermas J. The future of human nature. Cambridge: Polity, 2003.

ПАНДЕМІЯ. НОВІ ВИМІРИ БУТТЯ ЛЮДИНИ

Пандемія дала можливість максимально уважно прислухатись до себе – що дійсно є важливим і цінним для кожного; де в шаблонності соціального Я з'являється особистість як окрема індивідуальна частка буття, елемент світобудови; чітко виокремити реально важливі та актуальні для себе цілі, бажання, мету.

Пандемія звернула увагу людини на внутрішнє, так як зовнішнє у вигляді соціальних норм, ролей втратило своє призначення. Така ситуація протиставила людину самій собі. Їй довелося зустрітись із собою справжньою і реакція від такої зустрічі різна – від жорсткого заперечення дійсності і вимоги повернути «все як було», що супроводжується тотальним страхом перед невідомим до осягнення своєї істинної суті – хто Я? [3]

Іде зміна парадигм. В нашому житті припинили діяти звичні правила та норми, а як мінімум вони видозмінилися в щось абсолютно нове, і ця трансформація вимагає від нас нового розуміння та прийняття. Тому пандемія, будучи кризою, стала для людства поштовхом, можливістю для осмислення нової реальності і нових нас, що покликало за собою і зміну в нашій свідомості, в усвідомленні потреби змін. Як раніше, так уже не буде, тому що старі форми не діють в новому вимірі.

Трансформується все – від концепцій до самого фундаменту (основи) існування.

Сьогоднішня ситуація нагадує модель розвитку цивілізацій за А. Тойнбі, коли перед суспільством постає певний «виклик» і в залежності від рівня розвитку йому (суспільству) вдається або не вдається дати відповідь [2, с. 66]. Тому сьогодні людство покликано зорієнтуватися в нових умовах існування та трансформувати свою свідомість до іншого сприйняття дійсності, яке буде характеризуватися ціннісним відношенням один до одного та включеністю у будь-який процес взаємодії, а не формальною присутністю.

Заглиблюючись в сутність сьогоднішньої ситуації, яку переживає весь світ, варто звернути увагу на самоідентифікацію особистості в нових обставинах. Загубившись серед інформаційного шуму, пандемія дала можливість людині взяти перерву у гонитві за «кращою версією себе». Тобто зосередитись на змісті, а не на формі, адже «успішний успіх», гонитва за досягненнями (що робить людину соціальнозначущою) породжує ще більший стрес і тиск, які ведуть до психологічної напруги та втрати орієнтирів і зв'язку з самим собою.

Самоідентифікація індивідуального Я як онтологічної підстави існування, що конкретизується у розумінні й осмисленні одночасного

виникнення та взаємопроникнення індивідуального вибору в соціальній дійсності реалізується у процесі саморозвитку через вибірковість як специфічне ставлення особистості до реальної дійсності.

Так, нові умови нашого існування вимагають від нас нових форм реагування і це теж може стати причиною розбалансування структури особистості. Проте, в даному випадку, різка зміна звичних форм соціальної взаємодії стає стартом і поштовхом до розуміння цінності людського Я і його значущості у сучасному світі, не функціонування шаблонних, стереотипних моделей людини, а існування істинного Я особистості.

Таким чином, індивідуальне Я розкривається як першооснова та умова існування, що реалізується через становлення особистості, розкриття її внутрішньо-специфічної сутності, що залежить від усвідомлення у процесі розвитку та самореалізації її власної унікальності як окремого та цілісного автономного елемента соціальної системи.

Людина існує і розвивається в соціумі та через соціум, таким чином реалізуючи індивідуальне Я. З одного боку, сферою впливу та утвердження індивідуального є соціальність, де усі люди мислять та діють єдиним для них чином, виявляючи тим самим свою «родову» сутність, належність до людського роду. З другого, у своєму образі думок та дій кожен виявляє особливості індивідуального. Індивідуальне не може сформуватись та реалізуватись поза соціумом. Однак особливість та унікальність індивідуального не може бути пояснена лише соціальністю. Таким чином, зовнішні зміни у вигляді пандемії вимагають не тільки перетворення соціальної поведінки людини, а і змін внутрішніх світоглядних орієнтацій особистості.

Отже, будучи кризою, пандемія постає як джерело розвитку та переходу від зовнішньоорієнтованого у своїй діяльності представника людської спільноти у внутрішньодетерміновану особистість.

Список використаних джерел

1. Філософський енциклопедичний словник / [ред.-уп.: Е. Ф. Губський, Г. В. Корабльова, В. А. Лутченко]. – Київ : Вікар, 2006. – 576 с.
2. *Lang M.* Globalization and Global History in Toynbee. «Journal of World History», 2011, December. – S. 65–73.
3. *Wadowski J.* Informacja – komunikacja – dialog: człowiek i społeczeństwo w ontologii spotkania / Dr Jan Wadowski // III Konferencja z cyklu «Nauka – Etyka – Wiara» (Jastrzębia Góra 11–14 czerwca 2009 roku). – 2009. – S. 265–283.

ВІРТУАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ДЕСТРУКЦІЯ ДІЙСНОГО

Загальновідомо, що пізнавальний процес завжди починається «з живого споглядання», з безпосереднього контакту людської чуттєвості з об'єктом.

Ця класична філософська сентенція стає засадничим контраргументом, щодо прихильників глобального поширення та актуалізації різноманітних моделей віртуального спілкування в сучасному інформаційному просторі, в тому числі в сфері освіти.

Тисячі років людина пізнавала світ безпосередньо спілкуючись з ним. Цей «живий» контакт формував цілісну різнобарвну гармонійну картину світу, що поєднувала в собі інтелектуально-інформаційні та емоційно-чуттєві образи об'єктів, які знайшли своє історично-культурне вираження в знаннях, мистецтві, літературі, побуті, а головне – в мові.

Цілком очевидно, що сучасні інтернет-технології з одного боку значно прискорюють та поглиблюють пізнавальні можливості людини, але разом з тим обмежуючі безпосередні контакти людей з реальним світом роблять пізнавальний процес занадто формалізованим та вибірконим, до того ж опосередкованим різноманітними технічними засобами, технологічними інструкціями, правилами, схемами, паролями і в кінці кінців спеціальною мовою, без знання якої віртуальне спілкування стає практично неможливим.

Утворюється особливий тип штучно створеної віртуальної реальності, яка обмежена з одного боку можливостями свідомості суб'єкта-творця цієї реальності, з другого технічними можливостями комп'ютерної техніки та її програмного забезпечення.

Найважливішими особливостями цього типу віртуальності є нематеріальність об'єкта пізнання, умовність всього віртуально існуючого, можливість швидкої зміни параметрів цієї віртуальності та вільного входу / виходу в цю реальність.

Віртуальна реальність несе в собі свої специфічні ознаки віртуального буття, такі, як віртуальний простір та віртуальний час, утворює свої закони їх існування і взаємодії.

Віртуальна реальність таким чином корелятивна сфері людської суб'єктивності, як на рівні «автора» цієї реальності, так і на рівні «споживача».

Долучитися до цієї віртуальної реальності, значить вийти за межі реальності наявної, «змінити свою свідомість», «інакше поглянути на світ».

Принципово важливим є те, що ця штучно створена віртуальна реальність в пізнавальному процесі набуває ознак нераціональної секторальності та дискретності, що розщеплюють реальну, живу, цілісну картину світу на окремі інтелектуально формалізовані фрагменти, що обслуговують конкретно практичні інтереси суб'єкта пізнання.

Така віртуалізація пізнавального процесу по суті є деструкцією тієї живої цілісної реальності, одухотвореної багаточисленними безпосередніми контактами між суб'єктом і об'єктом пізнання.

Реальний світ перетворюється в штучно створений інформаційний хаос, в якому переплетені істина і омана, без попередньої верифікації та свідомого відбору інформації.

Найбільш значущим негативним наслідком цього процесу стала поява та всезростаюче панування різноманітних опосередкованих віртуальних форм комунікації між людьми.

Відомо, що постійно діюча система реальних відносин між людьми, їх взаємодія та спілкування з приводу спільного задоволення інтересів є основним фактором формування соціальності у кожного нового покоління.

Але ефективність такої системи в умовах поширення глобальної системи віртуальних комунікацій між людьми постійно знижується. Як показують різноманітні соціологічні дослідження в різних країнах, кількість часу спілкування між батьками і дітьми в умовах поширення мережевого спілкування постійно скорочується, разом з тим збільшується інтернет залежність молодого покоління. В таких умовах основним порадицею та вихователем стають соціальні мережі або провайдер зі своїм контентом.

Поява глобального віртуального-комунікативного простору, таким чином, веде до загострення всієї сукупності, як вже існуючих соціальних протиріч, так і появи нових і, в першу чергу, протиріччя між достатньо високим та всезростаючим рівнем інтернет-технологій та низьким рівнем міжкультурної взаємодії суб'єктів.

В межах «нових медіа» кожен може реалізувати свою віртуальну інтерактивність у якості індивідуального порадицека – носія певних ідей і цінностей. В результаті такої «колективної творчості» комунікативні процеси у віртуальному середовищі стають все більш непередбаченими та різнонаправленими.

Особливе загострення в межах нового інтерактивного медіапростору набуває проблема інформаційного перевантаження. Система Web2.0 дає можливість постійно нарощувати об'єми інформації, яка суттєво перевершує можливості її сприйняття людиною. Миттєвий доступ до необмеженої кількості інформації різної якості та достовірності підриває довіру до інформаційного потоку в цілому.

Інтернет простір сьогодні – це вже повсякденне середовище і людина в значній мірі стає заручником цього середовища. Вона змінюється разом з цим середовищем, зовнішня привабливість віртуального спілкування при надмірному використанні може обернутися не віртуальною, а реальною самотністю, що негативно вплине на формування вже реальних форм міжособистісного спілкування.

Передбачити наслідки постійного перебування в мережах Інтернету, як основної форми спілкування можна вже сьогодні. З'являється особлива

не властива реальному світу мова, для якої не важливі правила вживання вже існуючої мови, поступово формується так звана «сітьова етика» зі своїми здебільшого антигуманними цінностями. Графіка, фото, фільми, малюнки поступово підміняють реальний творчий процес. В кінцевому рахунку змінюється розуміння самого поняття «спілкування», якщо про життя світу, країни, свого міста, в тому числі і про своїх друзів можна взнати не розмовляючи з ними, а лише передивляючись стрічку соціальної мережі.

Довготривала пандемія Covid-19, що охопила весь світ надала цим процесам значного поштовху. Віртуальні комунікації стали життєво необхідними для багатьох видів і форм людської діяльності та їх життя.

Розуміння певної соціальної межі у використанні різних форм віртуальних комунікацій дасть змогу людству зберегти відчуття гармонії і краси від реальної природи та дійсне задоволення від посереднього спілкування зі своїми співрозмовниками.

Кухта М. П., д-р соц. наук,
Київський національний торговельно-
економічний університет

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ КОРОНАВІРУСНОЇ КРИЗИ

Пандемія COVID-19 внесла сум'ятицю у досі розмірене життя постмодерного світу, з його давно відомими та звичними основними проблемами: демографічною, екологічною тощо. Уже не вірилося, що на фоні стрімкого розвитку науки та технологічного стрибка, в тому числі, в сфері медицини, людство зможе зіткнутися з вірусною загрозою настільки великих масштабів. Спалах захворювання став лакмусовим папірцем, що проявив усі проблемні точки людської взаємодії. Пандемія вийшла далеко за межі вірусології та епідеміології, ставши тотальним соціальним явищем. Чинником цього, в першу чергу, стало рішення урядів більшості країн світу про переведення населення на карантин – саме це визначило радикальний злам повсякденного життєвого устрою, звичних практик поведінки. На фоні такого рішення змінилися соціальні норми та взаємодія, зміни торкнулися усіх соціальних інститутів. Коронавірусна криза, зачепивши усі суспільства, відкрила широке дослідницьке поле для соціологів.

На наш погляд, можна виділити наступні соціальні сфери, які потребують більш поглибленого вивчення:

- рівень благополуччя населення (матеріального та психологічного);
- спосіб життя: звичні практики навчання, роботи та відпочинку;
- комунікативна сфера.

Розглянемо їх детальніше. За даними ряду інформаційних джерел, статки найбагатших людей планети протягом кризи значно збільшилися [1], бідні ж, навпаки, стали ще біднішими. Схожу ситуації можна спостерігати й в Україні, де малий та середній бізнес через карантинні обмеження постав перед загрозою зникнення. Через закриття ресторанів, розважальних та торгових центрів, перукарень, кінотеатрів тощо, мільйони людей у світі постали перед загрозою банкрутства. Скорочення робочих місць та боротьба за збереження матеріальних статків стали однією з ключових характеристик кризи, адже саме загроза економіці була основною причиною більш пізнього введення локдауну у деяких країнах [2]. Щодо українців, то за даними Центру соціального моніторингу, матеріальне становище 51,8% наших громадян погіршилося протягом 2020 року [3].

Якщо ж говорити про психологічне благополуччя, то найкращим у 2020 році для респондентів було те, що саме вони були здорові, мали роботу та могли відпочити. Найгірші асоціації викликали слова «коронавірус», «безробіття» та «пандемія» [3]. Можна простежити тут і взаємозв'язок між економічним становищем, страхом захворіти, виявитися безробітним та психологічним самопочуттям. Деякі економісти прогнозують, що перехід до нових трудових відносин закріпиться, бо дистанційні офіси дають можливості скоротити до третини офісних працівників, не втрачаючи в кількості та якості продукції [4]. Проблема безробіття може загостритися.

Наступна сфера – спосіб життя. Протягом світового карантину освіта, робота та відпочинок суттєво віртуалізувалися, стали прив'язаними до дому та доступу до інтернету. Це зумовило, з одного боку, підвищення вимог до програмного забезпечення та наявності відповідної техніки, з іншого – знизило якість праці, освіти та відпочинку. Так, деякі вчені звертають увагу на так звану «вірусну» цифровізацію [5] – попри відому шкоду для фізичного та психологічного здоров'я надмірного перебування за комп'ютером – останнє поки що не має альтернатив. Робота, покупки, розваги, навчання майже повністю перемістилися в інтернет-простір. За даними, 77% людей 16–64 років щомісяця уже роблять покупки в інтернеті. Електронна комерція продовжує стрімко розвиватися – лише за рік її дохідність збільшилася на 40% [6].

Схожі тенденції спостерігаються і в сфері освіти – різко збільшується попит на платформи дистанційного навчання. Класичні ж університети у ряді розвинених країн збільшують частку тьюторів (репетиторів, наставників), щоб допомогти студентам зорієнтуватися в нових умовах онлайн навчання. Так, один з найпрестижніших технічних університетів світу – Массачусетський, що оцифрував усі навчальні матеріали та відкрив до них доступ.

Комунікативна сфера. В нову епоху – соціальної дистанції, найбільш безпечним, а іноді єдиною можливим варіантом комунікації став цифровий. Загалом, кількість користувачів соціальних мереж за рік збільшилася аж на 13%, склавши майже півмільярда нових користувачів [6].

За даними дослідження GWI, в середньому з мобільних пристроїв користувачі проводять в мережі майже 3 години 40 хвилин, а сукупний час онлайн становить, в середньому, майже 7 годин. Тобто за тиждень набігає близько 48 годин. Попри те, що щорічно час перебування людей в інтернеті збільшується, пандемія суттєво прискорила цей процес – лише за рік його частка збільшилася одразу на 4% [6].

Важливо, що віковий зріз користувачів інтернету вказує на високу частку залучення старшої вікової аудиторії: понад 70% людей віком 55–64 роки користуються інтернетом [6]. Таким чином, соціальна взаємодія на усіх рівнях перемістилася у цифровий простір. І, ймовірно, навіть після закінчення усіх карантинних обмежень, значна кількість видів зайнятості так і залишиться дистанційною.

Попри усі загрози, пандемія стала поштовхом і до позитивних зрушень у взаємодії, зокрема змусила людей солідаризуватися та змістити фокус увагу з економічних перегонів, конкуренції – до стабілізації та збереження життя, в тому числі і в першу чергу, найменш захищених прошарків.

Список використаних джерел

1. Forbes, 2020. URL: <https://www.forbes.com/sites/chasewithorn/2020/12/16/the-worlds-billionaires-have-gotten-19-trillion-richer-in-2020/?sh=636c255a7386>
2. Швеція не ввела строгий карантин и опередила все страны по показателю смертности от Covid-19. URL: <https://glavcom.ua/ru/news/shveciya-ne-vvela-strogiy-karantin-i-operedila-vse-strany-po-pokazatelyu-smertnosti-ot-sovid-19-681362.html>
3. 2020 рік в оцінках населення України. URL: https://smc.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/TSSM_UISD_Novyj-rik-2021_pres-reliz.pdf
4. Кузьминов Я. Вирусная революция: как пандемия изменит наш мир. URL: <https://www.rbc.ru/opinions/society/27/03/2020/5e7cd7799a79471ed230b774>
5. Осипов П. Н. «Вирусная» цифровизация и ее последствия // Профессиональное образование и рынок труда. – 2020. – № 2. – С. 75–77.
6. Global Digital 2021. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report#:~:text=Internet%3A%204.66%20billion%20people%20around,now%20stands%20at%2059.5%20percent.>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ГРУПИ РИЗИКУ

Минув рік відтоді, як Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила про початок пандемії коронавірусу і визнала його загрозою глобального масштабу. Нині боротьба з пандемією триває, скасування карантинних обмежень щоразу відкладається, а соціальна ізоляція та соціальне дистанціювання стали нормою життя. Реакція суспільства на зміни виявилася безпрецедентною. Тому постала актуальність виявлення соціальних і психологічних наслідків пандемії COVID-19 і зумовлених нею карантинних обмежень на різні соціальні групи суспільства.

В Оксфордському словнику термін «social distancing» [6] визначається як практика збереження певної фізичної відстані від інших людей чи обмеження контакту з людьми (особливо сім'я і друзі) заради виключення можливості зараження чи передачі інфекційної хвороби, як частина ініціатив, які запобігають її поширенню. Слід зважити на те, коли це твій власний вибір, і зовсім інша справа – коли соціальне дистанціювання та ізоляція є вимушеними заходами, нав'язаними ситуацією і правилами колективної безпеки. Внаслідок такого довготривалого ізолювання, яке супроводжується щоденним нагадуванням про хворобу, людина починає відчувати певний тиск, що може спричинити загострення внутрішніх конфліктів, зміну поведінки, взаємин. Поява екзистенційної загрози актуалізує потребу у безпеці. У підсумку результати досліджень демонструють соціально-психологічні зсуви, проявами яких є посилення консервативних настроїв, повага до регламенту, терпимість до певних ритуалів та умовностей, соціальних норм, люди стають жорсткішими як щодо представників своєї соціальної групи, так і до представників інших культур [5]. Збільшується кількість проявів етноцентризму, ксенофобії, расизму, соціальної стигматизації, дискримінації [4].

На основі аналізу соціально-психологічних наслідків пандемії COVID-19 для суспільства, до груп підвищеного ризику можна віднести медичних працівників, дітей віком від 3 до 18 років, студентів, користувачів соціальних мереж, поліцейських, військовослужбовців, людей похилого віку, біженців, мігрантів, гастарбайтерів (які перебувають у країнах із перевантаженою інфраструктурою охорони здоров'я).

До прикладу, результати досліджень демонструють, що найбільші соціально-психологічні наслідки відчули на собі медичні працівники, які працюють на передовій і мають високий ризик зараження коронавірусом. Вони частіше відчувають стрес, тривожність і депресію під час пандемії, страх передачі інфекції, фізичне та емоційне вигорання, підвищену залеж-

ність від психоактивних речовин і посттравматичні стресові реакції [2]. До того ж медики дуже часто стикаються із соціальною стигмою і дискримінацією, що спричинено страхом перед хворобою. Існують випадки, коли їм відмовляють у доступі до громадського транспорту, переслідують у громадських місцях, піддають фізичному насиллю тощо попри те, що вони, ризикуючи своїм життям, рятують життя інших [1]. У групі ризику опинилися і студенти, яким довелося повністю змінити своє життя, пристосуватися до нового формату навчання. За результатами дослідження психологічних наслідків епідемії COVID-19, у майже чверті китайських студентів виявили різного ступеня тривожні розлади [7]. Факторами захисту від виникнення тривожного стану визначені: проживання у місті, з батьками, фінансова стабільність [7]. Факторами ризику є: окреме проживання, недостатній контакт із родичами, друзями, слабка інтегрованість у студентське соціальне середовище, відсутність соціальної підтримки [3]. Особливо вразливою є група користувачів соціальних мереж, серед яких є ті, хто занадто легковажно ставиться до різних аспектів коронавірусної інфекції, демонструючи оптимізм і спокій, ігнорують і порушують правила карантинних обмежень, і ті, хто під тиском сенсаційно зарядженої і наповненої моторошним контентом інформації, відчуває непомірне психосоціальне навантаження на кшталт фобій, нападів паніки, нав'язливих ідей, які проявляються, зокрема, синдромом студента-медика третього курсу [2].

У підсумку варто узагальнити, що коронавірусна інфекція і карантинні обмеження по-різному впливають на різні соціальні групи. Конкретизація цих відмінностей надасть можливість своєчасного реагування та попередження негативних наслідків такого впливу.

Список використаних джерел

1. Bagcchi S. (2020). Stigma during the COVID-19 pandemic. *The Lancet Infectious diseases*, 20(7), 782. URL: [https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(20\)30498-9](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(20)30498-9)
2. Dubey, S., Biswas, P., Ghosh, R., Chatterjee, S., Dubey, M. J., Chatterjee, S., Lahiri, D., & Lavie, C. J. (2020). Psychosocial impact of COVID-19. *Diabetes & metabolic syndrome*, 14(5), 779–788. URL: <https://doi.org/10.1016/j.dsx.2020.05.035>
3. Elmer T., Mepham K., Stadtfeld C. (2020) Students under lockdown: Comparisons of students' social networks and mental health before and during the COVID-19 crisis in Switzerland. *PLoS ONE* 15(7): e0236337. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0236337>
4. Ley D. Xenophobia in Response to Pandemics Is (Sadly) Normal // *Psychology Today*, Feb.03.2020. URL :<https://www.psychologytoday.com/ca/blog/women-who-stray/202002/xenophobia-in-response-pandemics-is-sadly-normal>

5. Robson D. The fear of coronavirus is changing our psychology. *BBC Future*. April, 02. 2020. URL: <https://www.bbc.com/future/article/20200401-covid-19-how-fear-of-coronavirus-is-changing-our-psychology>

6. Social Distancing. Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/view/Entry/88377097>

7. The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China / W. Cao at al. *Psychiatry Res.* 287(112934), (2020). 10.1016/j.psychres.2020.112934 [PMC free article] [PubMed].

URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7102633/#bib0016>

Литвин Н. М., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний
торговельно-економічний університет

СУЧАСНІ КОРЕКТИВИ ЖИТТЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Пандемія внесла суттєві корективи у світові бізнес-екосистеми. Насамперед постраждали проекти, що передбачали живе спілкування між людьми та подорожі – туризм, ресторанний бізнес, організація заходів, продаж квитків на концерти та спектаклі тощо. Але частина компаній, навпаки, прискорили свій розвиток, адже усвідомлення того, наскільки неефективними вони були досі, стало поштовхом позитивних змін всередині компанії. **Пришвидшення зростання електронної комерції** відбулось у світі в середньому на 10 років вперед. Люди замовляли все – від побутових речей до продуктів та засобів безпеки. В Україні, наприклад, *zakaz.ua* роками боровся та інвестував у навчання ринку, але після настання локдауну в нього з'явилося ще з десятків конкурентів – сервісів з доставки продуктів навіть від самих мереж супермаркетів. Ринок навчився та прийняв нові реалії життя всього за кілька тижнів.

Netflix став головною кіноплатформою в світі та рятує частину американського кінематографу. Також найвідоміші музеї світу запустили безкоштовні онлайн-екскурсії. До прикладу, кожен міг завітати онлайн в один із найбагатших музеїв світу – іспанський музей Прадо. Як пише *The Guardian*, директор Прадо Мігель Фаломір сказав, що пандемія мала один з небагатьох позитивних наслідків, коли через закриття музею на карантин у співробітників з'явилася можливість переглянути всі колекції, які були виставлені. За словами Фаломіра, рішення зробити музей більш інклюзивним, тобто, бажанням краще пояснити різні мистецькі школи та часи. Торік, директор музею, спробував представити гендерний дисбаланс у колекції музею, представивши виставку під назвою «Непрохані гості». На ній було досліджено, як твори мистецтва іспанської держави в період з 1833 по 1931 рік ставилися до жінок художниць. Утім, виставка піддалася

критиці з боку митців через те, що більшість робіт про жінок були виконані чоловіками. У жовтні 2021 року в музеї відкриється виставка під назвою «Повернення вояжу», присвячена впливу колоніального мистецтва Латинської Америки. Музей Прадо – це музей та галерея мистецтв, розташований в Мадриді, столиці Іспанії. Це один з великих і найбільш значущих музеїв європейського образотворчого мистецтва, що містить багату колекцію робіт з XII по XIX століття, засновану на колишній королівській колекції [1].

Також слід зазначити, що зросла кількість онлайн-ігор на 100% у порівнянні з попереднім роком, сервіси по доставці їжі, як **Doordash, GrubHub, Uber Eats** врятували ресторанний бізнес. Навіть McDonalds, маючи Макдрайв, у всіх країнах світу активно використовує сервіси з доставки їжі та співпрацює з різноманітними сервісами. Популярним став **віртуальний фітнес та спортзали**, так в США відбувся справжній gym аросалупсе, з полиць магазинів зникли гантелі, бодібари та інші засоби, які дозволяють займатися спортом вдома. Workout додатки для заняття спортом замінюють тренерів та потреби клієнтів. Навіть Apple випустив власний додаток Apple Fitness на тлі сплеску.

Також слід згадати про мікромобільність, яка стала електромобільністю. Британська велосипедна асоціація у своєму звіті відзначила, що річний обсяг продажів нових велосипедів, електровелосипедів, електро-самокатів у квітні збільшився більш ніж удвічі. У США продажі велосипедів зросли в цілому на 75%, порівняно з минулим роком. У довгостроковій перспективі прогнозують, що велосипеди, електровелосипеди та скутери продовжуватимуть зростати, оскільки вони є доступною альтернативою як автомобілям, так і громадському транспорту, де є потреба в дотриманні фізичної дистанції.

З приводу дистанційної роботи та телемедицини, то під час пандемії майже половина (48%) усіх американських лікарів заявили, що лікували пацієнтів віддалено. Насправді близько 75% відвідувань лікарів, за даними Американської медичної асоціації, можна було безпечно та ефективно обробляти через відео. Telecare – це різні IoT-девайси, датчики, які допомагають контролювати стан здоров'я пацієнтів у режимі онлайн, які перебувають на віддаленому лікуванні. Це в майбутньому може суттєво зняти навантаження з лікарів, що є дуже актуальним у реаліях сьогодення. Рівень поширеності інфекцій набагато вищий у закритому приміщенні, тому «безконтактність» стає нормою, що впливає на наше життя. Але нові норми започаткували і нові правила. Зараз у працівників, що працюють віддалено, робота «завжди ввімкнена». Це не означає, що потрібно працювати 24/7, але необхідно бути готовим працювати в особистий час. Працівники більше не затримуються допізна на роботі, адже технології зробили їх доступними де завгодно та в будь-який час. Раніше люди працювали у визначений графік, що збалансовувало робочий та особистий час. Але цей стандарт був порушений в одну мить. [2].

З приводу аналізу мобільності населення країн Європи під час пандемії COVID-19, то на основі відкритих даних компанії Apple про мобільність населення різних країн світу під час пандемії COVID-19 було проведено порівняльне дослідження зміни динаміки пішої і автомобільної мобільності населення країн Європи. Зазначені дані відображають переміщення населення різних країн і регіонів світу на картах Apple Maps у порівнянні з відповідними показниками на базову дату 13 січня 2020 року. Ці дані надсилаються з пристроїв користувачів картографічного сервісу Apple і репрезентують тільки частину населення, яке використовує прилади та сервіси компанії. Тому ці дані не репрезентують поведінку населення в цілому, але дають досить важливу оцінку змін динаміки мобільності людей. Як бачимо з прийняття жорстких карантинних заходів на початку березня 2020 року вплинуло на суттєве зниження мобільності в більшості країн Європи. Разом з тим, поступове пом'якшення карантину з середини травня 2020 року викликало тенденцію до зростання мобільності населення.

Особливо високими темпами до карантину зростала піша мобільність в Італії та Іспанії під час вихідних днів та сезону літнього відпочинку, що призводило до збільшення побутових контактів та швидкого поширення коронавірусу серед населення цих країн протягом інкубаційного періоду. З початком карантинних обмежень в Італії та Іспанії мобільність різко впала до 10% від початку року. Суворе дотримання карантинних заходів дозволило цим країнам на певний час встановити контроль над ситуацією і перейти до пом'якшення карантинних заходів з середини травня.

Швеція, яка не проводила масштабні карантинні заходи, весь час зберігала високий рівень мобільності, з тією різницею, що піки вихідних днів стали не такими виразними. Населення України, не зважаючи на офіційні карантинні обмеження зберегло досить високу мобільність, яка значно перевищувала показники сусідніх Польщі та Румунії, де рівень мобільності знизився до 30–40% від початку року. З початком пом'якшення карантину мобільність населення в Україні швидко зросла і стала співставна зі шведською динамікою. Графіки мобільності чітко вказують на настання другої хвилі захворюваності в країнах Європи. Особливо це позначилось в Іспанії, де спостерігається найбільше зростання нових випадків. Населення України слабо реагує на різке збільшення нових випадків в Україні, що негативно відображається на епідеміологічній ситуації [3].

Список використаних джерел

1. Жінки та іноземці. Музей Прадо замінить стару колекцію на більш інклюзивну. Режим доступу: <https://suspilne.media/98032-zinki-ta-inozemci-muzej-prado-zaminit-staru-kolekciu-na-bils-inkluzivnu/>

2. Мельник А. Постковідний світ і технології: як пандемія вплинула на стартап-екосистему // Економічна правда. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2021/01/19/670136/>

3. Згуровський М.З. Трансформація світу після пандемії COVID-19, європейський контекст // Світовий центр даних. – Режим доступу : <http://wdc.org.ua/uk/covid19-transformation-after-pandemic-europe>

*Об'єдков О. І., аспірант
кафедри філософії, соціології та політології,
Київський національний торговельно-
економічний університет*

ПАНДЕМІЯ COVID-19 ЯК ЧЕРГОВЕ ВИПРОБУВАННЯ ДЛЯ СВОБОДИ ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Подія, яка сталась взимку 2020 р. назавжди увійде в історію як катастрофа планетарного масштабу. Саме планетарного, оскільки пандемія COVID-19 вже торкнулась майже кожної країни світу, а Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) окреслила дану ситуацію як безпрецедентне явище. Подібну заяву можна було б із впевненістю заперечити, так як людство за довгий час свого існування зазнало не одну пандемію. Чума 1347–1353 рр. (так звана «Чорна смерть»), яка сколихнула Середньовічну Європу, холера XIX ст. і поки що наймасовіша пандемія «Іспанського грипу» у минулому сторіччі нещадно знищували людство, не говорячи вже про обмеження їх особистої свободи. Проте чи не вперше наша планета в режимі реального часу спостерігає за наслідками пандемії, які неухильно продовжують посилюватися. Лише за один рік вона вже встигла докорінно змінити світ, людство та його систему ціннісних орієнтирів. Тим не менш, щоб зрозуміти якість цих змін, необхідно проаналізувати вплив пандемії на комплекс свобод людини і те, як реагують на виклики COVID-19 на державному рівні.

Категорія «свобода», зокрема особиста свобода, пройшла доволі довгий шлях свого формування до сучасного становища, змінювалися і її дефініції. Саме ж поняття свободи переплітається з сутністю людини, розвитком її особистості та цивілізацій. Тому людство завжди намагалось заявити про себе, виборювали свої права й свободи та намагалися завжди розширити їх спектр [1, с. 54, 56].

В результаті досягнуте знайшло своє підтвердження в ряді прийнятих міжнародно-правових актів, віхами серед яких є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Окрім цього, чималий перелік прав та свобод (наприклад, право на життя, право на

свободу та особисту недоторканість, свобода пересування, свобода слова, свобода зібрань, свобода асоціацій, рівність перед законом та ін.) закріпленій на конституційному рівні усіх демократичних держав. Спираючись на вищезазначене, можна стверджувати, що свобода є однією з найвищих цінностей як в рамках правового поля, так і суто з філософської точки зору як основний постулат існування людини.

Тим не менш, історії відомо як свобода піддавалася гніту з боку тієї чи іншої держави, народу і окремої верстви населення. Збройні конфлікти, громадянські війни, злочини геноциду та апартеїду знищували не один мільйон людських свобод і забирали життя ще більшої частини населення нашої планети. Проте ніхто не міг передбачити, що у третьому десятилітті ХХІ ст. особиста свобода людини зазнає загрози від невідомої хвороби.

З часів початку пандемії держави були вимушені вдатися до надзвичайних заходів, які передбачали введення карантинного режиму з метою попередження розповсюдження COVID-19. Відповідно, люди втратили можливість пересуватися локально, в межах регіону та на національному рівні, а також збиратися разом, відвідувати громадські місця, освітні заклади [2, с. 1]. Саме з цього моменту розпочалося різке зниження рівня демократії (дані неурядової організації Freedom House) і обмеження особистої свободи, оскільки зникла свобода пересування через закриття кордонів, були введенні комендантські години, обов'язкове носіння масок. А за порушення карантинних вимог громадяни могли отримати великі штрафи і навіть опинитися за ґратами [3]. Чи можна вважати подібне перебільшенням повноважень державних органів та прямим порушенням основоположних прав і свобод людини?

З точки зору правової регламентації, країни, які опинилися в подібній ситуації, виявилися просто неготовими і тому з'явилась нагальна потреба адаптувати своє національне законодавство до умов пандемії. Зокрема, міжнародне співтовариство в особі Організації Об'єднаних Націй (ООН) та їх інституції ВОЗ, а також Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ) наголошували на тому, що обмежувальні заходи, викликані розповсюдженням COVID-19, повинні поважати демократію, верховенство закону, а також основоположні права і свободи людини та громадянина [2, с. 10]. Тим не менш, такі дії урядів не обійшли критики певних верств населення. Так, існує думка, що спалахи вищезазначеної хвороби використовуються політичними лідерами як виправдання, аби наділити себе «особливими повноваженнями», які є нераціональними для захисту здоров'я населення. А надзвичайна ситуація через пандемію – це зручний механізм для укріплення свого політичного становища, втручання в систему правосуддя, накладання безпрецедентних обмежень на своїх конкурентів і підривання основних законодавчих функцій, згідно із доповіддю Freedom House [4, с. 3].

Особливо гостро стоїть питання й особистих свобод людини. За своєю природою людина є суб'єктом соціальним, в той час як пандемія серйозно обмежила цю властивість. З точки зору пересічного громадянина,

COVID-19 змусив всіх піти на угоду із самими собою, на певний час позбавити себе ряду прав та свобод. Проте це був вимушений крок, аби, по-перше, серйозно потурбуватися про власне здоров'я, а по-друге внести свій вклад у боротьбу з вірусом. З іншого боку, наразі все менше людей готові обміняти свої права і свободи заради покращення епідеміологічної ситуації.

Реакція політичних лідерів на виклики пандемії продемонструвала, що вони все менше залучають громадянське суспільство до обговорення даного питання на національному рівні. Зручним виходом з цієї ситуації було введення надзвичайних заходів, які продиктовані науковими рекомендаціями. На жаль, уряди активно обговорювали наслідки пандемії ледь не на щоденних пресконференціях, проте участь пересічних громадян у цих обговореннях була мізерною. Була лише мовчазна згода, що всі однаково знаходяться під загрозою і всім нам необхідно чимось пожертвувати, аби покращити ситуацію в тій, чи іншій країні [3].

Незважаючи на права і свободи, життя та здоров'я людини є фундаментальною цінністю для держави, які тісно взаємопов'язані. Кожна з країн повинна здійснити ефективні правове регулювання і адміністративні заходи з метою захисту суспільства від поширення COVID-19. Для цього їх державна політика має бути направлена на: започаткування відкритого, демократичного та правового регулювання заходів проти посилення пандемії; на своєчасне доступне медичне обслуговування, незалежно від хвороби особи; приділення уваги щодо розумних строків введення карантинних заходів і недопущення дискримінації стосовно жодною з груп населення. Так чи інакше економія на ресурсах, несвоєчасне і неефективне їх залучення у сфері охорони здоров'я може посягати на пряме право громадянина на життя. Тому обмеження особистої свободи людини, тимчасове позбавлення її певних прав вважається доцільним та виправданим, оскільки загроза для їх здоров'я і життя набагато перевищує значення свободи індивіда в умовах пандемії [5].

Список використаних джерел

1. Бровко Н. І. Філософсько-правовий аналіз категорії свободи та відповідальності людини / Н. І. Бровко // Філософські та методологічні проблеми права. – 2014. – № 1. – С. 54–57. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2014_1_8

2. Ottavio Marzocchi. The impact of Covid-19 measures on democracy, the rule of law and fundamental rights in the EU [Електронний ресурс]. Briefing. Requested by the LIBE committee. Monitoring group on democracy, rule of law, fundamental rights. – 23 April 2020. – 10 p. – Режим доступу : <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/207125/Final%20version%20of%20the%20Briefing%20note.pdf>.

3. Анастасія Зануда. Як пандемія підкосила демократію у світі і чому це важливо [Електронний ресурс]. BBC News Україна. – 17 лютого 2021 р. – Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-56086885>.

4. Sarah Repucci, Amy Slipowitz. The impact of COVID-19 on the global struggle for freedom [Електронний ресурс]. Freedom House. Democracy under lockdown. – 3 October 2020. – 20 р. – Режим доступу : <https://apo.org.au/sites/default/files/resource-files/2020-10/apo-nid308628.pdf>.

5. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду ... [Електронний ресурс]. – 28 серпня 2020 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb10d710-20#Text>.

Олешко В. В., студентка,
Київський національний торговельно-
економічний університет

Красільнікова О. В., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

СВІТОВІ ТРЕНДИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Ми живемо в часи значних змін. Ще рік тому людство навіть не здогадувалося, що їхнє спокійне, розмірене життя буде інакшим. Зараз ми не уявляємо себе без інтернету: дистанційне навчання, замовлення товарів онлайн, популярність соціальних мереж.

Через COVID-19 використання соціальних медіа дуже зросло.

Відомо, що після введення карантинного обмеження та соціального дистанціювання, відвідуваність таких сторінок, як Facebook та YouTube значно зросла. Громадяни почали бачити перспективи роботи онлайн. Все більше з'являється людей, які завантажують креативні ролики на YouTube чи Instagram або взаємодіють зі своєю спільнотою у Facebook чи Twitter. У людей, які перебувають вдома, більше можливостей для створення креативних ідей задля того, щоб набрати «лайки» та багато переглядів.

Багато організацій під час карантину звернулися до використання стрімінгових платформ, таких як Zoom, Facebook Streaming та YouTube Live. Ці платформи допомагають викладачам проводити заняття. Крім того, при пандемії це реальна можливість спілкуватися з учнями чи студентами. Також різноманітні організації проводять онлайн конференції для своїх керівників, щоб зберегти їхнє здоров'я.

Варто приглядатися до власної статистики власних сторінок та слідкувати, коли наша аудиторія найактивніше взаємодіє з нашими постами. Наприклад, особисто я намагаюся викладати саме ті фото чи відео, які дійсно зацікавлять мою цільову аудиторію.

Все більше людей започатковували свої власні бізнеси в соціальних мережах: інтернет-магазини (одяг та взуття), доставка їжі додому.

Багато користувачів починають рекламуватись у відомих блогерів та підвищувати свою активність.

COVID-19 вплинув і на тип контенту, з яким користувачі найбільше взаємодіють. Загалом, люди демонструють креативність і розважають свою аудиторію. Наприклад, користувачі соціальних медіа створюють «веселий» контент у своїх стрічках.

Пряма трансляція стала невід'ємною частиною блогерів та звичайних людей, які хочуть поспілкуватись зі своєю аудиторією.

Раніше люди використовували соціальні мережі тільки для спілкування та розваг, зараз вже все більше користувачів роблять власний контент та набирають популярність.

Контент дійсно став більш різноманітнішим. Люди прагнуть якось виділитись, придумати щось своє та показати це своїм підписникам.

ТікТок, соціальна медіа-платформа, яка фокусується на коротких, креативних відео, лише в березні 2020 року додала понад 12 мільйонів відвідувачів США і до квітня мала понад 2 мільярди завантажень. [1] Ця платформа стала дуже популярною та багато користувачів вже не можуть уявити своє життя без неї.

Робота вдома стала популярнішою (наприклад, для студентів). Це не займає багато часу та є можливістю самому розробити розпорядок робочого дня.

До пандемії соціальні медіа були місцем, де користувачі могли спілкуватися з друзями, ділитися моментами свого життя і навіть зустрічати нових однодумців. Звичайно, коли почалися заклики сидіти вдома, дедалі більше людей звертались до соціальних мереж, щоб відчути зв'язок з іншими.

На сьогоднішній день багато людей відвідує вебінари, завдяки яким можна не тільки навчатися, а й брати участь у різноманітних дискусіях. Таким чином, можна готуватися до різноманітних конкурсів, вивчати іноземну мову з носієм.

Соціальні мережі надають такі інструменти для навчання: обмін файлами (лекції, завдання, програми), публікація навчальних матеріалів (фото, відео), пошук освітніх заходів, подій

Прагнення створювати тренди або слідувати їм – те, що ми можемо спостерігати зараз у соцмережах, де є лідери думок, за якими слідують, та є ті, хто прагнуть стати цими лідерами. На жаль, зникає образ живого спілкування, яке замінюється погонями за досягненнями – лайками, соціальним схваленням.

Отже, людство поступово занурюється в новий спосіб життя. Як бачимо, є свої плюси й мінуси. З'являються нові професії, витісняючи старі. Потрібно звикати до нових реалій та пристосовуватися змін.

Список використаних джерел

1. Пандемія і соціальні мережі: що змінилося у 2020-му? [Електронний ресурс]. URL: <https://www.prostir.ua/?kb=pandemiya-i-sotsialni-merezhi-scho-zminylosya-u-2020-mu>
2. Соціальна дистанція. Вплив пандемії (Серпень 2020) [Електронний ресурс]. URL: <https://hromadske.ua/posts/socialna-distanciya-vpliv-pandemiyi>

Омельченко М. С., студент
факультету міжнародної торгівлі та права,
Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

Кухта М. П., д-р соціологічних наук,
професор кафедри філософії, політології та соціології,
Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ В СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ СИТУАЦІЇ

Молодість є найкращою порою для виявлення та максимального розкриття потенціалу особистості. В будь-який період історичного часу молодь виступала основою суспільних перетворень, адже саме вона генерує нові ідеї та втілює інновації в життя. Час від часу генії молодих поколінь через самореалізацію та прагнення до успіху в різних сферах соціально-культурного життя досягали не лише визнання, а й змінювали соціальний устрій. Саме поняття самореалізації тісно пов'язане з поняттями самосвідомості, формування особистості. Через призму самосвідомості створюється мета як визначення свого «Я», усвідомлення своїх життєвих цілей, вироблення певних планів щодо свого життя. Молодість – чи не найважливіший період для ідентифікації, встановлення самооцінки, усвідомлення власних референтних груп, а також розуміння як попередня діяльність та минулі успіхи впливають на подальше зростання і самореалізацію особистості.

Для визначення проблеми самореалізації молоді в умовах пандемії, визначимо поняття об'єкту дослідження – молодь. Молодь – це особлива соціально-демографічна група, яка відокремлюється від інших соціально-

демографічних груп віковими показниками та специфікою культури та інших особливостей соціального прошарку. З соціально-демографічною групою молоді пов'язаний ряд соціальних статусів, що належать до різних соціальних прошарків, наприклад студент, молодий спеціаліст, учень старшої школи, тощо. Молодь в Україні визначається як громадяни віком від 14 до 35 років [1, с. 1].

Чому саме молодь ми ставимо в центр вивчення питання самореалізації? Оскільки вікове ранжування соціальної групи «молодь» є досить широким, то значний вплив на неї здійснює ряд чинників: новітні модні тренди у різних молодіжних субкультурах, економічні зміни, міграційна політика держави тощо. За Х. Абельсом, молодь – це той образ, у якому суспільство відображає своє представлення і про теперішнє, і про майбутнє [2, с. 1].

Власне, коли мова іде про самореалізацію молоді, то тут умовно можна виділити три важливі складові: самопізнання, самооцінку та саморозвиток. Самопізнання передбачає дослідження людиною самої себе, вивчення своїх здібностей. Самооцінка допомагає особистості визначити важливість та значимість своєї особистості. Лише після процесів самопізнання та самооцінки на передній план виступає процес саморозвитку – завершальний підсумок та усвідомлення цілей життя [3, с. 183].

На наш погляд, названі елементи самореалізації в умовах пандемії доречно розглядати крізь призму концептів К. Юнга екстраверсію та інтроверсію. Екстраверсія виражається в більшій увазі до зовнішнього світу, бажанням індивіда знаходитись в середовищі інших людей, а інтроверсія є повною протилежністю до цього – увага до внутрішнього світу, добровільна соціальна ізоляція [4, с. 334, с. 370].

Вже відомо, що статус всесвітньої пандемії дещо змінив соціальні реалії життя суспільства, і ці реалії вплинули на процеси самореалізації індивідів. Оскільки карантинні умови породили глобальну соціальну ізоляцію, в цих обставинах інтровертований індивід має більше можливостей до самопізнання, збереження самооцінки та саморозвитку. Екстраверти знаходяться в порівняно гірших та більш незвичних для них умовах, бо ізоляція є демотивуючим фактором для екстравертів. Якщо класифікувати екстраверсію як соціальну відкритість та інтроверсію як соціальну закритість, то нові умови та середовище існування будуть більш комфортними саме для інтровертів.

Якщо основний тип комунікації, такий як «живе» спілкування, був обмежений, то яка комунікація вийшла на передній план? Ми живемо у часи технологічного прогресу, де серед основних способів спілкування стало використання соціальних мереж або месенджерів. Говорячи про старші покоління під час пандемії, то ті хто до цього не користувався подібними засобами зв'язку, мали змогу дізнатися як вони працюють, та використовувати їх в повсякденному житті. Для молоді питання вивчення

технологій не становить проблеми, оскільки більша частина молоді вже мала хоча б мінімальний досвід використання гаджетів. Молоде покоління живе змінами. В часи, де унікальність та відмінність набуває великого значення і може стати запорукою успіху, підштовхування соціальними мережами пізнавати себе стало звичайною справою. Відношення себе до субкультур, утворення певних спільнот за інтересами, допомога більш досвідченій молоді менш досвідченій пізнавати свій потенціал як індивідуальності – все це стало позитивним наслідком карантинних умов та деякої залежності молоді від інтернету та соціальних мереж, як показано у дослідженні Н. Потомкіної [5, с. 57].

Самореалізація напряду пов'язана з діяльністю особистості та соціальних інститутів у які вона включена. На основі аналізу паттернів поведінки людей в умовах карантину, ми пропонуємо наступні критерії самореалізації:

- організаційний – характер цілей, мотивів, ціннісних орієнтацій і умов кар'єрного зростання, їх усвідомленість молоддю;
- діяльно-творчий – засоби і способи реалізації діяльності, професійна компетентність; самоконтроль, характер творчої активності й уміння творчо вирішувати завдання; ступінь реалізації творчого потенціалу особистості;
- суб'єктно-особистісний – рівень сформованості суб'єктних якостей та особистісного розвитку;
- результативно-професійний – рівень результативності професійної діяльності, у тому числі реалізації професійних знань, умінь, навичок і практичних професійних дій [6, с. 6–7].

Вивчення проблеми самореалізації передбачає виділення можливих її рівнів. Рівень самореалізації може бути детермінованим розвитком особистості і виражати міру адекватності прикладання зусиль по самому здійсненню в професійній діяльності та творчості [7, с. 22].

Унікальність самореалізації в часи карантинних обмежень полягає в унікальності кризового моменту нашого життя. Будь-які зміни на громадянському фоні будуть впливати на соціально-культурний фон молоді, включаючи поняття самовизначення, самореалізації та саморозвитку. Стагнація призводить до повільних та змушених змін у соціальних сферах життя молоді. Якщо казати про проблему самореалізації серед тих, хто не може розпочати цей життєвий процес, то це вже пов'язано з проблемою соціальної депривації та відсутністю мотивації в часи пандемії.

Таким чином, самореалізація молоді в умовах пандемії може вивчатися з різних позицій. Пандемія стала кризовим моментом та відправною точкою до зміни соціального життя та існування молоді, підняла по-новому питання саморозвитку. Як і будь-які кризи, дана криза дала можливість протестувати здатність молодого покоління зберегти життєвий баланс.

Список використаних джерел

1. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 23.03.2004 № 1659-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993. № 16. Ст. 167.
2. Абельс Х. Образ «молодежи» в немецкой социологии (Електронний ресурс). URL: <http://limc.narod.ru/Jugend.html> (дата обращения 10.08.2017).
3. Мільчевська Г. С., Самореалізація особистості як соціально-педагогічна проблема. Науковий вісник Ужгородського Університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2016. – Випуск 1 (38).
4. Юнг К.Г. Психологические типы. Перевод: София Лорие (под ред. В. Зеленского), Спб.: Азбука, 2001.
5. Potomkina N. High school students' addiction from social networks and social- pedagogical prevention tendencies // The Scientific Heritage. 2020. № 45–7 (45).
6. Максименко С. Д. Субъектный подход в изучении профессиональной самореализации / С. Д. Максименко, В. И. Оседло [Электронный ресурс]: Психология и право. – 2011. – № 1. – URL: <http://psyjournals.ru/psyandlaw/2011/n1/39330.shtml>.
7. Коростылева Л. А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере. – СПб.: Речь, 2005, 222 с.

Робейко Д. В., студентка факультету міжнародної торгівлі та права, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Кухта М. П., д-р соціологічних наук, професор кафедри філософії, політології та соціології, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ГУМАНІЗМ ТА СВОБОДА В СВІТЛІ ПАНДЕМІЇ. ДИНАМІЧНІ ЗРУШЕННЯ

Перед обличчям викликів пандемії питання щодо принципів гуманізму як рушійної сили глобальних зрушень постало гостро та вимагає дослідження в соціоцентричному спектрі діяльності кожної з наук сучасності. Водночас проблема акцентується на формах свободи й її делегування в умовах обмежень та сек'юритизації повсякденного життя індивіда. В даній системі формується ряд актуальних питань: «До якого ступеня влада має право втручатися в життя громадян?», «Чи не порушуються гуманістичні принципи демократичної системи?».

Необхідно зазначити, що пандемія в загальному значенні виявляється станом соціальної аномії. Це характеризує зміни соціальної сфери як такі, що не постають принципово новими, але загострюються. Тобто, сама по собі пандемія нічого докорінно не змінює, а лише прискорює вже існуючі тенденції внаслідок порушення наявних стандартизованих норм. Так, можна стверджувати, що характер гуманістичних засад соціального взаємовпливу та умовна деформація свободи, що розглядаються, не зумовлені обставинами сьогодення. Безпрецедентна відповідь владних установ до суспільних мас на пандемію викликана, очевидно, без участі таємних еліт і не загальним божевіллям, а об'єктивними змінами в соціумі, що призвели до послідовної зміни ціннісних пріоритетів.

Гуманізм – це конкретний соціологічний принцип визначення головних цінностей, що базуються навколо людини. Гуманізм розглядається як основний чинник цивілізаційного процесу, що наповнює його змістовну частину і визначає соціальні норми, цінності, правову основу, справедливість та свободу. Термін «гуманізм» вперше було введено у 1808 році німецьким науковцем Ф. Нітхаммером як квінтесенцію значущості людини в колі антропоцентричних засад, її значущості та ролі в соціальній еволюції [1, с. 230].

Також гуманізм – це динамічна система визначених понять в межах зазначеного змісту, саме вона створює умови для рівноважного існування індивіда та суспільства. Дана система реалізується в низці практичних дій, пов'язаних з економічною, політичною, юридичною і, безпосередньо, соціальною сферами життя. Гуманістична ідея стверджує рівність людини як матеріально-духовної істоти перед іншою людиною, що також лежить в основі правових засад свободи та волевиявлення [2, с. 213].

Гуманістичні цінності містять у собі поняття свободи як деякої характеристики оперування процесами існування. Міра свободи визначається ступенем виконання людиною власних організованих ціннісних пріоритетів в загальній системі принципів; широкі внутрішні і зовнішні можливості вибору цілей і засобів їх здійснення в умовах відносності їхнього гармонічного співіснування в структурі суспільних відносин.

Спорідненість гуманізму та свободи зазначається в контексті трактування існуючих процесів з точки зору «людяності». В умовах сьогодення свобода виступає не лише частиною класичних концепцій, а також послуговує реалізації гуманістичних ідей в глобальному масштабі. В даному сенсі що гуманізм, що свобода надають індивіду можливість самовдосконалення та розвитку.

Очевидно, поняття гуманізму є загально ширшим і включає свободу як один з елементів власної структури, де її можна визначити як ключовий

критерій, який характеризує рівень та якість його поширення. Активність людини динамічно виражає зазначений взаємозв'язок.

Основою гуманізму сучасного соціального простору є інститут демократії. Демократизм виконує важливу функцію розширення суспільних можливостей у вигляді наданих свобод. Загальні світові тенденції в рамках розвитку законодавчої, виконавчої та судової влади ґрунтуються у своїй основі на гуманістичних засадах.

Теоретичні аспекти класичної теорії свободи включають дуалістичну основу, за якої позитивна свобода є станом освоєння дійсності, за якої вибираються і здійснюються цілі за визначеним порядком цінностей. Позитивна свобода включає в себе освоєння спочатку незнайомого, вона містить в собі як елемент негативну свободу. Негативна свобода – добровільне самообмеження певного суб'єкта, що спрямовує себе на вибір намірів і вчинків відповідно до норм і принципів, що диференціюються з вищих цінностей [3].

В сучасності свобода виступає основною цінністю, необхідною умовою розвитку. Особливість постіндустріального суспільства являє специфічність взаємин з навколишнім світом та особистістю, інтегрованими в соціокультурні умови глобальності. Специфіку гуманістичної ідеї сьогодні також зумовлює рефлексія над теоретичними засадами техніцизму та технократизму як періодів антропогенезу. Виявлення суспільної залежності від екзистенційної дихотомії породжують розвиток гуманістичного знання та нових граней умов позитивної свободи індивіда [4, с. 15–23].

Важливою також поглибити питання наслідків свободи в рамках тематично визначеної концепції Е. Фромма, сутність якої – дослідження і міркування на тему втечі від свободи, її делегування та відмови від відповідальності, яке засноване на аналізі всіх факторів, що впливають на розуміння свободи як сутності. Так, механізм «втечі» формується як інерція підсвідомої спроби протидії індивіда до негативної свободи. Феномен делегування розглядається в історичному розрізі та пов'язується з умовним переходом суспільства від форм середньовічного життя (уявлень про відсутність свободи як такої загалом) до постіндустріальних, гуманістичних, форм людського існування; аналізуються психологічні причини відмови від свободи в умовах тоталітарних режимів [5, с. 139–201].

Проблема втечі від свободи розгортається в рамках сучасної глобальної події – пандемії. Вона пов'язана з двома основними чинниками: суттєвим поглибленням владності тоталітарних або авторитарних режимів, а також частковою відмовою від доступних свобод задля збереження «безпеки» в демократичних режимах.

Пандемія і пов'язаний з нею всесвітній клубок соціальних і політичних проблем спричинили дискусію щодо нинішньої ролі держави в житті кожного з індивідів. Система заходів, пов'язаних з протидією глобальній загрозі, об'єктивно пов'язана з посиленням ролі держави в суспільному житті. Згадуючи принципи впливу соціальної аномії на суспільство, необхідно виокремити й загальну світову тенденцію до прозорості інформації в обидва боки владної міцності. Так, посилюється контроль як влади над суспільством, так і суспільства над владою. Характерна в даному контексті форма контролю, яка базується на гуманістичних засадах фізичного збереження. Тобто, контроль постає в «м'якій» формі, зміни в структурі якої деякі науковці – як наприклад, С. Пінкер – пов'язують з процесом фемінізації суспільного життя.

Розглянемо деякі факти реалізованих дій в соціальному просторі за період пандемії. Навесні, за самого початку перебігу пандемії, в багатьох країнах світу були введені карантинні обмеження – рівень яких досяг навіть до обмеження права виходу індивіда за межі приватної території. Згодом частина полярно жорстких обмежень була знята, проте вони наново активно впровадились в серпні-вересні, коли було визначено нову хвилю глобальної загрози. Додатковою проблемою можна визначити посилення рівня владного контролю в авторитарних країнах, в той час тоталітарні режими в більшості не визнають наявності загрози як існуючої [6].

Загалом, сьогодні гуманістичні принципи превалюють в більшості розвинених країн, які керуються ними у своїй епідемічній політиці. Саме з цим пов'язані нинішні безпрецедентні карантинні заходи, засновані на пріоритеті збереження життя якомога більшої кількості людей над захистом економіки, капіталів або релігійних обрядів. Але саме ці гуманістичні принципи також і деформуються, що призводить до поглиблення рівня відмови від власних свобод у суспільстві.

Цікаво, що процес добровільного делегування свободи в сучасному світі корелюється з поширенням радше технологічного забезпечення як форми соціального існування, аніж як форми раціонального. Пандемія, в даному контексті, лише демонструє цей процес з яскравими акцентами, однак не стає його причиною.

Отже, у висновку можна зазначити, що загальні принципи гуманізму формують сучасне суспільство, але як кожна з соціальних структур, зазнають безперечних змін. Пандемія як явище не призвела до появи нових або повернення історично неактуальних принципів владного управління, вона стала каталізатором швидкого розвитку існуючих тенденцій та явищ всередині суспільства, zarazом яскраво їх демонструючи. Явище делегування свободи сьогодні, з одного боку, посилюється пандемією, а з іншого –

має свої першопричини в розповсюдженні технологій як засобів соціального життя. Пандемія – це соціальне явище, що поглиблює рівень прозорості в демократичних державах світу, але стає методом політичних маніпуляцій в окремих країнах та найменшим фактором впливу на принципи існування тоталітарних режимів сучасності.

Список використаних джерел

1. Вершинина Е. М. Непрерывное воспитание и гуманизация в системе образования – суть социально-экономического и духовного возрождения общества: Концепция. – Харків : Регион-информ, 2004. – 438 с.
2. Бітаєв В. А. Естетичне виховання і гуманізація особи. – Київ : ДАКККіМ, 2003. – 213 с.
3. Sartre Jean-Paul Existentialism Is a Humanism – Walter Kaufman / Meridian Publishing Company, 1989.
4. Griffin, R. Integration and identification: conflicting aspects of the human need for self-transcendence within ideological communities History of Europ. Ideas. Elmsford (N.Y.) / Oxford, 1994. – Vol. 18, N 1. – P. 23.
5. Фромм Е. Втеча від свободи / Еріх Фромм; перекл. З англ. М. Яковлева. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. – 2018. – 288 с.
6. Democracy under lockdown – The Impact of COVID-19 on the Global Struggle for Freedom / Freedom House, 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://freedomhouse.org/report/special-report/2020/democracy-under-lockdown>

Шкуров Є. В., канд. філол. наук, ст. викл.,
кафедра журналістики та реклами,
Київський національний
торговельно-економічний університет

МАКДОНАЛІЗАЦІЯ І СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЗА УМОВ COVID-19

Макдоналізація – термін, запроваджений Джорджем Рітцером, для опису глобальних змін у соціокультурних стратегіях суспільства: сучасні процеси праці та дозвілля, навчання, міжособистісних стосунків тощо спрощуються, стають більш передбачуваними, контрольованими, але

разом з тим і більш ефективними [5]. Макдоналізація, по суті, термін-сinekдоха, який описує тягу сучасного світу до уніфікації та автоматизації, яскраво виражену в роботі ресторанів швидкого харчування.

Їжа у подібних ресторанах, можливо, і не дуже корисна чи вишукана, але доступна, поживна і, як мінімум, прийнятна на смак. Дж. Рітцер наголошує на низці рис макдоналізації, які видно і в роботі закладів громадського харчування, і у векторах розвитку сучасного суспільства. Це ефективність, калькульованість, передбачуваність і контроль.

Як зазначає М. Єнін, «в сьогоднішньому суспільстві ідеології не виконують функції, властиві їм в індустріальному суспільстві» [1]. Макдоналізація – явище, пов'язане із соціокультурною автоматизацією і стандартизацією, яке полегшує існування у поліідеологічному світі. Її процеси виражені в більшості практик постіндустріального суспільства. Делегування все більш значимої частини соціальних і культурних процесів електронним сервісам, службам тощо перетворює суспільство в механізм, де первинна не людина, а техніка. Макдоналізується освіта, знайомства, робочий процес тощо.

Хороший приклад макдоналізації – нейромережа «GauGAN» американської корпорації «Nvidia». Вона здатна будь-які начерки чи просто «каракулі» перетворити на фотореалістичний цифровий живопис за лічені миті [2]. З одного боку, це значно прискорить процеси створення арт-продуктів. З іншого, творче людське начало виявляється майже не при справах.

Ефективність і контрольованість макдоналізованого суспільства – якості, які вкрай корисні під час пандемії. COVID-19 став перевіркою злагодженості роботи суспільства. Найуспішніше з викликами хвороби станом на 2020 рік справлявся Китай. Приклад реалізації їх стратегії боротьби з вірусом – мобільний госпіталь на 1000 пацієнтів в місті Ухань, розгорнутий всього за 10 днів у лютому 2020 [7]. Цей госпіталь – «макдоналізованого» типу. Він не складний у створенні завдяки блочним уніфікованим модулям та дозволяє тримати ситуацію під контролем. Таким чином, принципи макдоналізації можуть бути ефективним інструментом при виникненні соціальних катаклізмів різної природи. Макдоналізація – шлях зменшити ризики і гарантувати якщо не ідеальний, то хоча б терпимий результат.

Виразним маркером макдоналізації під час пандемії стали соціальні мережі. Соціальні мережі – новий тип каналів комунікації. Це медіаплатформи, де комунікація реалізується не за типом тріади «оратор-промова-аудиторія», описаної ще в «Поетиці» Аристотеля і реалізованої в класичних медіа, а за принципом багатосторонньої комунікації.

Зрозуміло, виробник контенту може закрити свій продукт від коментування, як це часто буває у випадках громадських діячів чи пересічних людей, які захищаються від хейтспічу. Однак, соціальні медіа реалізовані насамперед як живий діалог, розтягнутий у «позачасовому» середовищі. Дискурс певної теми може викликати різні рецепції і рефлексії, – у вигляді постів, лайків, коментарів тощо, – які віддалені одне від одного у часі. Такими періодами можуть бути і дні, і роки, а, у перспективі, і десятиліття. Саме за можливість квазіживого діалогу, інтерактивність, користувачі цінують соціальні медіа найбільше.

Соціальні мережі – реалізація феномену, який Маршалл Маклюен схарактеризував як «глобальне село». Увесь сьогоднішній світ стискається до єдиного комунікативного акту, позачасового «села», де кожен гіпотетично може комунікувати із усіма. Пересічний киянин здатен написати Ілону Маску в «Twitter», і є вірогідність, що той відповість. Фактично, триада Арістотеля, яка описує розмову оратора та аудиторії, витіснена гаміром на агорі, де всі говорять, але мало хто кого чує.

Макдоналізація – шлях організації такого багатоаспектного дискурсу як соціальні медіа. Ефективність, калькульованість, передбачуваність і контроль – те, що дозволяє функціонувати Instagram, Facebook, TikTok, Twitter, Telegram тощо. Таргетована реклама, тренди, підказки дозволяють не загубитися користувачеві серед нескінченного масиву інформації. Разом із тим, вони полегшують креативну роботу, примітивізують контент, таким чином, викликаючи уніфікацію смаків реципієнтів, схематизацію і спрощення сприйняття. Індивідуальність уніфікується і зливається із «цільовою аудиторією», прорахованою маркетологом у центрі управління рекламними кампаніями «Facebook Ads Manager».

Отже, макдоналізація соціальних мереж – неоднозначне явище, проте дієве. В умовах COVID-19 соціальні мережі показали зростання залученості аудиторії. Люди, ізольовані у себе вдома через низку локдаунів і дистанційну роботу, більше використовують соціальні мережі. За статистикою, яку надав Київстар на початку 2021 року, найпопулярніші соцмережі в Україні – Facebook і YouTube, якими користуються близько 13 мільйонів абонентів «Київстар» кожного місяця [5].

Якщо говорити про ефективність як рису макдоналізації, в соціальних медіа вона реалізує себе у спрощенні виготовлення медіапродуктів, легкості обміну ідеями, простоті використання соціальних мереж для розваги. Під час епідемії відзначають ріст використання стрімінгових платформ, зростання запиту на розваги [3]. Калькульованість, прораховуваність – необхідна частина онтології соціальних медіа. Величезна маса розважального контенту і реклами пропонується користувачам, виходячи з принципів

таргетингу. Передбачуваність забезпечується не тільки автоматизованими системами соціальних медіа, набором маркетингових інструментів, а й «трендами», тобто модою на той чи той тип контенту, який має загальноприйнятну специфіку змісту і форми. Наприклад, серед популярних «трендів» TikTok, присвячених COVID-19: «фото на самоізоляції», «маски з підручних матеріалів», «безпорадні батьки і домашнє завдання» тощо. Контроль – риса макдоналізації сучасних соцмереж, яка вже дещо нагадує паноптикум Мішеля Фуко. Скажімо, алгоритми Instagram визначають небажаний контент ще до публікації користувачем повідомлення.

Отже, макдоналізація – процес, який виразно показує себе в дискурсі соціальних медіа під час COVID-19. У цього явища є ряд негативних і позитивних сторін, але немає сумніву, що макдоналізація соціальних медіа дієва при протистоянні катаклізмам, так як допомагає суспільству згуртуватися.

Список використаних джерел

1. Єнін М. Ідеологічні трансформації в суспільстві другого модерну / М. Єнін // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: Збірник наукових праць ДонДУУ. – Т. XIII. – Вип. 217. – Серія «Соціологія». – Донецьк, 2012. – С. 165–171.
2. Офіційний сайт NVIDIA: «Stroke of Genius: GauGAN Turns Doodles into Stunning, Photorealistic Landscapes» [Електронне джерело]. – Режим доступу : <https://blogs.nvidia.com/>
3. Офіційний сайт громадської організації «Громадський простір»: «Пандемія і соціальні мережі: що змінилося у 2020-му?» [Електронне джерело]. – Режим доступу : <https://www.prostir.ua/>
4. Офіційний сайт Київстар: «1,5 часа в день в Тік Ток: Киевстар составил рейтинг соцсетей и мессенджеров» [Електронне джерело]. – Режим доступу : <https://kyivstar.ua/ru/mm/news-and-promotions/>
5. Ритцер Дж. Макдональдизация общества 5 [Електронне джерело] / Дж. Ритцер. – М., 2011. – 592 с. – Режим доступу: <https://socioline.ru/>
6. Coronavirus: China completes emergency hospital build in eight days [Електронне джерело] / The Guardian. – Mon 3. – Feb. 2020. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/>

Секція 2

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Голуб Н. С., студентка,
Київський національний торговельно-
економічний університет

Губицький Л. В., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ГОТЕЛЬНИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ КОРОНАКРИЗИ

Вступ. Корпоративна культура готельних підприємств виступає одним з найважливіших факторів успіху компанії. Завдяки їй всі робітники виробляють спільні моделі поведінки та починають йти до єдиної мети. Варто додати, що завдяки спільній культурі поведінки працівників, можна досягти будь-яких висот, навіть впоратися із страшною кризою через ковид. Маючи мету та бажання, можна знайти вихід з кожної ситуації.

Для готельного підприємства при формуванні корпоративної культури перш за все треба визначити джерела та механізм її формування. Механізм формування корпоративної культури полягає у взаємному поєднанні її джерел. Перетинаючись, вони обмежують сферу реально можливих на певному готельному підприємстві способів реалізації особистих цінностей і таким чином визначають їх зміст і ієрархію, що домінують у колективі. [1]

Для ефективної корпоративної культури варто мати спільні цінності та норми поведінки працівників. Такі як:

1. Цінності компанії, які розділяє кожен співробітник;
2. Дотримання загальної місії компанії;
3. Віра в успіх компанії;
4. Продуктивна співпраця між працівниками, що дозволяють досягти спільних цілей;
5. Кар'єрний розвиток: тренінги, курси, підвищення кваліфікації;
6. Мотивація, оцінка роботи, винагороди;
7. Норми ділової поведінки, стиль одягу. [2]

Маючи всі перелічені спільні цінності, компанії буде легше отримувати великі прибутки та досягати успіху, бо кожен працівник буде на 100% прагнути допомогти підприємству досягти висот у бізнесі.

Для прикладу візьмемо будь-якого менеджера. Кожен менеджер незалежно від того, у якій галузі він працює, виконує в організації багато важливих функцій, основні з яких : планування, організація, мотивація та контроль. Для того, щоб досягнути поставленої цілі, такий спеціаліст повинен вміти зорганізувати як виробничі (чи інші) процеси, так і людей, які йому підпорядковуються та з якими йому доводиться співпрацювати. Важливо під час організації виробництва керувати і трудовим процесом, і творчим потенціалом людей. Також, сучасна підприємницька діяльність не може розвиватись без наявності спільної системи етичних норм та культури ділового спілкування. [3, с. 118]

Але не все може бути так безхмарно, готельні підприємства зазнали значних втрат через пандемію коронавірусу. Наслідки настали ледве не з перших днів локдауну. Відсутність гостей, закриття та падіння доходів спричинило масові звільнення працівників, адже майже не було, чим виплачувати заробітну плату.

Оскільки більшість готелів не працювали в період карантину, а також з огляду на обмеження, що вплинули на сферу туризму, за підсумками півріччя 2020 року у сегменті були зафіксовані рекордно низькі операційні показники. За даними ЕУ в Україні, в об'єктах категорії 4–5 зірок, які відкрилися для гостей після весняного періоду карантину, середній рівень завантаження за перші шість місяців 2020 року скоротився практично вдвічі порівняно з першим півріччям 2019 і становив майже 20%. [4]

Прикладом світової мережі, яка зазнала кризи через коронавірус є Hilton. До того ж, мережа Hilton, що займає 795-е місце в рейтингу Forbes Global 2000, оголосила, що прибуток компанії впав до \$ 18 млн з \$ 158 млн у період карантину. [5] Саме у Нью-Йорку ця мережа намагалася допомогти хворим та лікарям під час пандемії. Коли було недостатньо ліжок у лікарнях, Hilton віддавав свої номери саме для розміщення хворих та їх сімей. [6]

Також не можна обминути мережу Marriott, яка безумовно постраждала від пандемії. У найважчий квартал за весь період колишніх криз дохід Marriott скоротився на 25%. Дохід компанії за останній квартал 2020 року скоротився на 7%, прибуток впав на 91%. [5] Так як ця мережа дуже піклується про чистоту та безпеку своїх гостей, під час епідемії повністю всі поверхні обробляються спеціальними дезінфікуючими засобами, які призначені для лікарень. Також, вони намагаються знизити ризик передачі інфекції при особистому контакті, так по всій території готелю встановлено таблички з інструкціями при необхідності зберігання соціальної дистанції. Marriott також постійно працює над санітарно-гігієнічними нормами готелів і робить навчальні відео для співробітників, знайомлячи з принципами гігієни та дезінфекції. [7]

Крім того, не можна обминути мережу готелів Hyatt. Вони звітують про скорочення прибутку на 20% і збитку в \$ 103 млн. Гендиректор компанії Марк Хопламазян розповів, що третина готелів мережі призупинили діяльність, а 65% персоналу відправлені в неоплачувану відпустку. [5] Досить важливою умовою є носіння масок. Дотримуючись рекомендацій медичних експертів з метою зменшення поширення COVID-19 – готелі Hyatt по всьому світу вимагають носіння масок для обличчя або інших засобів захисту особи в закритих громадських місцях та при переміщенні в відкритих громадських зонах готелю. [8]

Тож, варто додати, що не зважаючи на величезні збитки, готелі навчилися виживати у скрутній ситуації. Ми вважаємо, що це завдяки корпоративній культурі, яка не дала повністю занепасти готелям. Керівники зі своїми підлеглими робили все, щоб вийти з кризи. Вони створювали різні доступні послуги саме під час карантину для своїх готелів (доставка їжі, самоізоляція в готелі та ін.), задля отримання хоча б мінімального прибутку.

Підсумовуючи все сказане, можна дійти висновку, що корпоративна культура є дуже важливим фактором для досягнення мети готельного підприємства. Для більш ефективного використання корпоративної культури варто слідувати певним чинникам: цінності компанії, які розділяє кожен співробітник; дотримання загальної місії компанії; віра в успіх компанії; продуктивна співпраця між працівниками, що дозволяють досягти спільних цілей; кар'єрний розвиток: тренінги, курси, підвищення кваліфікації; мотивація, оцінка роботи, винагороди; норми ділової поведінки, стиль одягу. За рахунок цих цінностей готельні господарства змогли пережити найскрутніші часи. Навіть у період жорсткого карантину, завдяки згуртованості колективу та бажанню йти далі, готелі не занепали, а деякі й вийшли на новий рівень.

Список використаних джерел

1. Нездоймінов С.Г. Формування корпоративної культури підприємств готельного бізнесу в умовах конкуренції / С.Г. Нездоймінов, Г.В. Бурдіяк. – Житомир : Житомирський політехнічний університет, 2018. – 170 с.
2. Леонова Е. Корпоративна етика: що це і навіщо вона потрібна в 2020 році. – Режим доступу : <https://hurma.work/blog/korporativna-etika-shho-cze-i-navishho-vona-potribna-v-2020-roczy/> (10.01.2020)
3. Войцішук А. Етика ділового спілкування – як запорука успіху сучасного менеджера : тези доп. VI всеукр. студ. наук.-техн. конф. / А. Войцішук. – Тернопіль, 2013. – 193 с.
4. Паралюш М. Готельний ринок після локдауну. «Commercial property» / М. Паралюш. – Режим доступу : <https://commercialproperty.ua/analytics/gotelniy-rinok-pislya-lokdaunu/> (05.09.2020)

5. Хала Тураилаи, переклад Балабанцева Н. Номера без вішалок і мінібарів: якими будуть готелі після пандемії коронавірусу. – Режим доступу : <https://www.forbes.ru/biznes/400489-nomera-bez-veshalok-i-minibarov-kakimi-budut-oteli-posle-pandemii-koronavirusa> (14.05.2020)

6. Медіа рішення. Знайомтеся, готелі по-новому. 10 змін через коронавірус. – Режим доступу : <https://rubryka.com/ru/article/hotels-coronavirus/> (04.12.2020)

7. Marriott. Гостям готелів. Останні новини про COVID-19. – Режим доступу : <https://marriott-re-2019ncovc-ru.com> (10.12.2020)

8. Hyatt. Повідомлення про коронавірус COVID-19. – Режим доступу : <https://www.hyatt.com/ru-RU/info/coronavirus-statement> (04.01.2021)

Гусєва Н. Ю., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний
торговельно-економічний університет

КОЛИ ПАНДЕМІЯ ЗАКІНЧИТЬСЯ, СВІТ БУДЕ ІНШИМ?

У більшості країн світу епідемія коронавірусу досягла свого піку, а економісти, політологи та філософи намагаються розгледіти контури нового світу, який виникне після перемоги над хворобою. Більшість сходиться на думці, що настануть масштабні зміни в економіці, бізнесі, міжнародних відносинах, внутрішній політиці, соціальній сфері, медицині та поведінці людей. Але найсильніша невизначеність, пов'язана з самою епідемією і ціною боротьби з нею, породжує прямо протилежні прогнози: хтось вірить в новий кращий світ, хтось – в довгострокове погіршення життя людей і політичні катаклізми.

Прогнозувати що-небудь зараз дійсно вкрай складно: людство, яке створило в останні десятиліття пов'язану воедино світову економіку і переплетені між собою суспільства, ще ніколи не стикалося з кризою такого типу.

Невизначеність закладена в самій епідемії: вона викликана недостатніми знаннями про вірус, ступінь його зараження, способи передачі та летальності. Економісти змушені множити грубі прогнози епідеміологів на невизначеність, пов'язану з поведінкою економічних агентів – населення і компаній – в умовах епідемії. При цьому економічні та епідеміологічні прогнози – обґрунтовані та не обґрунтовані – доходять через соціальні мережі до всього населення світу. Це часто збільшує паніку, а в свою чергу, й невизначеність у поведінці споживачів і керівників компаній. [2]

В результаті, лідери різних країн змушені приймати рішення на основі всіх цих дуже грубих прогнозів, що породжує ще один рівень невизначеності – ніхто не знає, чи допоможуть їх дії або погіршать ситуацію.

Але, як не дивно, зараз простіше передбачити те, що буде у відносно віддаленому майбутньому, ніж в найближчі місяці. Ясно, що світова економіка так чи інакше відновиться після кризи, в яку її загнала епідемія. Темпи відновлення та розмір збитків залежать тільки від того, як швидко і якою ціною вдасться зупинити вірус. Можна зробити два варіанти прогнозів, як пишуть експерти найбільшої в світі консалтингової компанії McKinsey в серії досліджень, присвячених «світу після коронавірусу»: *оптимістичний*, за яким після різкого (можливо, навіть рекордного з часів Другої світової війни) спаду тривалістю в квартал або два почнеться настільки ж різке відновлення; *песимістичний*, згідно з яким епідемія зупинить світову економіку на кілька місяців або навіть кварталів і / або накриє її другою хвилею після того, як карантинні заходи в різних країнах будуть послаблені. В цьому випадку нинішня криза, викликана шоком попиту і шоком пропозиції, стане повноцінною фінансовою кризою з масовими банкрутствами, структурним, а не тимчасовим безробіттям, знищенням активів і добробуту країн. Це може зруйнувати саму структуру світової економіки. [1]

Оптимістичний сценарій. Зміни в різних сферах життя не будуть глибокими і незворотними. На швидкість відновлення може вплинути те, що різні галузі будуть відновлюватися нерівномірно. Туризм, авіап перевезення, орієнтовані на експорт галузі виробництва, які є частиною міжнародних ланцюжків, і традиційні сфери послуг та розваг, де до епідемії практикувалися тісні контакти між людьми і масові зібрання, будуть відновлюватися довше. Найімовірніше, графік відновлення в світі і в різних країнах буде виглядати як буква V (різкий спад і настільки ж різке відновлення) або як буква U (підйом затримується через те, що багатьом фірмам доведеться відновлювати виробничі ланцюжки і заново наймати співробітників). [1]

Ймовірно, виникне і проіснує кілька місяців новий вид нерівності: уряди різних країн (й самі суспільства) будуть боротися з новими спалахами хвороби, які неминучі за умови, що більшість населення пересиділа епідемію на карантині і не отримала «колективний імунітет». Це зажадає нових обмежень в уражених регіонах, в той час як навколо все буде працювати в звичайному режимі.

Песимістичний сценарій. Є цілий набір найпохмуріших сценаріїв, які здаються все більш ймовірними, вважають експерти McKinsey і інші економісти [1]:

- Найчорніший передбачає, що всі спроби зупинити епідемію проваляться, а уряди не зможуть допомогти підприємствам і банкам. Багато з них впадуть, що спричинить кризу боргів і неолік ліквідності. Обвалення банків та компаній поховає всю світову фінансову систему і виробництво; криза затягнеться на довгі місяці (графік у вигляді букви L).

- Більш м'які (і більш ймовірні) прогнози говорять, що друга хвиля епідемії ускладнить і затягне відновлення. Епідемію стримати не вдасться,

але після того, як перехворіє велика частина населення Землі, з'ясується, що заходи підтримки світової економіки спрацювали, її структура не зруйнована, що призведе до швидкого відновлення.

Власне, від того, який з варіантів буде реалізований в різних країнах і в цілому в світі, залежить глибина змін у всіх сферах життя.

Чи зміняться уявлення про цінність людського життя? Експерти McKinsey вважають, що в разі, якщо епідемія затягнеться або прийде друга її хвиля, ймовірно виникнення нових практик поведінки, немислимих ще кілька місяців тому – на кшталт реєстрації на літак тільки при наявності довідки про відсутність інфекції і / або про набутий імунітет. Можливо, населення поставиться до таких нових «поведінкових протоколів» з розумінням, оскільки альтернативою їм будуть нові «локдауни». [1]

Якщо карантин затягнеться, а структура економіки почне руйнуватися, то це може призвести до виникнення складної етичної дилеми. У сучасному світі вважається, що головною цінністю є людське життя. Економісти навіть доводять, що цю цінність можна підрахувати. Життя громадян різних країн і різних вікових груп «коштує» неоднаково. Але навіть «ціна» життя літніх людей, яка менше, ніж «ціна» молодих, занадто велика, щоб нею можна було пожертвувати. [1]

Однак ці тези – моральна і економічна – вже ставляться під сумнів. Якщо епідемію не вдасться зупинити в найближчі місяці, труднощі, які відчувають люди, що втратили роботу і засоби до існування через карантин, а також тиск, який вони чинять на політиків, можуть стати занадто великими.

Список використаних джерел

1. Коронавирус. Три сценария для мировой экономики и семь советов бизнесу от McKinsey [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://finance.liga.net/ekonomika/article/koronavirus-tri-stsenariya-dlya-mirovoy-ekonomiki-i-sem-sovetov-biznesu-ot-mckinsey>

2. COVID-19 Risks Outlook: A Preliminary Mapping and Its Implications / In partnership with Marsh & McLennan and Zurich Insurance Group. – Switzerland, 2020. – 66 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.weforum.org/reports/covid-19-risks-outlook-a-preliminary-mapping-and-its-implications>

СВІТ ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ: ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ

COVID-19 здійснює безпрецедентний вплив на співтовариство у всьому світі. Достатньо ознайомитися з останніми новинами, щоб переконатись у наявності широкого спектра медичних, економічних та соціальних чинників, що безпосередньо або опосередковано викликані вірусом або загострилися через пандемію. Десятки мільйонів людей заразились вірусом. Понад мільйон людей померли або зіткнулися з довгостроковими наслідками вірусу для здоров'я. Багато мільйонів людей втратили роботу, а інші зіткнулися із закриттям їх підприємств, оскільки цілі виробничі сектори були змушені зупинити свою діяльність. Зросла майнова та соціальна нерівність.

Пандемія COVID-19 гостро вплинула на поточні соціально-економічні процеси як в глобальному, так і в національних масштабах і, безсумнівно, здійснила сильний вплив на їх розвиток в майбутньому. Дана ситуація виявилася повною несподіванкою для світової і національних економік та не могла бути передбачена жодним прогнозом соціально-економічного розвитку.

Досить складно співвідносити її з подібними інцидентами в історії. Глобальність та невизначеність ситуації, динаміка розвитку процесів, відсутність прецедентів і соціального досвіду з її вирішення ускладнюють можливості давати будь-які більш-менш точні прогнози на майбутнє.

Разом з тим діяльність органів влади, швидкість їх реагування на ситуацію, адекватність вжитих заходів залежать багато в чому від здатності передбачити можливі сценарії розвитку процесів у соціально-економічній сфері.

В ході поширення пандемії чимало зарубіжних та вітчизняних експертів, експертних організацій та аналітичних центрів намагаються дати прогнози, використовуючи сценарний підхід. Проводяться опитування різних груп населення з метою визначення реакції суспільства на виклики існуючої ситуації, вимушені заходи і обмеження, а також виявлення колективної експертної думки. Так, філософ Юваль Ной Харарі вважає, що суспільство постало перед глобальним вибором і має шанс стати більш авторитарним, поліцейським та централізованим.

Важлива роль у розробці стратегії виходу з кризи та подоланні наслідків пандемії COVID-19 належить міжнародним організаціям, зокрема Організації Об'єднаних Націй. 19 березня 2020 р. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш закликав до солідарності і прийняття термінових і скоординованих заходів у відповідь на поширення пандемії

COVID-19. Як зазначається в його доповіді «Загальна відповідальність, глобальна солідарність: заходи реагування на соціально-економічні наслідки COVID-19», цей глобальний підхід повинен бути зосереджений на трьох пріоритетних завданнях: по-перше, це широкомасштабні заходи в сфері охорони здоров'я, зокрема прискорена розробка вакцини і засобів діагностики й лікування для всіх людей в усьому світі; по-друге, це зусилля з подолання катастрофічних соціально-економічних і гуманітарних наслідків пандемії та її наслідків для прав людини; і, по-третє, це заходи з відновлення з метою зробити краще, ніж було, а саме побудувати більш рівноправне, інклюзивне, життєздатне та екологічно стійке суспільство, а також міжнародну систему, яка дозволить забезпечувати захист і надання найважливіших глобальних суспільних благ.

Щодо термінових соціально-економічних заходів реагування, то ООН зосереджує увагу на п'яти найважливіших напрямках: 1. Захист медичних служб та систем охорони здоров'я. 2. Захист людей: соціальний захист та надання основних послуг. 3. Захист робочих місць, малих і середніх підприємств та неформального сектору. 4. Сприяння заходам макроекономічного реагування і багатостороннє співробітництво. 5. Сприяння забезпеченню соціальної згуртованості та життєздатності громад. [1, с. 28]

У відповідь на пандемію COVID-19 наразі відбулися суттєві зміни у життєдіяльності багатьох держав світу:

- запровадження надзвичайного стану в цілому по країні або в окремих регіонах чи сферах: у Китаї, США, Італії, Іспанії, Німеччині, Чехії, Польщі, Латвії, Естонії, Угорщині, Болгарії, Японії, Південній Кореї тощо;
- запровадження майже у всіх країнах санітарно-епідеміологічних заходів (карантинні зони, перевірка температури, скасування масових заходів, закриття навчальних та культурно-розважальних закладів);
- встановлення обмежень виїзду/в'їзду до країн та пересування в межах країни;
- посилення ролі державного управління в надзвичайних умовах;
- скорочення економічної активності внаслідок карантинних заходів та встановлення обмеження трудової діяльності;
- запровадження нових дистанційних форм праці та навчання.

Зазначені кроки неминуче призведуть до уповільнення економічного розвитку з прогнозованим падінням ВВП, зниження споживчої активності населення та скорочення виробництва в усіх країнах, де зафіксовані випадки COVID-19. Відповідно, це негативно впливає на розвиток світового попиту в цілому. [2, с. 10]

Що стосується України, то, на думку дослідників, найбільшими перешкодами економічному відновленню в Україні є наступні: по-перше, тривале продовження та посилення внутрішніх карантинних заходів, по-друге, відсутність чіткого антикризового плану заходів з підтримки економіки та захисту населення країни в період пандемії та, по-третє, глибоке падіння економічної активності в країнах – основних торговельних

партнерах України, відповідно значне погіршення кон'юнктури на світових товарних ринках.

На думку експертів, після подолання пандемії, очікуються несуттєві зміни у поведінці економічних суб'єктів. Так, поведінка людей та структура попиту після завершення пандемії (зміна виду економічної діяльності, здоровий спосіб життя, гігієна та санітарія, глобалізація та активне пересування, ставлення до вакцинації та ін.) зміниться не суттєво.

Країни ЄС далі проводитимуть політику залучення робочої сили із-за кордону, хоча і більш стримано. Ситуація на внутрішньому ринку праці суттєво не зміниться порівняно з допандемійним періодом. Як наслідок, значна частка трудових мігрантів може повернутися на роботу за межі України після завершення пандемії.

Для підтримки попиту населення та пом'якшення негативних наслідків запроваджених карантинних заходів зросте бюджетна підтримка, що в умовах скорочення доходів спричинить суттєве зростання дефіциту бюджету до 5,6% ВВП. Найбільше стримувати економічну динаміку будуть роздрібна та оптова торгівля, транспорт, металургія та машинобудування. Найбільш вразливим за масштабами бізнесу будуть малий та середній бізнес. [2, с. 15] Як наслідок, побудова сучасної економічної та соціальної політики має відбуватися відповідно до стратегічних імперативів: динамізація, інклюзивність економічного розвитку; локалізація та інституціоналізація. [3, с. 28]

Отже, пандемія може принести світу і окремим країнам зміни, які можна порівняти з серйозними суспільними катаклізмами, які, з одного боку, можуть завдати економікам досить сильної шкоди, а з інший – продукувати нові, більш досконалі форми організації економічних і соціальних відносин, аж до переходу до нового технологічного укладу.

Список використаних джерел

1. Звіт Генерального секретаря про роботу Організації. 2020 рік // URL: <https://ukraine.un.org/uk/93805-zvit-generalnogo-sekretarya-pro-robotu-organizacii>

2. Випуск «Україна у 2020–2021 роках: наслідки пандемії. Консенсус-прогноз» (Квітень 2020) // URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5d3fea53-45e7-4641-8d48-f0c865a24471&title=VipuskukrainaU2020-2021-Rokakh-NaslidkiPandemii-Konsensusprognoz-kviten2020->

3. Україна після коронакризи – шлях одужання. Тези наукової доповіді // URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/tezi_virus.pdf

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ

Пандемія COVID-19 завдала серйозного удару по глобальному здоров'ю і світовій економіці, і уряди усюди відреагували політичними заходами щодо обмеження поширення хвороби і пом'якшення пов'язаних з цим економічних наслідків.

«Пандемія суттєво вплинула на тренди розвитку світової економіки, не залишивши осторонь жодної країни. Перш за все, це пов'язано із жорсткими карантинними заходами, які ввели уряди багатьох країн: закриття торгово-розважальних центрів, заборона відвідання усіх масових заходів, обмеження у пересуванні як у межах країни, так і при перетині її кордонів, скорочення виробництва (через встановлення лімітів одночасного перебування працівників в одному приміщенні) тощо. Окремі компанії перевели своїх працівників на режим роботи «на дому», інші ж змушені відправляти своїх працівників у відпустку» [1, с. 22].

Заходи у боротьбі з COVID-19 призвели до посилення нерівності, збільшення рівня бідності, втрати робочих міст значною кількістю людей. Зазначені явища можуть призвести до соціальної і політичної дестабілізації в країнах, де рівень життя невисокий, а можливості урядів щодо підтримки населення обмежені.

На нашу думку COVID-19 оголює соціально-економічну нерівність і вже у найближчому майбутньому може її посилити. Залежно від рівня доходу, умов життя, професії люди будуть по-різному відчувати на собі економічний шок, який супроводжує пандемію, що буде посилювати поляризацію в суспільстві.

Різниця відчутна вже зараз, коли в режимі самоізоляції знаходиться майже половина населення світу. Це «карантин білих комірців». Робота з дому нездійсненна для переважної більшості американців: за даними опитування 2017–2018 рр.. Тільки 28% заявили, що мають можливість працювати віддалено, про її наявність говорили найчастіше – кожен другий і більш – представники фінансового сектора, бізнес-консультанти та працівники інформаційних послуг, а в таких галузях, як сфера відпочинку або сільське господарство, віддалена робота практично нереальна – про її можливість повідомив лише приблизно кожен десятий [4].

Можливість віддаленої роботи під час карантину сильно корелює з рівнем доходу і скорочується в міру його зниження. За даними Бюро статистики США, які наводить Bruegel, серед американців, що знаходяться в топ – 5% з розподілу доходів, тобто в верхньому прибутковому кварталі, таку можливість мають понад 60%, у наступній за ними чверті населення ця ймовірність дорівнює 37%, а у нижніх 25% – лише 9% [3].

Нерівність, пов'язана з можливістю працювати віддалено, яскраво виражено географічно – в залежності від спеціалізації локальних ринків праці, зазначає аналітичний центр Centre for Cities.

Так, у Великобританії в великих містах на південному сході, де зосереджені такі сфери діяльності, як фінанси і консалтинг (Лондон, Кембридж, Оксфорд), близько 40% працівників можуть виконувати свої обов'язки з дому, в той час як в містах промислової півночі – менше 20%. За даними британського аналітичного центру Resolution Foundation, серед людей з найнижчими зарплатами перейти на віддалену роботу зможуть лише 10% [2].

Ті, хто під час карантину не може працювати з дому, зтикаються з тією ж дилемою, що і уряди по всьому світу: зберегти економічну активність і доходи – або здоров'я. Причому у багатьох працівників вибору фактично немає, оскільки низькі заробітки не дозволяють їм сформувати скільки-небудь значущу фінансову подушку, яка могла б допомогти пережити багатотижневий карантин.

Частина працівників, зайнятих в охороні здоров'я, а також трудящі в ключових виробництвах і послугах – медсестри, фармацевти, працівники супермаркетів – не потрапляють під карантин, продовжують працювати і отримувати зарплату, але при цьому вони частіше ризикують заразитися, тому що не можуть працювати з дому.

Для працівників сфери послуг, а це майже половина (49%) всіх зайнятих в світі, страх вірусу реальний так само, як страх втратити роботу, відзначає Всесвітній економічний форум.

У районах, де дохід, освіта і якість житла гірша, працівники частіше задіяні в сферах з частковою зайнятістю і з меншою ймовірністю можуть працювати віддалено. В результаті витрати шоку для них виявляться вище у відношенні як економічного становища, так і здоров'я. Крім того, низькі доходи і менш висока якість оточення асоціюються з більш частими психічними розладами, депресією і підвищеним рівнем домашнього насильства. З урахуванням високого фінансового та психологічного стресу, викликаного пандемією COVID-19 і тривалим карантинном, цей аспект нерівності також може посилитися.

Зростання числа безробітних через вплив пандемії буде більше, ніж під час глобальної фінансової кризи, прогнозує Міжнародна організація праці (МОП). Найгірший сценарій МОП, опублікований наприкінці березня 2020 року, передбачав зростання числа безробітних до 25 млн осіб, тобто втрату роботи приблизно кожним сьомим працівником в світі, проте всього через тиждень, протягом якої рівень безробіття в США виріс приблизно в півтора рази, а в Канаді майже подвоївся, МОП повідомила, що реальність може бути гірше гіршого сценарію.

Значно збільшиться кількість бідних серед тих, хто має роботу (working poverty), оскільки зниження економічної активності особливо сильно вдарить по працівникам, які близькі до межі бідності: за оцінками МОП, в цю категорію можуть перейти до 35 млн осіб, тоді як прогноз до спалаху COVID-19 припускав, що їх чисельність в 2020.

«Зростаюча криза, спричинена коронавірусним захворюванням Covid-19, може набагато сильніше вдарити по країнах, що розвиваються, адже йдеться не лише про короткострокову кризу в галузі охорони здоров'я, а про серйозну соціально-економічну кризу, наслідки якої відчуватимуться місяцями, якщо не роками» [5], – зазначає заступник генерального секретаря ООН, виконавчий директор ЮНЕП Ахім Штайнер.

Отже, можемо констатувати, що в цілому економічні перспективи не оптимістичні. Головна надія зараз на те, що криза, викликана пандемією, стане часом великих ідей і великих рішень, часом глибокої переоцінки цінностей, відмови від надмірного споживання, від зневаги соціальними і природними обмеженнями економічного зростання, часом співпраці і гуманності як пріоритету в індивідуальному поведінці, в відносинах держави і бізнесу, в міжнародній політиці.

Список використаних джерел

1. Долбнєва, Д.В. Вплив COVID-19 на економіку країн світу [Електронний ресурс] / Д.В. Долбнєва // Проблеми економіки. – 2020. – Вип. 1 (43). – С. 20–26. – Електрон. версія друк. вид. – Режим доступу : https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-1_0-pages-20_26.pdf
2. Doing what it takes. Protecting firms and families from the economic impact of coronavirus. [Електронний ресурс] : <https://www.resolutionfoundation.org/publications/doing-what-it-takes/>
3. How COVID-19 is laying bare inequality [Електронний ресурс] : <https://www.bruegel.org/2020/03/how-covid-19-is-laying-bare-inequality/>
4. Who can work from home? The Guardian [Електронний ресурс] : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51994936>
5. COVID-19: назриваюча криза загрожує економічним занепадом і зростанням нерівності [Електронний ресурс] : <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2020/covid-19-looming-crisis-threatens-economies-and-equality.html>

Месропян Д. А., студентка,
Київський національний торговельно-
економічний університет

Литвин Н. М., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

ВПЛИВ COVID-19 НА СФЕРУ ТУРИЗМУ: УКРАЇНСЬКА ТА СВІТОВА ПРАКТИКА

Проблема пандемії зачепила кожного, вона створила величезну кризу майже для всіх галузей економіки та змінила суспільство в цілому. Цього не очікував ніхто, адже уявити щось подібне просто не можливо. Саме через невідомість COVID-19 став настільки потужним фактором для трансформацій, росту та повного краху усього, що ще до 2019 року жило своїм впевненим життям.

Туристична галузь в Україні перша відчула на собі приголомшливі зміни. Так до середини травня 2020 готелі (санаторії, курортні бази, хостели) були повністю закриті, скасовані авіаперевезення, заборонені змагання, концерти та масові заходи, які заохочували туристів до приїзду в Україну. Туризм не просто потерпав – він був на грані виживання. За оцінками експертів, відновлення попиту до рівня 2019 року займе не менше двох років, водночас авіакомпанії будуть змушені підвищити вартість в середньому на 43–54%, що зменшить попит на подорожі. В цілому, втрати туристичної галузі в Україні оцінюються у понад 1,5 млрд дол. США [1]. Після послаблення карантину ситуація стала не на багато кращою. Кордони залишилися закритими для іноземних туристів, проте внутрішня курортна міграція була неабияк великою. Через те, що відсутня можливість подорожувати закордоном, українці почали їздити по Україні і тим самим покращити стан туристичної сфери. Влітку на узбережжях Чорного моря не можна було знайти вільного місця на пляжах, а готелі з цінами як у Єгипті були 100% заповнені. Взимку на гірсько-лижних курортах Карпат встиг відпочити навіть президент. Маючи значний потенціал (сприятливі кліматичні умови, рекреаційний потенціал, розвинена транспортна мережа, вагома історико-культурна та архітектурна спадщина тощо), виділяють чинники, які стримують розвиток туристичної галузі: жахливий стан доріг та під'їздів до місць туристичного призначення, недостатній рівень розвиненості та висока вартість авіаційного сполучення; недостатня облаштованість рекреаційних територій та низький рівень туристичного сервісу, інтенсивна забудова прибережної смуги, що створює додаткове навантаження на комунальну інфраструктуру та веде до забруднення узбережжя та моря; низький рівень інформаційного супроводження туристичної діяльності, недостатній рівень управління галуззю;

незадовільний стан туристичних об'єктів, зокрема, архітектурної спадщини, мистецтво; відсутність системної державної підтримки розвитку туристичної галузі [2].

Сфера туризму потребує допомоги від держави, проте, на жаль, цього немає в українській практиці. Так, за словами окремих експертів і діячів в даній галузі, можна зробити невеликий висновок в тому, на що потрібно спиратися урядові аби покращити стан туризму, а саме: «Має бути фахове обговорення та розробка комплексного плану, який передбачає як інструменти фінансової підтримки, зокрема, податкові пільги, так і нефінансові заходи (інфраструктурні, інформаційні тощо)» [3]. За словами Олександра Лієва, голови Асоціації індустрії гостинності України, весь туристичний бізнес побудований на великій кількості землі. Наслідки від браку підтримки з боку держави та податкових послаблень для галузі можуть бути найдраматичніші. Так, якщо у червні треба буде сплатити податок на землю, податок на нерухомість, то це може призвести до банкрутства багато підприємств. [4]

Практика інших країн досить різна, залежно від рівня туризму та рівня забезпеченості країни, оскільки туризм є важливим для економіки. Китай подбав, мабуть, про кожний «куточок» у сфері туризму і ось приклад дій уряду, а саме: відновлення туристичних визначних пам'яток; органи місцевого самоврядування всіх провінцій, автономних регіонів проводили різні заходи щодо підтримки підприємств туристичного сектору в частині фінансування, вирахування податків, соціального забезпечення, найманих працівників тощо. Грузія звільняє 18000 грузинських компаній у сфері туризму від податку на майно та на прибуток і становитиме близько 100 мільйонів ларі (33 мільйони доларів США). Угорське агентство туризму кожні 48 годин звітує перед урядом про стан сектору, щодня консультується з керівниками професійних організацій; здійснюється постійний моніторинг та співпраця зі зацікавленими сторонами (прийняття пропозицій); також агентство витратить 20 мільярдів HUF (57 мільйонів євро), щоб якнайшвидше повернути туризм до Угорщини. Японський уряд надає потужну підтримку ліквідності на загальну суму 1,6 трлн ієн, включаючи реальні безпроцентні позики, які також надаватимуться власникам приватних підприємств [2].

Проте, не всі країни вводили жорсткий карантин. Наприклад, Швеція стала єдиною державою в ЄС, яка залишила відкриті кордони і не ввела карантин на своїй території. Це означає, що спосіб життя країни майже не змінився за період пандемії. А значить, що й економіка бізнесу не зазнала великої кризи. Єдине, що зазнало впливу – заборона масових заходів, переведення студентів на дистанційне навчання та закриття будинків для пристарілих. Чому Швеція обрала саме такий спосіб і чи правильно вони зробили? По-перше, на думку уряду маски робили лише вигляд захищеності і через це люди часто зневажали дистанцією (адже вони в масці, що може тепер статися?). По-друге, вже ментально закладено так,

що шведи завжди намагаються стояти окремо один від одного, щоб не втручатись в особистий простір іншої людини. Аналізуючи економіку Швеції, розуміємо, що країна втратила в два рази менше, ніж країни Європи. Але порівнюючи з скандинавськими державами, Швеція не на багато більше виграла через відкриті ресторани і туризм. Чи варто було так ризикувати? Час дасть зрозуміти [5].

Підсумовуючи все вищезазначене варто зробити висновок про те, що зміни не чекають, вони стають все більш масштабними. Якщо не підпорядкуватися сучасним реаліям, то «вижити» буде важко. Туристична галузь ще довгий час буде відновлюватись до того рівня, який був до кінця 2019 року. Ситуація залишається нестабільною і прогнози не дають 100% ймовірності подій. Український туризм беззаперечно потребує трансформацій, розвитку, а також допомоги зі сторони держави. Залишившись на такий довгий час в ізоляції, люди почали цінувати те, що мали до цього, і вже з нетерпінням чекають повністю відкритих границь, температуру тіла 36.6 і гарну зарплату для нових подорожей.

Список використаних джерел

1. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України – Громадська організація «Центр прикладних досліджень», Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. Режим доступу: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/Вплив+COVID-19+та+карантинних+обмежень+на+економіку+України.+Кабінетне+дослідження+ЦПД.+Липень+2020.pdf/b7398098-a602-524d-7f88-6189058f69d3?version=1.0&t=1597301028775>
2. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків – Національний інститут стратегічних досліджень. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turyzm-v-ukraini.pdf>
3. Туристичний бізнес під час коронавірусу. Перспективи порятунку – Марія Квіцінська, аналітик Центру спільних дій у газеті № 111–112, (2020). Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/turystychnyy-biznes-pid-chas-koronavirusu>
4. Чи має перспективи внутрішній туризм та як йому допомагає держава – Таїсія Алексеєва. Режим доступу: https://zaxid.net/chi_maye_perspektivi_vnutrishniy_turizm_ta_yak_yomu_dopomagaye_derzhava_n1503523
5. Антон Птушкін у випуску You Tube про Швецію. 5 листопада 2020 р. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=BNdJaetPrlg&t=2148s>

Морозов А. Ю., д-р філос. наук, доцент,
Київський національний
торговельно-економічний університет

ФУТОРОЛОГІЧНІ ТА КОНСПІРОЛОГІЧНІ ВИМІРИ КОВІД-ЕПІДЕМІЇ

Ситуація навколо ковід-епідемії потребує уваги з боку не лише медиків, але й широкого кола гуманітаріїв. Адже епідемія – це проблема, в першу чергу, економічна, політична, соціокультурна. Варто знати, що пишуть з цього приводу компетентні фахівці. Клаус Шваб – відомий економіст, один з фундаторів Всесвітнього Економічного Форуму в Давосі. Шваб – послідовний ідеолог глобалізму, проекту, що передбачає знищення національних держав, об'єднання світу в єдиний простір: культурно, політично та економічно. У своїх творах він прогнозує майбутнє, в якому будуть стерті державні кордони і зникнуть відмінності між багатими і бідними країнами. Це буде планетарна держава з єдиним світовим урядом. Клаус Шваб – автор книг «The aftermath of Covid – 19: Pandemic» та «Covid-19 : The Great Reset» (у співавторстві з Thierry Malleret), що вийшли у 2020 році. Він також є одним з творців концепції Great reset, що стала офіційною повісткою дня останнього Всесвітньо-економічного форуму. Зазвичай reset не зовсім вірно перекладають як перезавантаження, адже є більш точні англійські слова – reboot або restart. Reset – краще перевести як скидання (рос. «сброс»), обнуління. Reset – це спроба скасувати всю попередню історію і побудувати якісно новий світ.

Книга Шваба важлива в першу чергу як ідеологічний документ, як певна програма, план дій. Вчений розпочинає з питання: «Багато хто запитує, чи зможемо ми нарешті повернутися до нормального життя? Якщо, коротко, – ніколи. Життя ніколи не повернеться до зламаного (зруйнованого) стану нормальності, що домінувала до кризи, оскільки епідемія – точка фундаментального повороту (inflexion) нашої глобальної траєкторії» [1, с. 7]. Отже, світу, яким ми його знали ще на початку 2020 року більше немає. Він, як пише Шваб, «розчинився в пандемії». Нас приголомшує стрімкий і несподіваний характер змін, при чому ці зміни «другого, третього і четвертого порядків». Зміни, що відбуваються в світі, мають кумулятивний ефект та несуть несподівані і непередбачувані наслідки. Таким чином, формується «нова нормальність» (термін Шваба) – відмінна від тієї, яку ми залишили позаду.

Багато з наших старих переконань, уявлень про те, яким повинен бути світ, руйнуються. Велике значення в цьому процесі відкидання старого та встановленні нового світового порядку буде відігравати молодь. Саме вона, на думку вченого, є каталізатором змін. Основними напрямками цих змін, метою яких є створення «нової нормальності», стануть кліма-

тичні зміни, боротьба за гендерну рівність (на перший план вийдуть ЛГБТ-спільнота та домінування секс-меншин), і так звана «зелена енергетика».

На думку Шваба, економіка нового світу буде управлятися гігантськими монополіями-корпораціями. «Все в майбутньому будуть вирішувати нікому не підзвітні групи експертів, за якими повинні стояти глобальні корпорації з соціальною відповідальністю» [1, с. 14]. Ці слова Шваба викликають великий сумнів, адже в усі часи корпорації хвилювали перш за все прибуток, але не соціальна відповідальність. З нашої точки зору, те, що капіталізм намагається знищити державу, приватизувати її, є саме по собі тривожним симптомом. Адже краще погана держава, аніж її відсутність, бо тут у індивіда є хоча б теоретична можливість якось впливати на процес прийняття рішень. Тоді як в корпорації організація праці та управління побудовані настільки жорстко, що у пересічного працівника залишається дуже мало маневрів для прояву індивідуальної свободи. Як зазначає доктор історичних наук, професор Андрій Фурсов, за умов корпоратократії «капітал і фінансова влада перетворюються на політичну владу, що носить тотальний характер» [2, с. 30].

Але повернемося до футурологічних прогнозів Клауса Шваба. На думку вченого, у найближчий час ми зможемо спостерігати, як буде відмирати приватна власність, а її місце займе «економіка користування» або «економіка участі». Готівка буде повністю ліквідована, а замість неї будуть введені цифрові валюти. «Зелена енергетика» витіснить вуглеводну енергетику. Будуть введені ліміти на споживання води, електричної енергії, деяких «екологічно небезпечних» видів продуктів (м'яса), промислових виробів (автомобілів). А найбільш радикальним засобом зниження навантаження на екосферу стане зниження демографічного росту і навіть скорочення чисельності населення. По суті, тут Шваб працює в руслі парадигми нео-мальтузіанства і повторює основні тези, що прозвучали в доповіді Римського клубу «Межі зростання» (1971 р.) [див. 3]. Основні концептуальні ідеї такі самі – обмеження споживання широкими масами населення, скорочення населення, світове над-державне управління, в якому головну роль відіграють «незалежні експерти» (наскільки вони незалежні, якщо за ними стоять інтереси корпорації – питання дискусійне!).

Шваб також пише, що зовсім скоро буде завершена роботизація в усіх сферах економіки та суспільного життя. «До 2035 року може бути автоматизовано до 86% робочих місць в ресторанах, 75% робочих місць в торгівлі і 59% в індустрії розваг»; «До 75% ресторанів можуть збанкрутувати через локдауні і подальші міри соціального дистанціювання». «Жодна галузь промисловості, жодне підприємство не залишиться незачепленим» [1, с. 22–24]. У майбутньому вченим передбачається введення безумовного базового прибутку для людей, яких замінять роботами, але за умови наявності підтвердження, що людина вакцинована. Продовжиться цифровізація всіх сфер економіки і суспільства. Буде створена ефективна система контролю за поведінкою та переміщенням

людей, в тому числі за допомогою технології ідентифікації облич. Шваб прямо про це й пише: «Щоб покласти край пандемії, потрібно створити всесвітню мережу цифрового контролю» [1, с. 27]. Нова модель охорони здоров'я буде передбачати регулярне тестування, обов'язкову вакцинацію, встановлення обмежень чи покарань для тих, хто буде ухилятися від дисциплінарних правил. В дусі трансгуманізму буде вдосконалена людина.

Підсумовуючи роздуми К. Шваба, можна назвати основні небезпеки, що чекають людство у зв'язку з епідемією найближчим часом: перевантаження системи охорони здоров'я; наростання конфлікту між США та Росією та Китаєм; посилення контролю над населенням; впровадження онлайн-технологій та цифровізації; прискорення роботизації та автоматизації і як наслідок – криза на ринку праці – безробіття (адже роботам не треба платити). Відомий експерт, доктор економічних наук, професор В. Ю. Катасонов стверджує, що «подібна картина, описана Швабом, нагадує нео-тоталітарне суспільство, цифровий концтабір. Але чи знайдуться сили, щоб протистояти планам глобалістів?» [4, с. 12] – ставить риторичне питання вчений.

Пандемія створює вікно можливостей для створення нового світу і обнуління старого. Але сьогодні виникає питання, чи не несе вона штучний характер? Французький вірусолог, нобелівський лауреат 2008 року в галузі медицини та фізіології Люк Монтан'є виказав припущення про те, що новий тип коронавірусної інфекції розробили в лабораторії в Китаї. Він також підкреслив, що не вірить, буцімто коронавірус походить від диких тварин. «Це красива легенда. Але це неможливо. Вірус вийшов з лабораторії в Ухані» [5, с. 31] – сказав вчений. Монтан'є заявив, що ця лабораторія спеціалізується на коронавірусах з 2000-х років. Разом із своїм колегою математиком Жан-Клодом Перезом він проаналізував послідовність генома нового типу коронавірусу. Він заявив, що в цей геном вставили частину вірусу імунодефіциту людини, вирогідно для того, щоб зробити вакцину проти ВІЛ.

Ідея «Великої перезавантаження/обнуління» та думки експертів на кшталт Люка Монтан'є породила теорію змови QAnon, яка стверджує, що глобальні фінансові еліти і світові лідери навмисно спланували пандемію, штучно вивели коронавірус в лабораторії, щоб створити умови, які дозволять реструктурувати уряди світу. Прихильники теорії змови особливу увагу приділяють концепції «Великого перезавантаження», стверджуючи, що головною метою цього перезавантаження є глобальний політичний і економічний контроль шляхом встановлення тоталітарного режиму і, як наслідок, Нового світового порядку. На їх думку, такий режим скасує права власності, направить військових в міста, введе обов'язкову вакцинацію і створить ізолятори для людей, які чинять опір. За деякими варіантами теорії змови, президент США Дональд Трамп був єдиним світовим лідером, який виступив проти цієї схеми, чим і обумовлена безпрецедентна компанія його цькування в американських ЗМІ. Теорія

змови поширилася через ультраправих інтернет-діячів і групи, деякі з яких також підтримували теорію змови QAnon, і консервативних політичних коментаторів. Водночас, у теорії змови не вистачає достатніх і надійних доказів. Серед недоліків теорії змови – відсутність у ВЕФ повноважень вказувати країнам, що їм робити. Без достатніх доказів залишаються твердження прихильників про те, що політики планували пандемію COVID-19, що вони сформували таємну кліку або що вони використовують пандемію COVID-19 для руйнування глобальної ринкової економіки.

Теорію змови можна пояснити таким чином, що пересічні громадяни хочуть бачити за хаосом стрімких і непередбачуваних подій порядок, логіку і смисл, яких бракує офіційним поясненням. Проте, раціональне зерно в Qanonі є, хоча і в гротескній чи карикатурній формі. Адже ідея того, що національні суверенітети і держави поступово скасовуються, що світ глобалізується, що економікою керують транс-національні глобальні структури, корпорації, що існують закриті організації типу Бігдельбергського клубу, куди входить вся світова еліта, і де формується політичний і економічний порядок денний, та й сама ідея «світового уряду» – все це реальні речі. У всякому разі це давно не виглядає чимось фантастичним чи конспірологічним. На сьогоднішній день це цілком офіційний порядок денний, підтримуваний ліберальною ідеологією та глобалістськими світовими елітами. Водночас, не можна не помітити, що ідея зникнення національних суверенітетів більшості людей з консервативним світоглядом справедливо не подобається. Викликають внутрішній спротив й культурні і суспільні трансформації, пов'язані з розмиванням традиційних цінностей, знищенням сім'ї, цифровізацією і побудовою суспільства глобального контролю (під приводом тих же самих заходів по боротьбі з коронавірусом), і т.д. Але поки що рано говорити про системну опозицію, яка б теоретично і практично могла б надати серйозну альтернативу глобалістським проектам.

Список використаних джерел

1. Thierry Malleret, Klaus Schwab. Covid-19 The Great Reset (09 Jul 2020). Independently published, Berlin.
2. Фурсов А. Водораздел. Будущее, которое уже наступило / А. Фурсов. – М., Книжный мир, 2018. – 510 с.
3. Пределы роста. 30 лет спустя. Limits to growth. The 30-year update / Д. Медоуз и др. – М. : Академкнига, 2007. – 342 с.
4. Катасонов В.Ю. За COVID-19 маячит тень Билла Гейтса, или Бойтесь вакцин! / В.Ю. Катасонов // БИЗНЕС Online. 25 сентября, 2020.
5. «Coronavirus was created in a laboratory – Nobel Prize winner Luc Montagnier». The Yucatan Times. 29 April 2020.

Пазич А. Р., магістрантка,
НТУУ КПІ імені Ігоря Сікорського

Єнін М. Н., доцент кафедри соціології,
НТУУ КПІ імені Ігоря Сікорського

ТРАНСФОРМАЦІЇ ТРУДОВИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Дослідження міграційних процесів в Україні завжди були та залишаються актуальними. Адже з економічними, політичним та соціальними змінами, міграція, як внутрішня так і зовнішня, набуває різного характеру. Важливою складовою української економіки є трудові мігранти, збільшення кількості яких спостерігається вже впродовж багатьох років. А наявність демографічної кризи як в Україні, так і в Європейських країнах, сприяє глибшому дослідженню міграційних процесів задля їх розуміння, знаходження вирішень виходу з кризи та задля прогнозування її ходу в майбутньому. Пандемія COVID – 19, яка бере свій початок в середині минулого року, змінила характер трудових міграційних процесів по всьому світові. Наразі не тільки мігрантів, що змушені були повернутися до рідних країн, спіткають нові труднощі, а й країн, що були роботодавцями для них. Комплексний підхід до тлумачення таких змін та процесів дасть змогу окреслити негативні й позитивні аспекти трансформації трудових міграційних процесів в Україні та Європі.

Пандемія спричинила ряд наслідків, що були небаченими упродовж останніх багатьох років: це і обмеження економічної діяльності, і закриття кордонів, і така унікальна ситуація, як вимушене повернення успішних трудових мігрантів та їх неможливе повернення до країни працевлаштування. Також було спричинене різке обмеження внутрішньої та зовнішньої мобільності населення та призупинення або ж взагалі закриття багатьох підприємств. Можна стверджувати те, що трудові мігранти є тією ланкою населення, що постраждала найбільше від наслідків пандемії, а саме через втрату роботи, заробітку та через втрату соціального захисту в країнах тимчасового перебування.

За даними Національного банку України станом на квітень 2020 року, 10% трудових мігрантів повернулися в Україну й ще 10% сезонних трудових мігрантів залишилися вдома, не маючи можливості виїхати через обмеження пересування [1, с. 46]. Польська асоціація роботодавців будівельної галузі повідомила, що наприкінці березня 2020 року 20% українських працівників, які були залучені у сфері будівництва, покинули Польщу [2, с. 1]. Говорячи про ситуацію, яка склалася з українськими мігрантами в Польщі, то за даними польського видання Wirtualne Media, результати опитування IRCenter вказують на те, що 60% опитаних українців відчували на собі наслідки введених обмежень польським урядом,

30% респондентів втратили роботу, або ж були вимушені суттєво її обмежити [3]. Загалом країни залишають переважно ті мігранти, що мали короткострокові контракти, а довгострокові мігранти залишаються, адже часто мають дозвіл на проживання або ж громадянство. Щодо мігрантів, що вимушені були залишитися в країні, де вони мають роботу, внаслідок закриття кордонів та економічних обмежень їх повернення до країн походження часто є неможливим, що залишає їх без житла та доходів.

Також важливим аспектом є те, що ситуація з масовим поверненням виявилася притаманною не для всіх категорій трудових мігрантів. Багато країн докладають зусилля для того, щоб залишити в країні або ж залучити працівників медичної сфери, обслуговуючого персоналу і домашніх працівників [4]. Найбільш вразливими сферами стали ті, що є дотичними до сільськогосподарських робіт та медичної сфери, адже, наприклад, уже навесні 2020 року нестача сезонних мігрантів серйозним чином вплинула на розвиток сільського господарства в Європі [4]. Також для прикладу, серед 20 країн із найбільшою кількістю випадків захворювання на COVID-19 станом на 1 березня 2021 року, дані показують, що щонайменше 7 країн – США, Великобританія, Франція, Іспанія, Італія, Німеччина та Чехія – залежать від працівників іноземного походження в критично важкому секторі медичних послуг. Так, у 2015 та 2016 роках 33% лікарів та 22% медсестер у Великобританії були іноземцями [5].

Загалом інтенсивність трудової міграції можна назвати такою, яка різко знизилась і майбутнє цього процесу залежить від того, з яким темпом буде відновлюватися економічний стан як в Україні, так і в Європі. В даному випадку не можна казати, що пандемія призведе до драматичних змін у тому сенсі, що зворотні міграційні процеси можуть бути тривалими та значними. Скоріше навпаки, як тільки ситуація з кордонами та карантинном почне поліпшуватися, потік зовнішньої міграції не тільки повернеться до свого минулого стану, а й вірогідніше за все підвищиться. Тут факторами стануть, по-перше, економічні перспективи України, що навряд чи будуть приваблювати осіб, що мали досвід закордонної заробітної плати. По-друге, це уже згадуваний кризовий стан сільського господарства у європейських країнах за відсутності іноземної робочої сили. Наприклад, у Італії, Німеччині та Великобританії існує потреба в сезонних аграрних робітниках, 300–400 тис. у кожній [4]. Уже зараз країни Європи впроваджують нововведення щодо залучення трудових мігрантів, як от спрощення процедури перетину кордонів для сезонних працівників необхідних на цей час галузей, продовження робочих віз та безкоштовні оформлення дозволів на перебування у Польщі до трьох років для тих мігрантів, у яких спливає строк дії документів.

В інших секторах зайнятості трудові мігранти доки мають обмеження до в'їзду країн Європи, тому частка таких осіб намагається знайти роботу у найнеобхідніших наразі сферах. Наприклад будівельні галузі, обробна промисловість, готельно-ресторанний бізнес були також основними сферами діяльності українських трудових мігрантів.

Зрештою, пандемія COVID-19, ймовірно, порушить ринки праці, але не змінить принципово довгострокових тенденцій та викликів. Міграція, ймовірно, продовжуватиме відігравати певну роль у задоволенні потреб ринку праці – навіть у короткостроковій перспективі для таких пріоритетних ролей, як медичні та соціальні працівники. Більшість сучасних теорій міграції свідчать на користь даних прогнозів. Наприклад, у неокласичній теорії міграції стверджується, що причини міграційної рухливості населення полягають у відмінностях в рівнях заробітної плати між країнами походження і призначення мігрантів та географічних відмінностей у співвідношенні попиту та пропозиції робочої сили. Міграція забезпечує приплив робочої сили туди, де її не вистачає, і відтік звідти, де є її надлишок. Так, забезпечується саморегулююча функція світового ринку праці [6]. Сучасні демографічні дослідження свідчать про те, що народжуваність у розвинених країнах продовжуватиме знижуватись, сприяючи депопуляції в них, старіння населення буде вести до скорочення чисельності робочої сили, а отже, до потреби в мігрантах. У країнах, що розвиваються, навпаки, зростання загальної чисельності населення буде зберігатися, через високу народжуваність в них буде формуватися відносно молода структура населення, а через слабку залученість в глобальну економіку – посилюватиметься бідність та соціальні конфлікти, тому міграція в них залишатиметься одним із способів виживання для мільйонів людей. Таким чином, зовнішні трудові міграційні процеси як зберігатимуться, так і матимуть можливість зростати у подальшому.

Список використаних джерел

1. Національний банк України. Інфляційний звіт, 2020. – 52 с.
2. ООН МОМ Міграція. Подолання наслідків пливу COVID–19 на мобільність населення, 2020. – 7 с.
3. Третина українців у Польщі втратили або обмежили роботу через коронавірус. Європейська правда, 2020.
4. Libanova, E. M., & Pozniak, O. V. External labor migration from Ukraine: the impact of COVID-19. *Demography and Social Economy*, 4 (42), 2020. – P. 25–40.
5. Migration data portal. Migration data relevant for the COVID-19 pandemic, 2021.
6. Ивахнюк И. Развитие миграционной теории в условиях глобализации // Век глобализации. 2015. № 1. С. 36–51.

Предеїна М. Ю., канд. філос. наук,
старший викладач кафедри філософії і історії
Таврійського національного університету
ім. В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна

Томіленко Д. Ю., студент
2-го курсу (спеціальність «Філософія»)
Таврійського національного університету
ім. В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна

ЯК КОРОНАВІРУС РОБИТЬ ВІДДАЛЕНУ РОБОТУ НОРМОЮ?

Коронавірус не створює нової реальності, він закріплює як норму те, що вже було, робить надбанням громадськості ті тенденції, які до того помічали тільки спеціалісти. Якщо мають рацію автори книги «Чи є майбутнє у капіталізмі?» [1], то вже більше десяти років світовий капіталізм перебуває в стані структурної кризи. «Велика рецесія» 2008-го року була всього лише першою ластівкою, що повідомила нам про часи кризи. Ця криза час від часу виходить на перші шпальти газет, час від часу відступає в тінь. Як зазначає один із співавторів названої книги, соціолог Рендалл Коллінз, на структурну економічну кризу можуть накладатись інші *не*економічні кризи, одночасно роблячи економічну кризу чіткішою, відчутнішою. Здається, саме це сталося минулого року. Пандемія, що анітрохи не є економічною кризою, висвітлила саме економічні проблеми: безробіття, нерівність *всередині* спільноти, нерівність *між* спільнотами. Прикметними для минулого року стали масові протести під *різними* лозунгами. Від «Життя чорних має значення» до «штурму Капітолію».

Втім, предмет нашого дослідження набагато скромніший; це – метаморфоз процесу праці, перетворення роботи онлайн в норму. Нас не цікавлять технічні аспекти цього метаморфозу. Достатньо того, що робота онлайн сьогодні можлива. Наш інтерес – *соціальні* наслідки *нормалізації* роботи онлайн, тобто перетворення роботи онлайн в норму.

В звичайні часи зміни в самому процесі праці (його локалізації, продовжуваності, чередуванні роботи і відпочинку) зіштовхуються з стереотипами, звичками, що увійшли в ужиток у суспільствах. Це не означає, що зміни неможливі. Вони можливі і можуть бути запропоновані суспільству як бажані. «Стань вільним творцем з ноутбуком!», «Подорожуй по світу і працюй час від часу!». Реклама змінює стереотипи і звички. – В період пандемії не виникає самого питання «Навіщо?» («Навіщо щось змінювати?»), відповідь очевидна.

Цифри говорять самі за себе. В січні 2020-го року на ринку ІТ в Україні (близько 20% всього ринку праці) віддалені вакансії склали

менше 10%, за час карантину кількість віддалених вакансій виросла до 40% [2]. Що це, нова норма?

Труд онлайн: хто виграє – хто програє? Переваги роботи онлайн для робітника очевидні: достатньо підрахувати, скільки годин (!) проводить житель великого міста в дорозі на роботу і з роботи. Критикувати віддалену роботу заради фетишу «ходити на роботу» безглуздо. Однак ніскільки не безглуздо критикувати ті форми, що приймає робота онлайн в умовах структурної економічної кризи.

Навіть при офіційному працевлаштуванні в період пандемії люди, що змушені перейти на віддалену роботу, почали працювати понаднормово – як свідчать відповідні дослідження у західних країнах перенавантаження складає близько 50 хвилин в день [3]. Звісно, 50 хвилин – не так багато, особливо якщо врахувати економію часу, що раніше втрачався на поїздки в переповненому автобусі. Проблема в іншому – в *неможливості* належним чином підрахувати час роботи і відпочинку. Куди віднести періоди очікування, бойової готовності? З точки зору роботи, це – вільний час, не зайнятий корисною працею: ніщо, окрім ригідності мислення самого працівника, не заважає йому піти погуляти, почитати книгу або вивчити іноземну мову. Але по факту для працівника – це пустий, втрачений час.

«Завжди бути на зв'язку» – вимога, яка вже стала нормою, звичайна порада з бізнес-блогу.

На віддаленій роботі результат стає важливіше процесу праці. В працівника є означене завдання, яке потрібно здати вчасно. Якщо він не встигає, вина лежить на ньому, на його неорганізованості. Чи не відкриває це можливості для маніпуляції, збільшення об'єму завдання в порівнянні з тим, що і скільки робилось в офісі? – В будь-якому випадку, на працівнику лежить відповідальність за результат, а роботодавець звільняється від відповідальності за організацію робочого процесу.

Роботодавець економить мільйони на віддаленій роботі, при тому факті, що працівник в домашніх умовах не тільки платить за інтернет, електрику і інше, але й часто лишається в одному домі з дітьми та батьками, які потребують піклування. Побут (та об'єм завдання) не дозволяють виконати йому роботу вчасно. Благо, працівник знаходить себе достатньо «вільним», щоб працювати цілодобово («гнучкий» графік).

Звернемось до соціологічних досліджень у західних країнах. Більше всього проблем у віддалених працівників з США та Англії в період пандемії викликають спроби відділити роботу від відпочинку, закінчити свій робочий день, а також відсутність необхідного обладнання та потреба в піклуванні про дітей [4].

Соціальні наслідки: онлайн + фріланс = свобода. Для кого? Віддалена робота зазвичай існує в зв'язці з фрілансом. Це не означає, що не може бути віддаленої роботи без фрілансу (або навпаки). Наприклад,

багато компаній переводять своїх співробітників на роботу онлайн, але з візитом в офіс двічі в тиждень. Але, як правило, це так.

Онлайн робота + фріланс – нова форма занятості, або відношення Праці і Капіталу, або працівника і Держави. Якщо вірити англійському соціологу Гаю Стендінгу, автору роботи «Прекаріат: новий небезпечний клас» [5], це оптимальна форма, з точки зору нового неоліберального курсу, заданого Маргарет Тетчер та Рональдом Рейганом, суть якого – звільненні Капіталу та Держави від будь-яких обов'язків перед працівником і громадянином. Книга Гаю Стендінга дозволяє по-новому поглянути на добре відомі нам проблеми: неофіційне працевлаштування (тіньова економіка), на надії на пенсію, що зникають, і не менш туманні надії на допомогу з безробіття – все це не просто прикмети кризи на «пострадянському просторі», але і неоліберального курсу як такого. Ядро і периферія світового капіталізму, звісно, відрізняються, але скоріше за ступенем, ніж за суттю.

Віддалені працівники роз'єднані і можуть навіть не знати про те, хто їхній роботодавець. Забастовки робочих і сильні профсоюзи не для фрілансерів. Працівники більше фізично не можуть захищати свої права, їх можна звільнити, а замінити ще легше. Капітал отримує свободу для маневру, або, по влучному вислову Зігмунда Баумана, «подорожує порожнем» [6].

Деякі проміжні підсумки. Прийнято вважати, що криза відкриває нові можливості. Так і є. Пандемія закріплює як норму віддалену роботу, дає прикриття структурній економічній кризі і підходящий привід для розповсюдження фрілансу. В період пандемії не можна бути надто перебірливим. – А для працівників хороших новин немає? Хіба що з області теоретичного мислення. Поки віддалена робота і фріланс були чимось ексклюзивним, вибором молоді, не здатної, на думку дорослих, до терплячої і відповідальної праці, повз них можна було пройти. Зараз, коли віддалена робота і фріланс перетворюються в норму і очікуване майбутнє для багатьох з нас, вони потребують уваги: більше не вийде говорити про «економічне», «соціальне», «політичне» без врахування цих нових явищ.

Список використаних джерел

1. Есть ли будущее у капитализма : сб. статей / И. Валлерстайн, Р. Коллинз, М. Манн, Г. Дерлугьян, К. Калхуна ; пер. с англ. под ред. Г. Дерлугьяна. – Москва : Изд-во Института Гайдара, 2015. – 320 с.

2. Кількість віддалених вакансій на ІТ-ринку зросла в 4 рази за 2020 рік. – Режим доступу : <https://www.globallogic.com/ua/about/news/remote-positions-trend>

3. DeFilippis E., Impink S., Singell M., Polzer T., Raffaella Sadun Collaborating during coronavirus: the impact of covid-19 on the nature of work. – Режим доступу : <https://www.nber.org/papers/w27612>

4. Mander J. The future of remote working. – Режим доступу : <https://blog.globalwebindex.com/chart-of-the-week/future-of-remote-working>.

5. Стэндинг Г. Прекариат: новый опасный класс / Г. Стэндинг ; пер. с англ. – Москва : Ад Маргинем Пресс, 2014. – 328 с.

6. Бауман З. Текущая современность / З. Бауман ; пер. с англ. – Санкт-Петербург : Питер, 2008. – 240 с.

Радченко С. Г., доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

ЕТИЧНІ НОРМИ ТА ПРАВИЛА СОЦІОЛОГІЧНИХ ОПИТУВАНЬ

Незважаючи на те, що Асоціація соціологів України має Кодекс професійної поведінки соціолога в якому стверджуються основні моральні норми і принципи здійснення професійної діяльності: професійна компетентність, чесність, професійна відповідальність, повага прав людини, його гідності та індивідуальності, проблема дотримання етичних норм при проведенні соціологічних досліджень залишається актуальною. Ситуація всесвітньої пандемії загострила цю проблему. В умовах карантину відбувається постійний моніторинг стану здоров'я, соціального та психологічного настроїв суспільства в цілому та окремих його груп, що опинились у незвичній для себе ситуації ізолювання, проблем пов'язаних зі змінами способу життя, праці, навчання та відпочинку. Великий попит активізував появу різних результатів соціологічних досліджень, які впливають на суспільні настрої і потребують етичного аудиту на професійну доброчесність.

Етика – філософська наука, предметом вивчення якої є моральність – форма усвідомлення суспільно необхідного типу поведінки, яка регулюється людьми у свободі виявлення з опорою на особисті переконання та суспільну думку.

Мета будь-якого соціологічного дослідження – створення нового знання про соціальну дійсність, взаємодію людей як членів тих або інших спільнот, засоби та види життєдіяльності людей в конкретних умовах існування.

В аспекті проведення соціологічних опитувань, на емпіричному рівні взаємодії соціології та етики, можна виокремити наступні завдання: розвиток толерантності та розширення гуманізації суспільної свідомості; підвищення рівня відповідальності за здійснення вибору; формування неупередженого погляду на тенденції розвитку, які панують у суспільстві. Реалізація цих завдань є необхідною на практичному рівні соціологічного

дослідження, який пов'язаний зі збором первинної інформації для створення максимально достовірної та упорядкованої емпіричної частини.

В загальному вигляді методика побудови соціологічного дослідження містить наступні етапи: вибір проблеми, аналіз літератури та джерел, побудова гіпотези, вибір адекватної програми дослідження, збір даних, аналіз отриманих даних, дослідницькі результати та висновки. Відповідно до мети і завданням дослідження, здійснюється підбір респондентів та визначається оптимальна форма збору інформації. Особливістю соціологічних опитувань, які визначають етичний бік, є постійна наявність діалогу дослідників та респондентів. При опитуванні є надто важливою взаємодія соціолога та опитуваного. Дослідник втручається у поведінку респондента, що звичайно, не може не позначитись на результат дослідження. Інформація, одержана від респондента за допомогою опитування, відображає реальність тільки в тому аспекті, в якому вона існує в його свідомості. Для того щоб здійснювати вплив на поведінку індивіда, необхідно знати його запити, вимоги, бажання, схильності, які виявляє соціологічне опитування різних рівнів. Ситуація опитування, яка виникає за таких умов, виявляє гуманістичні норми для учасників діалогу. Відсутність гуманістичних норм унеможливорює продуктивність, а інформація отримана без дотримання норм, навряд чи буде повною та достовірною. Отже, основними вимогами, як у процесі безпосереднього, так і опосередкованого спілкування з будь-яким співрозмовником, опитування респондента повинно ґрунтуватись на наступних правилах:

- необхідність прояву поваги до респондента (реального – у випадку інтерв'ю та уявного – при складанні анкети);

- дотримання коректності у постановці питань, ввічливості та делікатності;

- за умови, якщо вибірка включає певну групу населення за окремими ознаками, важливим є врахування специфічних особливостей поведінки та мислення;

- відсутність упередженої думки про проблему дослідження, про думку респондентів або замовників дослідження;

- необхідність збереження у таємниці особистої або комерційної інформації респондентів;

- відповідальність за достовірність та компетентність у процесі збору та обробки інформації та складання прогнозів;

- відповідальність за можливість нанесення збитків матеріального та морального характеру під час проведення дослідження та збору даних;

- при проведенні опитування не повинні «вибраковуватись» респонденти чия точка зору діаметрально протилежна за національними, релігійними та іншими відмінностями.

Для респондентів, які приймають участь в опитуванні (під час анкетування, інтерв'ю, спостережень) слід дотримуватись правил, які гарантують права респондентів, а саме:

- право вільно висловлювати свої думки;
- право на безпеку та нерозголошення інформації особистого характеру респондентів;
- право на свободу волевиявлення та захист інформації, яка не буде використана у подальшому для інших цілей і до респондента не будуть застосовані репресивні методи впливу;
- право знати мету дослідження та збору інформації;
- право на мотивовану відмову від інтерв'ю та інших форм збору первинної соціологічної інформації.

Американська соціологічна асоціація ще у 1980 р. розробила кодекс етичних норм, якими вчені повинні керуватись у своїй роботі, які можна звести до трьох основних принципів:

- не використовувати отриману інформацію в інших цілях крім дослідницьких;
- дотримуватись норм конфіденційності та поваги до особи;
- слідкувати за тим, щоб респонденту не було нанесено морального або іншого збитку під час дослідження, як на етапі збору даних, так і на етапі обробки результатів.

Отже, етичні норми проведення соціологічних досліджень мають декілька ключових компонентів: знання громадянських свобод, відповідальність за прийняття рішень, моральний вибір та усвідомлення своїх прав і свобод та обов'язку перед суспільством та державою. В свою чергу держава, замовники та виконавці соціологічного дослідження зобов'язані не допустити застосування заборонених законом, етичними нормами методи збору інформації. Не допускати насильства у будь-якій формі, примусові дії під час відповідей на питання, підкупу чи іншої форми заохочення для створення недостовірних результатів опитування. Застосування таких методів розцінюється як свідоме спотворення інформації. Дослідження, в якому порушуються вимоги закону та принципи моралі не відображають об'єктивної картини та закономірностей розвитку суспільної думки.

Список використаних джерел

1. Професійна етика : навч. посіб. / В.П. Бралант та ін. – Київ : ЦУЛ, 2011. – 25 с.
2. Лукашевич М.П. Соціологія соціальної роботи: теорія та практика : підручник / М.П. Лукашевич, Ф.Ф. Шандор. – Ужгород : РІК-У, 2018. – 232 с.
3. Кодекс професійної етики соціолога. [Ел. Рес.]. – Режим доступу : www.sociology.od.ua

ПРЕКАРІАТ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА, НОВІ ГОРИЗОНТИ

Прискорений розвиток техніки та технології в сучасному суспільстві реалізують найсміливіші наукові, виробничі, політичні, соціальні, культурні завдання. Науково-технічні досягнення, що лягли в основу концепту Індустрія 3.0, Індустрія 4.0 яскраво демонструють зміни, які відбуваються у світовому соціокультурному просторі. Об'єктивність та незворотність даного процесу потребує переосмислення ціннісних орієнтирів людини і соціальної структури суспільства. Активно впливає на формування нових потреб та цінностей в суспільстві, витісняючи старі форми взаємодії людини зі світом.

В 2016 році, на економічному форумі в Давосі, на ряду з іншими проблемами, піднімалися питання пов'язані з необхідністю осмислення та винайдення консолідованого рішення, що стосуються означення тенденцій нової технологічної революції, «Індустрії 4.0» та переходу до NBІСтехнологій. Індустрія 4.0, створена на базі окремих автоматизованих роботизованих систем, з відповідними комплексними структурами, в режимі реального часу, в якій людина винесена за рамки виробничого циклу [3, с. 15].

Відповідно, в науковому середовищі, все частіше піднімається питання нової загрозливої тенденції, яка носить глобальний характері, змушує по новому поглянути на соціальну структуру суспільства.

Таким явищем є «прокаріат», як нестабільний, незахищений суспільний клас. Поява поняття «прокаріат» в сучасній лексикології, є поєднання двох термінів «ресоріум» – нестабільний, нестійкий, негарантований і «пролетаріат» – клас відчужений від результатів власної праці і експлуатований в інтересах домінуючого класу буржуазії.

Сам термін «прокаріат» був введений в науковий обіг П.Бурдьє, який розглядав його як нестабільний, незахищений прошарок населення. Інший дослідник явища прокаріату, Г. Стендінг у роботі «Прекаріат: новий небезпечний клас» наголошує, що процес його виникнення пов'язаний з активним розвитком глобалізації в середині ХХ ст. а також неоліберальною політикою західного світу. Зростаюча роль неоліберальної ідеології в країнах третього світу призводить до того, що прекаріат отримав глобального поширення [1].

«Я постійно відзначаю, що дедалі більше людей у прекаріаті не мають тих прав (цивільних, соціальних, політичних, культурних і економічних), що є в інших громадян. Від аномії (anomie) в дюркгеймівському сенсі, тобто від розпачу, викликаного безвихіддю із ситуації, що склалася; і від злості (anger) як результату попередніх трьох пунктів. Ця злість призводить до зростаючих демонстрацій, рухів Оссуру – усіх цих протестів, які ми спостерігаємо. Нині прекаріат складається із трьох груп,

і цим він і є небезпечним. Перша група – це «старий» пролетаріат. Вони злі, тому що не мають тих благ, що були в їхніх батьків. Мігрантів, меншин, жінок і та інші – тих, хто, власне, і становить другу групу прекаріату, – узагалі безправних і надто вразливих. Третя група – це освічена молодь. Ті, хто йшов в університет або коледж і думав, що в них буде кар'єра, квиток у гідне життя. А коли здобули освіту, виявилось, що купили лотерейний квиток, який майже нічого не надає, але придбати його коштує дедалі дорожче й дорожче» [2, с. 7].

До вразливого, незахищеного прошарку, соціальної страти, можна віднести:

- аутсорфінг, фріланс, працівників ІТ-сфери, Фоп, що зайняті проектними роботами, які отримують достатньо високий дохід, але їх положення не є стабільним, надмірно експлуатованим, без жодних соціальних гарантій та захисту інтересів;

- резиденти, задіяні на тимчасових роботах, студенти які вважають останню як не основну сферу трудової діяльності. Це молоді люди в сфері обслуговування, кур'єри, працівники без офіційного працевлаштування, так звані працівники «Mc Jobs»;

- сезонні робітники, без соціального захисту та жодних гарантій стабільного доходу;

- мігранти.

На думку дослідників даного явища, в постіндустріальному суспільстві відсоток населення, які будуть віднесені до «прекаріату» збільшиться до 40%, від загальної кількості населення, задіяних в трудовій сфері.

Загрозливими для стабільного розвитку суспільства стає той факт, що люди, які задіяні в даних сферах, є найбільш вразливими: вони не задоволені власним соціальним становищем, а разом з тим, і життям в цілому; відчуттям відчуження Я від суспільства; втрата орієнтирів, і відсутність будь якої стабільності та можливості захистити власні інтереси через функціонування та наявність профспілкових організацій [4].

Ідеї лівоцентриського спрямування стають все більш популярними серед такої молоді та притаманні деяким соціальним групам середнього класу. Філософське підґрунтя ідеї виникнення прокаріату, ми знаходимо в творчості М. Фуко, Ю. Габермасу, Г. Маркузе, М. Хардту, Т. Нітрі.

Загроза безробіттю, відсутність стабільного чи постійного доходу, низька моральна мотивація перетворює таку людину на непрогнозовану, маргінальну особистість, «мілітаризований люмпен». Що в свою чергу може призвести до політичного та соціального колапсу системи. Політичні події кінця 2020 року в США, військовий конфлікт на Сході Україні тому яскравий приклад. Прокаріат вийшов на авансцену, але зазначимо, що він не усвідомив себе, не є ідеологічно оформленим, що дає надію на менш радикальні форми його вияву.

Окрім економічних факторів, таких як тіньовий обіг робочої сили, нелегальна міграція, заниження реальної оплати праці, аутсорфінг, виникає необхідність його культурного аналізу та прогнозування. Оскільки не лише економічна криза 2008 року, а й ситуація розповсюдження пандемії Covid19, послуговує втраті традицій колективної, трудової діяльності. Призводить до розпаду трудових колективів, втрати корпоративної солідарності та наслідування взірців.

На думку Г. Стендінга, прокаріат не відчуває себе частиною солідарного трудового колективу. Це зумовлює відчуження та невпевненість у власній діяльності. Їх діяльність, не зашарена відчуттям відповідальності, в майбутньому, за вибір та дії, вчинені сьогодні, а відповідно, окреслена безпринципність у виборі засобів досягнення короткотривалих цілей. Жодної проєкції на майбутнє, як і самого майбутнього для них не існує. Для прекаріату не характерна професійна самоідентифікація, навіть при наявності професійної кваліфікації. Свобода полягає у небажанні обирати моральні і поведінкові зобов'язання, які визначаються професійною приналежністю. [1, с. 29]

Ситуація, що склалася за останні роки, демонструє проблеми з розподілом часу між виконанням трудових зобов'язань та відпочинку (самоосвіти та самовдосконалення). Необхідність самоексплуатації, як реакції на конкурентну боротьбу, час на пошуки роботи/проектів, самофінансована самоосвіта все це обумовлює психологічну напругу.

Отже, зазначимо, що процеси формування вразливого, соціально незахищеного класу населення в Україні є нагальною проблемою для більш глибокого аналізу та винайдення шляхів мінімізації їх наслідків.

Список використаних джерел

1. Стэндинг Г. Прекариат: новый опасный класс / Г. Стэндинг. – М. : Ад Маргинем Пресс, 2014. – 328 с.
2. Афенченко Г.В. Прекариат як аномійний клас (Precariat as Anomic Class) / Г.В. Афенченко, С.В. Лубенець // Вісник ХДАК, 2015. – № 47. – С. 214–224.
3. Ткаченко В.М. Прекариат: «веймарський синдром» / В.М. Ткаченко // Суспільно-політичні процеси, 2016. – № 2. – С. 7–54.
4. Сеймур Р. Всі ми вразливі: про концепцію «прекаріату» та її хибні використання / Переклад В. Дегтяра і Н. Федорової за редакції В. Іщенка // Retrieved from <https://commons.com.ua/uk/mi-vsi-vrazlivi-pro-kontseptsiyu-prekar>

Третьяк А. В., студентка,
Київський національний торговельно-
економічний університет

Литвин Н. М., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

МИСТЕЦТВО ТА ПАНДЕМІЯ: РЕАЛІЇ СПІВІСНУВАННЯ

Вже минув рік, як весь світ живе в незвичних умовах пандемії. Зазвичай всі говорять про те, як корона вірус вплинув на економіку, проте я б хотіла зосередити увагу на реаліях співіснування мистецтва та пандемії. Пандемія зі своїми обмеженнями змусила мистецтво перейти в онлайн формат, а певні значні події, серед яких ярмарки, виставки та інші, взагалі скасували або перенесли на потім час проведення.

Art Basel – одна з найважливіших виставок в світі сучасного мистецтва, була неодноразово перенесена та навіть скасована у реальному житті через пандемію корона вірусу. Проте її відкриття все таки відбулося – за допомогою Art Basel Hong Kong Online Viewing Rooms – онлайн-платформи, що створювалася як допоміжна до реального простору, але стала форматором ринку мистецтва в період карантину. Цього року живі ярмарки Арт Базель замінять трьома тематичними онлайн-залами, в які будуть запрошені всі галереї, що брали участь у фестивалі в період з 2016 по 2021 рік. Сам директор виставки виступає проти тотальної цифровізації та комодизації мистецтва. І тут я з ним погоджусь, адже справжнє мистецтво потребує живого ознайомлення, а жодні інструменти віртуальної реальності не зможуть цього замінити. [1]

Складні часи мотивують справжніх митців і спонукають їх щедро ділитися творчістю. Американського музичного виконавця в стилі репу Pitbull корона вірус надихнув на написання синглу «I Believe That We Will Win («Я вірю, що ми переможемо»). У тексті пісні виконавець зазначив:» Ви знаєте, що поширюється швидше будь-якого вірусу? Це – страх. І коли мова йде про страх, ви можете забути все й бігти або, ви можете впоратися із цим і піднятися». У одній зі своїх пісень учасники групи BTS передають послання зцілення своїм фанатам і всьому світу, а також говорять, що навіть перед обличчям нової реальності, наше життя продовжується. Також на 75-тій сесії Генеральної Асамблеї ООН, яка відбулася за кілька місяців до виходу пісні, вони закликали: «Давайте жити в новому світі, треба вирватися з відчаю і підтримати один одного в теплій солідарності». Таким чином музиканти стали справжньою творчою підтримкою людства під час карантину.

Ще один прояв співіснування мистецтва та пандемії можна розглянути на прикладі кей-попу. З настанням карантину багатьом групам та виконавцям, які запланували світові тури, довелося їх відмінити, що принесло їм і їхнім агентствам не лише багато збитків, але й розпач. Щоб якось виправити становище, айдоли все більш масштабно почали проводити в режимі онлайн концерти та трансляції для спілкування зі своїми фан-базами. Сьогодні і артистам, і їхнім фанатам вже порядком набридли обмеження, які ніяк не можуть замінити живого спілкування, від якого співаки черпають сили і натхнення для подальшої роботи, а їхні прихильники отримують задоволення та незабутні емоції від зустрічі з айдолами. Проте поки що це єдиний вихід із ситуації. З іншого боку, є і плюси – з настанням локдауну у артистів з'явилось більше часу для створення музики та удосконалення своїх навичок в танцях або співі.

Не лише музиканти у своїй творчості звертаються до людей. Художники, скульптори та інші митці закликають до карантинних заходів і через мистецтво звертаються до громадян. Локдаун не лише надихнув їх на створення нових витворів, а й змусив переосмислити вже створені раніше. Скульптура Дж. Кессіді у Манчестері показує нам сім'ю, яка намагається утриматись за пліт в бурхливому морі. Сам скульптор так описав роботу: «Людство рухається по морю життя, зображаючи життєві печалі та небезпеки, надії та страхи, втілюючи залежність людей одне від одного, реакцію людської симпатії на людські потреби та неминучу залежність від божественної допомоги». Сьогодні на центральній фігурі скульптури – захисна маска. Тепер цей витвір мистецтва – про важливість тримати дистанцію та носіння маски в публічних місцях. [2]

Будь-яке глобальне явище так чи інакше впливає на мистецтво, оскільки воно є дзеркалом всього, що відбувається у світі. Художники зображують реальність такою, як відчувають, та створюють нові смисли, вони малюють, аби щось донести людям, реалізувати бажання творити або ж просто для власного задоволення. Живопис став чудовою можливістю скоротити дні ізоляції, а робіт на тему пандемії стає дедалі більше. Не можливо навіть уявити, яким би був карантин без мистецтва, не беручи вже до уваги прості дотепні ілюстрації, які завжди підіймають нам настрій та допомагають не здаватися у новій реальності.

Пандемія лишила свій досить негативний відбиток і на кіномистецтві. Під час локдауну майже всі кінотеатри зачинилися, релізи фільмів були перенесені, зйомки багатьох стрічок призупинені, а кінофестивалі – скасовані. Постраждало кіновиробництво: держави стали менше фінансувати цю сферу культури, а деякі стрічки не отримали фінансування взагалі. Крім того, через пандемію, зйомки фільмів у публічних місцях довелося перенести або й повністю скасувати. Проте для глядачів все не настільки й погано: якщо, приходячи в кінотеатр, вони могли обирати фільм з досить

обмеженої кількості варіантів, то зараз доступні численні стрімінгові платформи, на яких можна знайти все і на будь-який смак. Під час карантину онлайн-платформи набагато збільшили свою аудиторію. У багатьох містах набрав популярності вуличний авто кінотеатр, з показом кінострічок на дахах будівель. Досить непоганий вихід із ситуації, адже така розвага є досить безпечною та доступною в умовах карантину.

Ми втратили можливість вільно відвідувати музеї світу, адже близько 90% з них зачинилися на час карантинної кризи. Незважаючи на це, музеї знайшли спосіб не припиняти своє існування та «відчинили» свої двері для користувачів мережі інтернет з усього світу. Наприклад, Лувр, який вважається одним з найпопулярніших музеїв світу, розмістив на своєму сайті безкоштовні онлайн-тури музеєм та віртуальні виставки. Під час віртуальних екскурсій «відвідувачі» мають змогу ознайомитись з експонатами Стародавнього Єгипту та дослідити історію будівлі музею починаючи з 12-го століття і закінчуючи сьогоднішнім днем. За час карантину музей «прийняв» більше 10 мільйонів віртуальних відвідувачів. Музей Ван Гога в Нідерландах зберігає найбільшу колекцію його робіт, яка складається з більш як 200 полотен. Аби шанувальники змогли як слід роздивитись експозиції, музей, спільно з Google, організував віртуальний тур. Також, якщо перейти на офіційний сайт, можна знайти пояснювальні відео з коментарями до того чи іншого витвору мистецтва художника та історії про життя та творчість самого Ван Гога.

Тим часом музеї в Німеччині та деяких інших країнах світу почали збирати артефакти та документи часів пандемії COVID-19. Вони документують зміни, викликані корона вірусом та збирають експонати, що пов'язані з пандемією. Wien Museum став одним з перших в Європі, який почав збирати «коронавірусні» артефакти. Наразі більш ніж 1300 осіб прийняли участь у їх зборі. Люди діляться з музеєм своїми фотографіями або навіть відео, саморобними масками, розпилювачами дезінфекційних засобів та іншими подібними речами. Кожен може взяти участь у даному проєкті. [3]

Пандемія не лишиться з нами назавжди, тож зараз нам залишається лише сподіватись, що незабаром вона та її наслідки нас покинуть, а мистецтво відновить доступність для своїх шанувальників.

Список використаних джерел

1. Мистецький світ в умовах пандемії: нові формати. [Електронний ресурс] / Є. Буцикіна // Коридор. Журнал про сучасну культуру. Режим доступу: <http://www.korydor.in.ua/ua/stories/art-world-and-pandemia.html>

2. Музика в часи пандемії: як виживає мистецтво в нових реаліях. [Електронний ресурс] / Т. Асадчева // Манчестер. Режим доступу: <https://confidentials.com/manchester/the-good-the-average-the-ugly-adrift>

3. Коронавірус – в архів! Музеї збирають артефакти часів пандемії. [Електронний ресурс] / С. Ельце // Культура та стиль життя. Режим доступу: <https://www.dw.com/uk>

Шепетяк О. М., д-р філос. наук, професор,
Київський університет імені Бориса Грінченка

РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ

Кожна організація для свого ефективного існування потребує якісного і чіткого регулювання всіх сфер своєї діяльності. Церква не є винятком із цього правила. Як і будь-яка організація, вона потребує чіткості внутрішнього законодавства. Історія показує, що строгість нормативного регулювання внутрішнього життя Церкви та ретельність дотримання норм сприяє уникненню численних проблем та дозволяє Церкві зосередитися на її головному завданні – проповіді Слова Божого, не відволікаючись на другорядне і несуттєве. Фінансово-господарська діяльність є невід’ємною складовою будь-якої структури. І саме вона вимагає найретельнішого регулювання та нормативного порядку. Українська Греко-Католицька Церква є однією з найбільших релігійних організацій українців, яка поширюється як в Україні, так і в діаспорі. Оскільки Церква веде фінансово-господарську діяльність, вона потребує чіткого регулювання цієї діяльності.

Нормативне регулювання фінансово-господарської діяльності в УГКЦ охоплює три рівні єрархічної структури Церкви: патріарший, єпархіальний та парафіяльний. Нормативною базою регулювання фінансово-господарської діяльності є загальноцерковне та партикулярне канонічне право. Базовим документом, який систематизує загальноцерковне канонічне право, є Кодекс Канонів Східних Церков (Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium), який позначається аббревіатурою ККСЦ (ССЕО). Цей документ є спільним для всіх Східних Католицьких Церков. ККСЦ є загальним правом для всіх Східних Католицьких Церков, перед яким стоїть завдання встановити єдині норми для головних сегментів церковного життя. Однак ККСЦ не враховує внутрішніх особливостей і канонічних традицій кожної з цих Церков. Саме тому ККСЦ заохочує Помісні Церкви сформулювати Партикулярне право, яке би регулювало ті питання, які не врегульовані

ККСЦ. У 2015 році в УГКЦ були впроваджені Канони партикулярного права в якості експерименту терміном на три роки. Отже, двома головними документами, які регулюють внутрішнє життя Української Греко-Католицької Церкви, є Кодекс Канонів Східних Церков і Канони партикулярного права.

Обидва документи забороняють главі церковних общин на всіх трьох єрархічних рівнях самостійно вести фінансово-господарську діяльність. Так, кан.122 §1. приписує: «Для управління майном патріаршої Церкви Патріарх, за згодою постійного Синоду, повинен призначити патріаршого економа, іншого від економа єпархії Патріарха. Ним повинен бути вірний християнин, досвідчений у економічних справах, визначної чесності, виключаючи для правосильності того, що зв'язаний з Патріархом спорідненістю або свояцтвом до четвертого ступеня включно»[1]. Цим канонам визначається, що для управління фінансами Церкви повинна бути призначена окрема особа, яка відзначається чесністю і економічною обізнаністю. Щоби уникнути зловживань, патріарший економ повинен не бути жодним чином споріднений з Патріархом. До того ж, патріаршого економа Глава Церкви не може призначити особисто, а мусить узгодити це призначення з Постійним Синодом.

Щодо терміну, на який призначається патріарший економ, ККСЦ не містить чітких приписів. В кан.122 §2 сказано: «Патріарший економ призначається на час, визначений партикулярним правом» [1]. Відповідно, кан.16 партикулярного права УГКЦ доповнює: «Економа верховноархиєпископської Церкви іменує Верховний Архієпископ за згодою Постійного Синоду терміном на п'ять років...» [2]

Глава Церкви не має права не тільки самовільно призначити патріаршого економа, а й не може його звільнити без згоди Синоду. Так, кан.122 §2 проголошує: «...під час тривання уряду Патріарх не може його усунути, хіба що за згодою Синоду Єпископів патріаршої Церкви або, якщо є небезпека у зволіканні, постійного Синоду» [1]. Це означає, що процедура передчасного звільнення патріаршого економа є складнішою, аніж процедура його призначення: якщо для призначення економа Глава Церкви потребує згоди Постійного Синоду, який в УГКЦ складається з п'яти обраних єпископів, то для його звільнення він повинен отримати згоду загального Синоду, до якого входять всі єпископи Церкви, і тільки в крайньому випадку, коли загальний Синод неможливо скликати, для звільнення буде достатньою згода тільки Постійного Синоду. Втім в УГКЦ після закінчення п'ятирічного терміну перебування на посаді патріарший економ втрачає повноваження. Він може бути знову обраний на цю посаду, оскільки кількість термінів на посаді необмежена.

Незважаючи на те, що патріаршого економа призначає Глава Церкви, він підзвітний Синоду. У кан.122 §3-4, який регулює права і обов'язки патріаршого економа, визначено його підзвітність: «Патріарший економ

повинен здавати звіт про управління наприкінці року і представляти передбачення доходів і витрат на початку року постійному Синодові щорічно у письмовій формі; звітувати про управління слід також, скільки раз цього вимагає постійний Синод. Синод Єпископів патріаршої Церкви може вимагати від патріаршого економа звіту про управління і передбачення доходів і витрат, і піддати його власній перевірці» [1].

За цією ж самою схемою діє регулювання фінансово-господарської діяльності на єпархіальному рівні. Нею керує єпархіальний економ. Кан.262 §1 приписує: «Єпархіальний Єпископ за порадою колегії єпархіальних радників і ради з економічних справ повинен іменувати єпархіального економа...» [1]. Це означає, що єпископ призначає економа не самостійно, а тільки після того, як вислухає поради двох колегіальних органів: колегії єпархіальних радників та економічної ради. Те саме стосується звільнення економа: єпископ не може його передчасно звільнити без поважної причини і не вислухавши порад цих двох рад. В УГКЦ терміни перебування єпархіального економа на посаді визначає не ККСЦ, а КПП, де в кан.31 сказано: «Єпархіального економа іменує єпархіальний єпископ терміном на п'ять років» [2]. Призначення єпархіального економа у ККСЦ є настільки важливим, що кан.133 §1 зобов'язує митрополитів прослідкувати, чи в кожній єпархії призначений економ. Якщо ж в якійсь єпархії немає економа, то митрополит повинен зобов'язати місцевого єпископа вирішити цю проблему. Якщо ж єпископ не прислухався до зауважень митрополита, митрополит повинен втрутитись у внутрішні єпархіальні справи, і провести процедуру призначення економа. Це чи не єдиний випадок, коли ККСЦ дозволяє митрополиту втручатися в кадрові питання єпархій його митрополії.

Влада єпархіального економа не безмежна. Він підпорядкований єпископу та економічній раді. Ця рада є колективним органом, який визначає основні напрями фінансово-господарської діяльності та веде контроль за діяльністю єпархіального економа. Єпископ зобов'язаний призначити раду з економічних питань, яку склад якої визначає не самостійно, а за порадою колегії єпархіальних радників. Ця норма відрегульована кан.32 партикулярного права: «Членів ради з економічних справ іменує єпархіальний єпископ, порадившись із колегією єпархіальних радників» [2]. Щоби уникнення зловживань ККСЦ у кан.263 §3 приписує: «Зі складу ради з економічних справ виключаються однокровні або свояки єпархіального Єпископа аж до четвертого ступеня» [1].

Єпархіальний економ має особливий статус у єпархії. Цей статус особливо виражається в період, коли єпархія втрачає єпископа. Коли єпархія стає вакантною, нею тимчасово управляє адміністратор єпархії.

Єдине обмеження, якого зобов'язаний дотримуватися адміністратор: він не може звільнити єпархіального економа. Звільнення може відбутись тільки тоді, коли єпархія має постійного єпископа. Існує тільки один випадок, при якому економ може бути звільнений зі своєї посади в період, коли єпархією керує адміністратор. Це повинно відбутися тоді, коли сам економ стає адміністратором єпархії. Так реалізовується принцип, що керівник єпархії в жодному випадку не може одночасно бути економом.

Аналогічна схема організації фінансово-господарського життя відбувається на рівні парафій. На цьому рівні господарську діяльність регулюють Канони партикулярного права. Парох зобов'язаний призначити людину, відповідальну за парафіяльні фінанси. Також парох повинен створити парафіяльну економічну раду з активних членів парафії. Ці норми все ще перебувають на стадії впровадження.

Отже, фінансово-господарська діяльність в Українській Греко-Католицькій Церкві регулюється Кодексом Канонів Східних Церков та Канонами партикулярного права. Регулювання відбувається на трьох рівнях: патріаршому, єпархіальному та парафіяльному. На кожному рівні керівник структури (Патріарх, єпископ чи парох) зобов'язаний призначити окрему особу, відповідальну за фінанси. Призначення, звільнення і контроль за діяльністю економа здійснюється керівником відповідної структури спільно з обраними колегіальними органами.

Список використаних джерел

1. Кодекс Канонів Східних Церков. – Львів : Видавництво ОО. Василіан, 1995 – 471 с.
2. Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт УГКЦ. – Режим доступу : http://ugcc.ua/official/officialdocuments/kanony/kanoni_partikulyarnogo_prava_ugkts_82426.html – (дата звернення 25.03.2021). – Назва з екрану.
3. Путівник по східному кодексу. Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков. – Львів : Свічадо, 2008. – 792 с.

Секція 3

ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОГО ТА ОСВІТНЬОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Барабаш Р. Я. аспірант кафедри філософії,
соціології та політології,
Київський національний торговельно-
економічний університет

НІГІЛІСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В 2020 році перед усім світом та нашою країною зокрема постала серйозна проблема – епідемія незнайомого та небезпечного вірусу, що згодом отримало назву – пандемія COVID-19. Наша країна, як і світ в цілому виявились не підготовленими до пандемії нового вірусу, який буквально за пів року охопив практично всю планету і триває до сих пір. Введені карантинні норми змусили людей закритися в домівках, різка зміна ритму життя для багатьох виявилась важкою і навіть травматичною.

Нашу (європейську, а нині вже й світову) технологічну цивілізацію філософи називають цивілізацією нігілізму. Ми навряд чи до кінця усвідомлюємо, що таке той нігілізм і чому це означення філософи застосовують так глобально. Найчастіше нам здається, що нігілізм – щось епатажне, якесь зухвале заперечення моральних цінностей чи високих ідеалів або зневіра в тих-таки цінностях, тобто щось, що проявляється, сказати б, на індивідуальному рівні (мовляв, є такі нехороші люди, які називаються нігілістами). А проте, хай як прикро про це дізнатися, але нігілістами є ми всі, разом узяті чи поодиночі і це особливо стає помітно в умовах викликів які постають перед сучасним суспільством [4].

З 12 березня 2020 р. населення України, як і всього світу, змусили піти на самоізоляцію через глобальне поширення COVID-19. Карантин виявився одним з ефективних способів зберегти себе й сім'ю від хвороби. Проте зупинка транспорту, виробництва, зокрема торгової, ресторанної, туристичної галузей та сфери послуг спричинила швидке падіння доходів населення й зростання кредитів, що призвело до появи страху та невпевненості щодо завтрашнього дня [6, с. 4].

Значна частина суспільства обурилася з приводу введення карантинних обмежень: закриття кінотеатрів, фітнес-центрів, закладів харчування, дотримання норм соціального дистанціювання та переведення закладів освіти, офісів, фірм та підприємств нестратегічного значення на дистанційну роботу. Частина працездатного та робочого населення внаслідок карантину залишилися без роботи. Значних втрат понесла економіка країни, так як великі підприємства перестали приносити доходи державі у вигляді сплати податків від різних видів діяльності.

Під час карантину соціальне дистанціювання стало нав'язаним обмеженням, коли суспільству впроваджують це як правило, а не особистий вибір людини. Це зовнішньо обґрунтована вимога, котра урегульовується державою в особі виконавчих, владних органів. Громадяни відчувають певний тиск з сторони держави через що можуть відбуватися різні суспільні трансформації. Тут все залежить від типу особистості, характеру, загальних соціальних настроїв або інформаційного поля, в якому перебуває людина. У деяких суспільних групах зростають агресивні настрої, хтось ж впадає у відчай та депресію. З часу введення локдауну фіксуються загострення в сфері інституту сім'ї, зокрема, почастишали випадки домашнього насильства [1]. Коли ми перебуваємо в соціальному дистанціюванні від зовнішнього світу та залишаємося у замкненому просторі з близькими та рідними людьми стає складніше зберігати загальнолюдські цінності, які відкривають можливість діалогу, підсилюють моменти довіри та відкритості. У результаті це приводить до нівелювання цих цінностей та погіршення соціальної взаємодії між людьми.

При цьому, як в період жорсткої ізоляції, так і в час послаблення карантинних заходів простежується не зникнення злочинності або суттєве її зменшення, а навпаки – її зростання. В першу чергу медична («білокомірцева») злочинність з її проявами у фармацевтичній галузі, шахрайство, тощо, навіть збільшується. Можна лише здогадуватися про колосальні надприбутки, які мають від цього медичного бізнесу власники незліченних аптечних мереж, корумповані представники влади, що нав'язують людям часто непотрібні, а то і згубні для них таблетки та ін'єкції, непомірно збільшують ціни на необхідні засоби захисту [3, с. 27].

Прояви нігілізму в період карантинного режиму спостерігаються на кожному кроці: переповненість громадського транспорту, нехтування масковим режимом, скупченість громадян під час проведення офіційних та неофіційних заходів, несанкціоноване відкриття розважальних закладів та закладів харчування, тощо [3, с. 28].

Найнебезпечнішою формою нігілізму у цьому контексті є порушення прав людини, таких як право на життя, здоров'я, честь, гідність, свободу. В умовах пандемії це виглядає найбільш болючим і вразливим фактором. Адже слабка захищеність особистості підриває віру в закон, в здатність держави забезпечити захист, охорону, порядок і спокій в суспільстві, захистити людей від злочинних посягань. Коли це поєднується з випадками порушення законності представниками правоохоронних органів, бездіяльністю влади, зневага до закону досягає максимуму, що провокує самосуд, масові непокори та ін.

Все частіше бачимо, що в умовах пандемії більшість населення країни одягає маски не для власної безпеки, а лише для формального виконання законодавчих приписів. Спостерігаємо переповнені автобуси й метро, результат: практично відсутні адміністративні стягнення. В частині навчальних закладів оголошено карантин й дистанційне навчання.

Відбувається масова автоматизація та діджиталізація процесу навчання, що тягне за собою погане сприйняття та засвоєння навчального матеріалу. Перехід до дистанційного навчання сьогодні каталізує процеси освітньої деградації дітей, підлітків та молоді, що провокує зниження потенціалу інтелектуального розвитку молодих людей [5].

Подібні наслідки впливу соціальної ізоляції ми вже можемо бачити на новому поколінні, яке часто називають Internet Generation. Спостерігається заміна, сурогат спілкування. Текстові повідомлення, чати, войси стають потрібнішими, доступнішими, легшими. Зникає глибина комунікації, соціальної взаємодії. Разом з цим, зникає і образ живого спілкування, яке замінюється сурогатом погоні за досягненнями – лайками, соціальним схваленням. Пандемія та як наслідок усі обмеження котрі вона привнесла у наше життя стає каталізатором цих процесів [1].

Мобільність населення перетворила епідемію в пандемію, глобалізувала її, що означало й глобалізацію боротьби з нею. Пандемія стала індикатором сформованості громадянського суспільства й активізувала волонтерський рух в Україні. В умовах епідемії національний уряд виявився нездатним належним чином вирішувати самостійно всі соціально-економічні проблеми, що виникли. Боротьба з пандемією загострила кризу ідеології ліберальної демократії, яка покладена в основу громадянського суспільства [2]. В той час коли світ переживає катастрофу, зупиняється економіка, руйнується торгівля й фінанси, значна частина суспільства заперечує існування пандемії та нехтує встановленими правилами які покликані подолати пандемію, такі заперечувальні практики можна позначити як ковід-нігілізм, котрий, на нашу думку, є ірраціональним наслідком реакції особи на втрату здатності контролювати і керувати обставинами власного життя.

Часто структура українського менталітету закладена так, що люди з дитинства знають, що «будь-який закон можна обійти». Навіщо дотримуватись законодавчих, урядових чи відомчих приписів, коли пандемії не існує або якщо й існує то вона не несе серйозної загрози. Такі нігілістичні настрої не тільки у пересічних громадян, а і у тих, для кого дотримання приписів є службовим обов'язком. Для урегулювання таких ситуацій в країні має функціонувати правильно організована правова система із непорушними умовами права та неможливістю підзаконних актів суперечити нормам права, зазначеним у законі [3, с. 28].

Таким чином, бачимо що пандемія COVID-19 неабияк вплинула на спосіб життя людей. Зараз ми живемо в новій для нас реальності, навіть якщо не приймаємо її та заперечуємо. Нігілістичні настрої у сучасному суспільстві набирають все більших оборотів і уже зараз ми можемо все частіше говорити, що після цієї пандемії ми будемо іншими, навряд чи кращими, але точно – іншими.

Список використаних джерел

1. Богатнікова М. В. Соціальна дистанція. Вплив пандемії [Електронний ресурс] / М. В. Богатнікова. – 2020. – Режим доступу до ресурсу : <https://hromadske.ua/posts/v-ukrayini-viyavili-dva-novi-shtami-koronavirusu-nimecka-laboratoriya-ne-pidtvverdili-shozhist-z-inshimi>.
2. Бондаренко Н. О. Громадянське суспільство в умовах пандемії [Електронний ресурс] / Н. О. Бондаренко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2021. – Режим доступу до ресурсу : [http://zt.knute.edu.ua/files/2021/01\(114\)/11.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2021/01(114)/11.pdf).
3. Денисова Т. А. Нігілізм та зневіра як прояви детермінації злочинності в умовах пандемії. // Матеріали панельної дискусії IV Харківського міжнародного юридичного форуму / – Харків : Право, 2020. – С. 26–32.
4. Олійник Ю. М. Намул [Електронний ресурс] / Ю. М. Олійник // Український тиждень. – 2020. – Режим доступу до ресурсу : <https://tyzhden.ua/Science/242936>.
5. Пандемія COVID-19 як основний виклик системі освіти у 2020/2021 н. р. Освітня аналітика України. – 2020 –. Вип. 3. – С. 82–83.
6. Годорчук О. М. Комунікації під час пандемії [Електронний ресурс] / О. М. Годорчук. – 2020. – Режим доступу до ресурсу : <https://bazilik.media/komunikatsii-pid-chas-pandemii-lektsiia-oleksandra-todorchuka/>.

Боровська Л. О., канд. філос. наук,
Київський національний
торговельно-економічний університет

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА У НОВИХ РЕАЛІЯХ

Період, який для більшості молодих людей співпадає з часом їх навчання у вищих навчальних закладах, називається юністю (період життя людини між дитинством та дорослістю). У цей період молоді люди максимально відкриті новим враженням, а їх пізнавальна діяльність пов'язана як із самопізнанням, так і з пізнанням соціальної реальності. В юнацькому віці для людини характерним є прагнення до формування самостійного мислення та оволодіння тим базовим пластом культурних цінностей, в контексті яких молода людина може самовизначитися, обрати свій власний життєвий шлях.

Діяльністю, яка значною мірою визначає як процеси формування мислення, так і ціннісні орієнтири молодої людини, є навчальна діяльність, котра, в свою чергу, визначається наявністю у людей, що навчаються, свідомої мети засвоїти теоретичні та практичні знання й навички до

самостійного навчання. Навчальна діяльність своїм предметом робить саму людину, що навчається, адже, по суті, вона завжди є роботою по зміні самої себе.

Важливо, що діяльність по оволодінню знаннями, про що свідчать чисельні дослідження з психології та педагогіки, практично неможливо реалізувати без постійних рефлексій на себе, на процес засвоєння знань та навичок. На жаль, представники «покоління Z», до якого відноситься сучасне студентство, маючи, як зазначають фахівці, «природне» відношення до технологій, характеризуються некритичністю до себе. Великий відсоток молодих людей, що навчаються сьогодні в вишах, не налаштований на таку роботу над собою, що дозволила б їм сформувати когнітивні здібності, які заклали б «фундамент» для подальшої самоосвіти, саморозвитку, творчого вирішення професійних задач, проективної діяльності. Та й сама освіта значно змінилася за достатньо невеликий проміжок часу.

Не є великою таємницею те, що сьогодні під освітою мають на увазі не простір особистісного саморозвитку юнаків та дівчат, що формується в учбово-виховному процесі на ґрунті продуктивного співробітництва (в змістовному аспекті) викладача і студента, а сфера освітніх послуг. Гранично формалізована та дегуманізована сучасна система вищої освіти продукує новий тип людини: такої, що є прагматично налаштованою і вміє легко пристосовуватися до різних обставин, а також орієнтованою на швидкий доступ до джерел прибутку. Ситуація, що склалася в системі вищої освіти, тягне за собою те, що базові культурні цінності стають не затребуваними внаслідок розповсюдження суто споживацького відношення до знань. А, як відомо, споживання (і знань в тому числі) має бути комфортним і зручним. Тому й виникає потреба викинути з масиву знань, які потрібно засвоїти, все те, що може викликати дискомфорт, незручності, ефект «неперетравленої» духовної їжі.

Бунтівливий дух юності, рефлексивна спрямованість мислення, драматичні переживання власної ідентичності замінюються несуперечливим, «гладким» (можна навіть сказати «гламурним») споживанням псевдоінтелектуальних сурогатів, що швидко засвоюються, і беззмістовність яких вміло камуфлюється їх яскравістю та доступністю. Сьогодні не поодиноким є ситуація, коли деякі студенти гуманітарного спрямування за весь час навчання у вищому навчальному закладі жодного разу не зіштовхуються з ситуацією, коли їм необхідно було б прикладати інтелектуальні зусилля для глибокого змістовного засвоєння знання, яке б тягнуло за собою проникнення в гуманістичну систему цінностей та переосмисленням власних життєвих позицій.

Більше того, сучасна молодь втрачає деякі важливі базові навички, які до недавнього часу були досить затребуваними, зокрема, культуру читання. Втрата цієї навички тягне за собою як наслідок те, що молоді люди не можуть працювати з великими масивами тексту, виділяти в ньому структурні блоки, відслідковувати логіку розгортання його змісту,

аналізувати його. Данні фактори значною мірою обумовлюють також нездатність студентів формулювати проблеми й шукати шляхи їх вирішення. І це мова лише про професійну літературу. З читанням художньої літератури справи ще гірші. Хоча відмова від читання художньої літератури не тільки позбавляє людину можливості доступу до інтелектуального багатства суспільства, але й емоційно, чуттєво її збіднює. На превеликий жаль, до багатьох молодих людей свого часу не змогли «достукатися» ані вчителі, ані батьки і пояснити їм, що література – це «ключик», що відчиняє двері в почуття й переживання іншої людини, дає можливість її зрозуміти. Разом із втратою культури читання і потреби в ньому, в молодих людей звужується можливість розвитку розумової діяльності, знижується їх творчий потенціал, а також здатність до абстрактного мислення.

В свою чергу, бо як відомо попит народжує пропозицію, з навчальних планів поступово зникають дисципліни гуманітарної (і гуманістичної) спрямованості, які могли б сприяти формуванню у студентів критичного відношення до себе, до соціальних реалій й закладали б основи для розпредметнення всього багатства людської культури. Більше того, студенти в недалекому майбутньому взагалі будуть позбавлені можливості отримати в навчальному закладі будь-які орієнтири, щоб, як говорив свого часу Сократ, мати можливість розрізняти добро і зло. Адже дисципліни, що витісняють собою усталені дисципліни гуманітарного спрямування, фокусуються в основному на бізнес-цінностях і відносяться, до так званого «корисного знання» (useful knowledge).

Введення дистанційного навчання, що пов'язано з поширенням пандемії, лише загострило ситуацію, яка склалася раніше. Багато вже написано з приводу того, що доступність інтернету й різних можливостей інформаційно-комп'ютерних технологій, підживлює в свідомості студентів ілюзорну думку про те, що процес навчання зводиться лише до пошуку в інтернеті відповіді на поставлені перед ними, в тій чи іншій конкретній ситуації, питання. І якщо в форматі нормально організованого навчального процесу викладачі ще могли тим чи іншим чином стимулювати студентів до отримання інформації з різних джерел, читати літературу й опрацьовувати її, то в нових реаліях це значно ускладнилося. Бібліотеки не працюють, а вимагати від студентів, щоб вони опрацьовували інформацію з конкретних підручників чи монографій, знаходячи їх в електронному вигляді, зазвичай, марно.

Слід також зазначити, що якщо в аудиторії хоча б деякі викладачі наполягали на змістовному аналізі текстів, робили спробу навчити студентів вільно викладати думки та робити висновки з викладеного матеріалу, то в ситуації он-лайн навчання робити це стало дуже складно. Студенти йдуть по шляху найменшого супротиву стосовно пошуку та презентації учбового матеріалу. В даному контексті потрібно звернути увагу ще на одну негативну тенденцію, яку умовно можна назвати «потяг до

візуалізації матеріалу» і яка в ситуації дистанційного он-лайн навчання найбільше проявила себе. Сьогодні студенти прагнуть викласти матеріал в презентаціях і вимагають за це більше балів, ніж за усний виступ. При цьому, їх зовсім не бентежить те, що вони викладають фактично один і той же матеріал, який найпростіше знайти в інтернеті, і лише по різному оформлений. «Кліпова» або «слайдова» свідомість диктує спосіб оволодіння навчальним матеріалом і цей спосіб є несумісним з глибоким та змістовним гуманітарним дискурсом.

Усе вище викладене стосовно тенденцій розвитку сучасної вищої освіти дозволяє зробити висновок, що освіта сьогодні активно трансформується, що, в свою чергу, призводить як до зміни її «внутрішнього змісту», так і функцій, які вона виконує. В класичну добу освіта тлумачилась як процес, що пов'язаний з трансформацією природних задатків людини. За Г.В.Ф. Гегелем, наприклад, освіта дозволяє людині піднятися до «всезагальності». Людина, як вважав німецький мислитель, в мові, в традиціях свого народу і його суспільному устрої знаходить ту «всезагальну субстанцію», якою вона «бажає оволодіти». Сучасний студент, зазвичай, не тільки не знаходить цю субстанцію, він нічого й не шукає, бо не має такої потреби, вона у нього не була сформована раніше й не формується у вищому навчальному закладі. Таким чином, можна констатувати, що сьогодні освіта не є культурною освітою, в результаті чого молоді люди позбавляються можливості здійснити свою «культурну самоідентифікацію», яка пов'язана з їх культурною самосвідомістю та саморефлексією. На жаль, про те, що «саморефлексія – це не розкіш, а засіб гігієни» (Е.В. Ільєнков) сьогодні більшість людей бажають не згадувати.

*Гудков С. О., канд. філос. наук, доцент
Київський національний торговельно-
економічний університет*

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Одним з найважливіших соціальних інститутів, що задовольняє потребу суспільства у відтворенні та передачі знань, соціального досвіду, вирішенні соціально-політичних, економічних та культурних проблем є вища освіта. Сучасна вища освіта являє собою складне динамічне суспільне явище, що трансформується разом з суспільством та його потребами. Рівень розвитку цього соціального інституту, якість вищої освіти в державі надають можливість оцінювати цивілізованість та загальний стан культури суспільства.

Зміна природних, соціальних та культурних основ життєдіяльності людини так або інакше впливає на трансформаційні процеси в вищій освіті, визначення її місця в суспільстві, динаміку та сутність змін тощо. Набуває нових якостей соціальна роль та характер взаємодії вищої освіти з іншими сферами суспільного життя, методологія освіти, динаміка процесів навчання та виховання, взаємовідносини між студентами та викладачами тощо.

Світова пандемія COVID-19, що розпочалася у 2020 році і триває по теперішній час, загострила світову економічну та соціальну кризу та виявила нові соціальні проблеми, що потребують термінового вирішення. Це в першу чергу проблеми в галузі охорони здоров'я людини, проблеми медицини та її фінансування, психологічні проблеми, що обумовлені тотальним обмеженням соціальних контактів людей, проблеми суїцидів, агресивної поведінки, нетерпимості, насильства та багато інших соціальних проблем. Здавалося б проблеми вищої освіти сьогодні не є актуальними. Але ми з цим не можемо погодитись.

Спроба аналізу наукових першоджерел виявила досить обмежену теоретичну базу та відсутність фундаментальних досліджень проблеми трансформації системи вищої освіти в умовах пандемії. Безумовно один рік є недостатнім терміном для такого роду досліджень і вони безумовно будуть з'являтися у найближчій перспективі. Ті науково-педагогічні працівники, які задіяні до проведення занять в on-line режимі, безумовно погодяться з нами, що навчальне навантаження зростає, а часу на наукову роботу катастрофічно не вистачає.

Треба зазначити, що відбувається поступовий вихід з шокового стану як викладачів, так і студентів, що уможлиблює виявлення певних тенденцій та визначення перспектив подальшого розвитку системи вищої освіти. Ці перспективи безумовно мають бути закріплені в нормативно-правовій базі. А поки що наші узагальнення будуть ґрунтуватися на аналізі матеріалів декількох науково-практичних конференцій за зазначеною проблематикою, виступах представників ЮНЕСКО, МОН України, експертів в галузі вищої освіти, що взяті переважно з Інтернет-ресурсів.

Загальний висновок, до якого схиляються науковці та фахівці в галузі вищої освіти в ситуації пандемії та соціальної невизначеності, полягає в тому, що *наявні моделі вищої освіти за умов пандемії можуть набутти таких фундаментальних змін, що повернення до них в майбутньому стане практично неможливим, а соціальні наслідки зазначених трансформацій будуть набагато складнішими, ніж ми собі зараз уявляємо.* Тому перед сучасною наукою та науковцями стоїть складне завдання випереджаючого відображення освітянських проблем та наукового передбачення ефективних шляхів їх розв'язання.

В цих умовах закономірно буде зростати роль *соціологічної науки*, яка разом з філософією, політологією, історією та іншими суспільними та гуманітарними науками має на підставі соціологічних досліджень надати

системне знання щодо структурних змін в суспільстві, причин кризових явищ та пропонувати перспективні напрями його трансформації. На особливу увагу заслуговує процес підготовки *професійних соціологів* на підґрунті оновленої парадигми системи вищої освіти.

Існуюча парадигма багато в чому базується на ідеології споживання. Уперше термін «суспільство споживання» увів німецький соціальний філософ Е. Фромм [1]. Суспільство споживання він розглядає як сукупність суспільних відносин, що спираються на принцип індивідуального споживання. Для людини такого суспільства споживання перетворюється на мету і сенс існування. Відповідно до цієї ідеології сучасна система вищої освіти не навчає і виховує людину, а *надає освітні послуги*.

Як наслідок, можемо зустріти багато людей, які колекціонують дипломи про вищу освіту, вважаючи, що це підвищить їх соціальний статус. Як правило за такими дипломами приховані досить поверхові знання і обмежене розуміння можливості їх використання на практиці. Така девіантна поведінка людини формується внаслідок ірраціонального (споживацького) відношення до наукових знань. В суспільстві ідеологія споживання призводить до комерціалізації освіти та культури.

Вимушене введення карантинних заходів в умовах пандемії призвело до переходу вищої освіти на дистанційну форму навчання. Для багатьох учасників навчального процесу ця форма виявилась досить проблематичною з точки зору організації, психологічних особливостей, складнощів інформаційного, фінансового, технічного, наукового, методологічного, методичного та інших видів забезпечення. Проте ця форма не є новою і давно використовується у світовій педагогічній практиці. Головною її перевагою над іншими формами навчання вважається зручність для студентів, які отримують можливість самостійно обирати час і місце навчання. Це дозволяє студентові бути більш мобільним, працювати та одночасно вчитися в ВНЗ або навіть отримувати освіту в іншій країні. Правда в умовах пандемії, коли студентів очної форми навчання перевели на дистанційну форму, ця мобільність була втрачена.

На думку директора Українського інституту інформаційних технологій в освіті при НТУУ «КПІ» І. Г. Малюкової дистанційне навчання *«...це добре організована й контрольована самоосвіта з використанням комп'ютерної техніки й комунікаційних мереж. У світі такий різновид навчання набув поширення досить давно, проте в Україні він існує років десять»* [2]. Дистанційне навчання вимагає від суб'єктів навчального процесу посиленої мотивації та самоорганізації, які притаманні далеко не всім в залежності від складу характеру. Використання зазначеної форми навчання в умовах пандемії виявило певні проблеми, які ми спробуємо сформулювати далі.

Збільшилась невизначеність в організації навчального процесу, що пов'язана з відповідальністю місцевої влади щодо прийняття рішень про перехід навчального закладу на дистанційне навчання відповідно до

рішення уряду про визначення епідеміологічних зон. Постійний стрес для студентів та науково-педагогічних працівників наслідком якого є погіршення їх фізичного та психічного здоров'я та зниження якості освіти. Зростання випадків виключення із закладу освіти. **Значний вплив на освітні результати цифрової нерівності. Домогосподарства у великих містах мають більше можливостей доступу до Інтернету, ніж сільські домогосподарства.** Низька якість Інтернету, відсутність єдиної стандартизованої онлайн-платформи для дистанційного навчання [3].

Проблеми з вимірюванням та перевіркою засвоєння знань студентами. У переважній більшості науково-педагогічних працівників не існує технічних можливостей ідентифікації студентів. Навіть технології світового рівня, за допомогою яких відбувається дистанційне навчання, не здатні замінити повноцінний педагогічний процес компенсувати взаємодію між викладачами та студентами, забезпечити формування необхідних навичок та умінь.

Відсутність нормативно-правової бази. Служба освітнього омбудсмена зазначає, що дотримання прав людини в освіті в умовах пандемії вимагає системних змін в законодавчій базі та підходах до її оновлення. На часі рішуча зміна парадигми роботи органів управління освітою щодо дотримання прав в освіті. П. Соображен з Регіонального офісу ЮНІСЕФ у Європі та Центральній Азії стверджує щодо складності аналізу системи якості освіти під час карантину, адже «...усе залежало від кожного конкретного випадку, регіону, педагогічного колективу, їхньої готовності працювати у таких умовах та навичок роботи із цифровими пристроями». Нам всім пропонується бути адаптивними та готуватися до подальшої невизначеності [4].

І коротко з приводу перспектив та викликів. Пандемія призведе до обмеження міжнародної академічної мобільності, деінтернаціоналізації освіти та зменшення кількості іноземних студентів, що навчаються в Україні. В умовах пандемії передбачувано відбудеться перерозподіл державних коштів на користь медицини та соціального захисту людини, а вища освіта буде вимушена функціонувати в обмеженому фінансовому режимі. Як наслідок – зміна місця вищої освіти серед соціальних інститутів, зменшення безпосереднього спілкування в університетах та девальвація цінностей університетської освіти.

Проте криза не тільки створює виклики, але й надає нові можливості розвитку [5]. Існує перспектива посилення міжуніверситетських зв'язків, співпраці між вищими навчальними закладами для вирішення проблем навчання та виховання студентів. Оновлена парадигма вищої освіти викличе докорінні трансформації у внутрішньому житті університетів, управлінні, кадровій політиці, відносинах адміністрації та персоналу. Домінування дистанційної та змішаної форми навчання в умовах пандемії призведе до становлення та розвитку цифрової педагогіки, створенню атмосфери довіри в колективах вищих навчальних закладів тощо.

Список використаних джерел

1. Ерік Фромм. Мати або бути? / пер. з англ. Г. В. Яновська. Харків : «КСД», 2020. 304 с.
2. Малюкова І. Г. Дистанційне навчання: плюси й мінуси. <https://kpi.ua/805-9>.
3. Сообраян П. Життя в нових умовах: 10 правил для закладів освіти під час пандемії COVID-19. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2020/2%20prezi-sybrayn.pdf>
4. Освіта в Україні: виклики та перспективи (інформаційно-аналітичний збірник). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2020/metod-zbirka-osvita-ta-covid-2020.pdf>
5. Бакіров В., Агарков М. Як оцінюють майбутнє університетів міжнародні експерти. <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/pandemija-mozhe-nazavzhdi-zminiti-vishchu-osvitu.html>

Драпогуз В. П., канд. філос. наук,
Центр гуманітарної освіти
Національної академії наук України,
м. Київ

НОВІ СВІТОГЛЯДНІ ОРІЄНТИРИ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Виклики, що постали перед освітніми системами усіх країн світу, в тому числі й України, породжені пандемією COVID-19, вимагають від викладачів і студентів оперативної реакції з метою забезпечення якісної освіти. Пандемія призвела до кардинальних змін у сфері освіти упродовж 2020р. у всьому світі. За даними ЮНЕСКО переважна більшість країн принаймні на деякий час закрили всі заклади освіти.

Україна також закрила всі заклади освіти для відвідування з 12 березня 2020 року, коли почалася епідемія і було підтверджено перші випадки захворювання. Після цього на всій території країни впроваджувався локдаун (адаптивний, карантин вихідного дня, жорсткий карантин тощо). В жовтні 2020 р. уряд України рекомендував закладам вищої освіти у зв'язку з погіршенням епідеміологічної ситуації перейти на дистанційне навчання. В цей же час набуло чинності розроблене в МОН Положення про оновлені умови організації дистанційного навчання.

Осмилюючи сучасний стан і перспективи розвитку освіти, дослідники зазначають, що філософія освіти сучасної України визнає пріоритетним розвиток духовних потенцій, здібностей і можливостей особистості [1, с. 152]. Наразі поновлюються дискусії між прихильниками педагогік підтримувального та керованого виховання розвитку особистості (І. Бех).

Також достатньо популярними є етнопедагогічні концепції гуманістичної спрямованості, зокрема «Української національної школи-родини» (П. Кононенко, Т. Усатенко), «Концепція демократизації українського виховання» (О. Вишневський), «Концепція національного виховання» (П. Щербань та ін.). Філософ і педагог В. Андрущенко закликає до утвердження «педагогічної матриці».

На початку XXI ст. в освіту активно впроваджуються новітні інформаційно-комп'ютерні технології. Це призвело до можливості застосування «розумних» лабораторій, інтерактивних дошок, електронних підручників тощо як для аудиторних занять, так і для самостійної роботи тих, хто навчається. В останні роки активно обговорюються концептуальні і практичні питання переходу до принципово нової форми освіти підрастаючого покоління, а саме – «старт-освіти».

Слово «smart» в перекладі з англійської мови має широкий діапазон значень (розум, кмітливість, спритність, хитрість тощо). Це дозволяє формувати й поширювати новий, інтегративно-комунікативний освітній контент. Смарт-освіта – це застосування в навчальних цілях смартфонів, планшетів, інтерактивних дошок, інших пристроїв із доступом до Інтернету, а також усяких навчальних програм та додатків. Метою означеної освіти є найбільш ефективний процес навчання за рахунок перенесення освітнього процесу в електронне середовище. Такий підхід дає можливість надати доступ до знань кожному бажуючому. З цією метою здійснюється перехід від книжкового до електронного контенту. Це дає можливість студентам самостійно або за технологією «перевернутого» навчання вивчати навчальні предмети, використовуючи електронні посібники, прослуховуючи лекції в он-лайн або оф-лайн режимах, а також брати участь у телекомунікаційних проектах.

Смарт-освіта відкриває нові можливості і для викладачів, надає можливість обмінюватися досвідом педагогічної майстерності, підвищувати теоретичний та методичний рівень, ефективніше займатися науково-дослідною роботою, публікувати статті як в українських так і в Європейських наукових журналах.

Такий підхід до навчання розглядається багатьма дослідниками не лише в покращенні умов і вдосконаленні техніко-технологічної оснащеності педагогічної діяльності, але і в певному впливі на саму людину як суб'єкта освітнього процесу. Тож людина таким чином стає більш «сма́рт» (в позитивній інтерпретації зазначеного концепту). Суттєва особливість «сма́рт-освіти» полягає в її надзвичайно високій здатності ефективно пристосовуватись до умов і вимог, що безперервно змінюються. Ці вимоги зазвичай пов'язуються прихильниками «сма́рт-освіти» з розвитком творчих здібностей людей, що дозволяють їм виходити за рамки стереотипних схем діяльності.

Ефективність застосування «сма́рт-технологій» найбільш яскраво зможе проявлятися у сфері вищої освіти. Дійсно, навчальні матеріали, що

використовуються в закладах вищої освіти, не встигають за новітніми досягненнями науки й відстають від практичних потреб. Нові освітні технології дозволяють (на основі аналізу всього масиву інформаційних запитів студента з врахуванням ідей, що в нього виникають) не просто оперативно віднаходити необхідні на даний момент актуальні наукові доробки але і такі, що здатні у майбутньому розв'язати як виробничі проблеми, так й проблеми саморозвитку. В цілому освітній процес, побудований на основі смарт-технологій, набуває гнучкого, творчого характеру, що включає і пошуково-пізнавальну, і проектну діяльність. Такі освітні технології дозволять також оптимізувати і зробити більш ефективними зв'язки закладу вищої освіти з зацікавленими працедавцями. На думку білоруського дослідника М. Вишневського, індивідуалізовані освітні технології здатні стати для учня (студента) начебто його «другим Я», або, «принаймні» постійним, розумним, передбачливим й винахідливим співбесідником. Він вважає, що наявність такого співбесідника «розмірковуючи уможлядно й гранично сміливо ставить під питання необхідність у багаточисленних викладачах, а також... у багатьох інших людях, які складають наше звичайне життєве оточення» [2, с. 71].

Особливе значення у впровадженні смарт-технологій має перехід на інноваційний шлях освіти дорослих. М. Кларін розглядає інноваційну освіту як породження й засвоєння об'єктивно нового культурного досвіду [3, с. 71]. Він наголошує, що класичні уявлення щодо змісту освіти не охоплюють багато ключових моментів сучасної освіти. Реалізація смарт-технологій реально уможливити вирішувати нові задачі. Діючи нестандартно, створюючи нові зразки рішень, нові організаційні принципи, поняття і методи діяльності та переосмислюючи при цьому цінності і цілі своєї діяльності, люди змінюються як особистості, отримують новий досвід. Цей досвід не тільки закріплюється, а й збагачується смислами. Трансформується не лише їх професійний досвід, але й певною мірою також їх світогляд, який постає в першу чергу як сукупність основоположних переконань стосовно сутнісних характеристик оточуючої дійсності, а також природи людини і її місця в світі.

Накопичений досвід і життєві позиції людей неоднакові, і цим обумовлені, врешті решт, особливості їх світогляду. Набуття досвіду по суті корелює з освітою індивіда, його особистісним становленням і розвитком. Саме в цьому і є смисл ідеї неперервності освіти, яка здійснюється упродовж всього свідомого життя і зовсім не зводиться до отримання якоїсь спеціальної підготовки.

Окрім зазначеного, інноваційна освіта виступає як засіб розв'язання життєвих, навчально-професійних, організаційних криз, з якими стикається суб'єкт. Водночас вона виявляє ті чи інші виникаючі проблеми, пов'язані з неприйняттям індивідом тих змін навчального (робочого) чи життєвого укладу, які обумовлені запровадженням в практику нових ідей і підходів. В принципі, як наголошує М.В. Кларін, інноваційна освіта може

сприяти переходу на позитивний ненасильницький шлях соціальної трансформації, поступового розвитку сучасного суспільства [3, с.71].

Швидкоплинні процеси сучасного життя свідчать про те, що людство стоїть на порозі кардинальних змін. Неважко припустити, що деякі з недавніх світоглядних догм і незаперечних педагогічних істин невдовзі змінять свій статус. З цієї точки зору можна розглядати і запровадження освітніх смарт-технологій. В них можна побачити й чимало кон'юнктурного, нав'язаного інтелектуальною модою. Проте слово «розумний» – хороше й багатозначне. Суспільство дійсно потребує більш розумно вибудованої освіти.

Список використаних джерел

1. Формування особистості в умовах транзиту : монографія. Керівник авторського колективу М. Ю. Зелінський. – Київ : МП «Леся», 2015, С. 152.

2. Вишневикий М. И. Цивилизационный сдвиг и новые мировоззренческие ориентиры образования // Веснік Могилевського університета. Серія А. Філософія, 2019, №1 (53), С.69–76 (Білорусія).

3. Кларин М. В. Практика непрерывного образования: вызовы для дидактической теории. // Непрерывное образование в объективе времени: монографія. – Харьков, 2014. – С.71–81.

Зазимко О. В., канд. психол. наук, доцент,
Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

КОНСТРУЮВАННЯ ДОСВІДУ СТУДЕНТАМИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У зв'язку з пандемією COVID-19 та введеним карантинном КНТЕУ як і більшість навчальних закладів світу змушено змінили усі форми навчання на дистанційну. Студенти, які до того навчалися на очній формі, зіткнулися із новими життєвими ситуаціями, які вимагають певних особистісних змін. Раптовий перехід на дистанційне навчання та інші зміни умов звичного життя у сукупності склали ситуацію, яка стала для особистості суб'єктивно невизначеною. Саме у таких ситуаціях проявляється здатність до конструювання досвіду.

Конструювання досвіду ми визначаємо вслід за Н.Чепелевою у контексті психолого-герменевтичного підходу, тобто конструювання досвіду є «приведення соціокультурної та особистісної інформації в систему, організацію такої інформації у зв'язні структури, що допомагають досягнути її смисл» [1, 6]. Процес конструювання досвіду, як вслід за

Д. А. Леонтьєвим стверджує Н. В. Чепелева, може відбуватись двома шляхами: варіант спрощення світу, ситуації та варіант ускладнення себе, тобто підвищення внутрішньої організації, розвиток нового розуміння, вибудовування нової структури: структури світу, пояснення своєї поведінки, управління собою і своїм життям, іншими словами, нової структури досвіду [1].

Процес конструювання досвіду у контексті розвитку особистості визначається як засіб побудови смислової системи, що дозволяє не уникати різнопланової проблемності ситуації (спрощення її сприйняття для полегшення пристосування, виживання), а належним чином долати (в основному за рахунок підвищення внутрішньої організації, нового розуміння тощо) проблемність нової ситуації, для інтерпретації якої в особистості немає готових смислових схем [1]. Тому, переживання ситуацій, які є суб'єктивно невизначеними, сприяє розширенню життєвого досвіду. Але, щоб досвід збагатився (відбувся процес його конструювання), отримана нова інформація повинна бути організована у певні зв'язні структури, що допомагають осягнути її сенс. Такий варіант розвитку неможливо задати зовні, адже мотивація до його здійснення керується лише екзистенційною необхідністю особистості, що навчається.

Отже, породження нових смислів щодо нетипових ситуацій забезпечується здатністю особистості до конструювання досвіду. З метою визначення особливостей формування цієї здатності, її структури та механізмів проведено емпіричне дослідження, яке, зокрема, показало особливості сприйняття студентами умов карантину для розвитку їх особистості та формування досвіду.

Для проведення дослідження сформовано батарею психодіагностичних тестів, що дозволяють діагностувати особливості здатності конструювання досвіду, розроблено методика провокованого нарративу, оскільки досвід має смислову основу і об'єктивується у вигляді нарративів, а також складено анкетні питання. За час другого семестру 2019–2020 н.р., приблизно за місяць-півтора від початку карантину, запропоновані методики виконали 84 студента КНТЕУ, серед яких 31% юнаків та 69% дівчат, які навчаються на другому та третьому курсах освітнього рівня «бакалавр» факультету економіки, менеджменту і психології та факультету торгівлі і маркетингу.

Методика провокованого нарративу пропонує респондентам за приблизно визначеним планом і змістовним спрямування написати розповідь про себе, про становлення власної особистості та пов'язаного з ним розвитку життєвого досвіду. Ця структурована розповідь починається від самого першого свідомого сприйняття себе. Інструкцією до методики також передбачається опис і очікуваних майбутніх етапів свого життя. За інструкцією до написання нарративу особливу увагу звернено на етап сьогодення, але без вказівок про ситуацію карантину: *«Особливу увагу зверніть на те, що відбувається з вашим досвідом, вашою особистістю саме зараз!»*

Після написання наративу студенти надавали свої роздуми щодо проробленої роботи. Переважна більшість респондентів зізналась, що ця діяльність для них була непростою, але дала змогу переосмислити певні моменти свого життя, ще раз обдумати перспективи. Отримані наративи свідчать про наявність потреби у осіб юнацького віку до самопізнання та саморозвитку.

Ситуація карантину відображена далеко не усіма респондентами. У 80% розповідей вона не згадується. В 11% розповідей містяться згадки, які можна класифікувати у дві групи: самоізоляція в умовах карантину як перешкода на шляху розвитку: *«зараз би я прокачувала б цю навичку, але карантин вирішив трошки по-іншому»*); самоізоляція не призупиняє процес розвитку особистості, або надає можливість для переоцінки його пріоритетів: *«Думаю, карантин змусив замислитися над багатьма речами в нашому житті і я не виняток»*). 9% респондентів у своїх розповідях період самоізоляції в умовах карантину виділили значимим етапом становлення власної особистості.

Щодо наративів, які не містять згадки про сьогоденний період самоізоляції в умовах карантину, то маємо декілька припущень. По-перше, отримані молодими особами переживання ще не були піддані рефлексії, і отримана нова інформація про себе не організована у зв'язну структуру, що не дозволило осягнути сенс свого особистісного зростання; по-друге, для осіб юнацького віку умови карантину не набирають подієвої значимості в конструюванні їхнього життєвого досвіду, оскільки, з одного боку, цінність здоров'я у молоді роки не є такою значимою як для старшого покоління, з іншого, не всі респонденти знаходяться у великих містах, тобто не всі знаходяться в умовах жорсткого карантину; по-третє, не всі особи, схильні до конструювання власного досвіду, тобто долати різнопланові проблеми нової ситуації за рахунок підвищення внутрішньої організації, що призводить до нового її розуміння. Більша частина осіб схильна спрощувати сприйняття ситуації невизначеності, що полегшує процес пристосування до неї.

Певні уточнення цих припущень отримуємо з аналізу відповідей на питання анкети та пов'язаних з ними індивідуальних характеристик.

На питання анкети *«Ви передбачаєте, що період самоізоляції в умовах карантину суттєво вплине на становлення Вашої особистості та формування досвіду?»* 48,7% респондентів відповіли *«так»*, 43,6 % – *«ні»*. Серед відповідей *«інше»* (7,7%) зустрічались сумніви у зорієнтованості, типу: *«50/50»*, *«вплине, але несуттєво»*, *«Не можу сказати однозначно так, але в якісь мірі так»* тощо.

Наступне питання уточнювало попереднє: *«Як саме вплинуть умови карантину на становлення Вашої особистості та формування досвіду?»*. Інтерпретація його відповідей показала, що не всі респонденти, які відповіли *«ні»*, категорично відкидають вплив умов карантину на формування їхнього життєвого досвіду. Серед них були такі, що розцінили попереднє

запитання, як питання лише про негативний вплив на розвиток особистості, оскільки їхні відповіді (що не були обов'язковими) звучать так: *«На мою думку, карантин на мене ніяк не вплине. Навпаки в мене є більше часу на навчання та саморозвиток.»*. Серед відповідей «ні» зустрічаються описи негативного впливу карантину та дистанційного навчання на розвиток особистості: *«Живе спілкування з людьми наблизилось до історичного мінімуму, це може повпливати на мою соціальну адаптацію. Також на карантині не вистачає практичного досвіду(роботи), продуктивність і раціональне використання вільного часу поступово покидають мене.»*.

За результатами виконання цього та інших завдань, можна констатувати, що не менше половини опитаних студентів відчують вплив умов карантину на розвиток особистості та формування життєвого досвіду. Але, далеко не всі студенти обрали шлях «ускладнення себе». Та, за реалізації підходу з розвитку здатності до конструювання досвіду, особистість озброюється можливими індивідуальними техніками і прийомами самоорганізації, саморозвитку, що з певним часом та обставинами може призвести особистість до розвитку як «ускладнення себе».

Список використаних джерел

1. Чепелева Н.В. Интерпретация как механизм конструирования опыта личности. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2020. Том II: Психологічна герменевтика. Випуск 12. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. С. 4–18.

Кизименко І. О., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Сучасний світ під впливом світових процесів глобалізації стрімко змінюється та вимагає швидкої адаптації суспільства. Освітній процес не стоїть осторонь глобальних катаклізмів. Загроза поширення коронавірусу змусила освітній навчальний процес перейти в режим дистанційного навчання.

Дистанційне навчання (Distance Learning) – це форма навчання з використанням комп'ютерних комунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання, а також стимулює до самостійної роботи з матеріалами інформаційної мережі [4].

Перед сучасним викладачем сьогодні стоїть завдання правильної організації лекційних та практичних занять в режимі онлайн. Серед важливих засобів слід визначити надання навчального матеріалу студенту, контроль успішності, консультації студента з викладачем, засоби інтерактивної співпраці, швидке доповнення курсу новою інформацією, коригування помилок.

Для організації навчального процесу університети використовують власні офіційні сайти, створивши розділ «Організація навчального процесу під час карантину». У даному розділі має бути розміщено пряме посилання на ресурс, що використовується. Орієнтовна структура цього розділу може мати такі елементи: клас, у якому навчаються студенти, навчальна тема, посилання на електронні ресурси, які рекомендовані для вивчення, практичні завдання для виконання, терміни їх виконання, посилання, час проведення вебінару (за необхідності) та адреса електронної пошти закладу вищої освіти або викладача, куди потрібно надіслати результати виконання практичної роботи [1, с. 115].

Обравши необхідні ресурси, викладачу потрібно створити навчальні матеріали, які буде містити посилання на рекомендовані ресурси. Матеріали можуть містити також посилання на інші освітні джерела, які відповідають методичній меті заняття. Вони повинні також містити завдання практичного спрямування, які дають можливість студентам краще зрозуміти навчальний матеріал та слугуватимуть формуванню загальних та фахових компетентностей.

Вимоги до рівня підготовки студента передбачають досвід навчальної діяльності, вміння працювати у середовищі Інтернет та використовувати електронну пошту, мати досвід роботи з програмами Microsoft Word, Excel, PowerPoint [3, с. 16].

Найбільш використовувані платформи, за допомогою яких можна організувати дистанційне навчання це, наприклад, Moodle, Google Classroom, за допомогою яких можна організувати дистанційне навчання з використанням документів, таблиць, презентацій, тестових завдань.

У середовищі Moodle слухачі отримують: доступ до навчальних матеріалів (тексти лекцій, завдання до практичних/лабораторних та самостійних робіт, додаткові матеріали (книги, довідники, посібники, методичні розробки) та засобів для спілкування і тестування «24 на 7», засоби для групової роботи (форум, чат, семінар) можливість перегляду результатів проходження тестування, можливість спілкування з викладачем через особисті повідомлення, форум, чат, можливість завантаження файлів з виконаними завданнями [4].

При підключені до Microsoft Office 365 можна використовувати його сервіс Microsoft Teams. Будучи віртуальною платформою для проведення зустрічей, Teams містить функції та інструменти, які здатні забезпечити продуктивну спільну роботу команд, в тому числі, забезпечувати організацію і здійснення дистанційного навчання, як і багато інших хмарних систем дистанційного навчання.

Популярними серед студентів є також платформи Zoom, Blogger, Youtube, Hangouts. Для спілкування між собою студенти зазвичай обирають зручні та звичні для них канали спілкування: різноманітні месенджери, Instagram, TikTok. Важливим завданням в період дистанційного навчання є комунікація студентів в академічних групах. Тому «живі» віртуальні зустрічі слід використати для максимального спілкування та взаємодії між студентами та викладачами.

Віртуальне навчання дає значно більше можливостей відсидіти і не брати участі в занятті. Тому залученість – найперший пріоритет викладача. Особливо ретельно слід готувати запитання для дискусій: вони мають заглиблювати слухачів у цікаву дискусію, навіть провокувати та спонукати до виступів і обговорення. Лайфхак з викладацького досвіду – контактувати з пасивними студентами ще до дискусії і давати невеличкі індивідуальні завдання, щоб вони зробили свій внесок в обговорення теми [2, с. 60].

Особливої уваги вимагає онлайн лекція, структура якої крім основних питань теми, що розглядається, має містити слайди, схеми, малюнки, графіки або відео-фрагменти як підтвердження вербальної інформації. Акцент сучасних комунікаційних технологій робиться саме на візуальних та образних засобах. Процес засвоєння знань в умовах нового інформаційного середовища налаштований на візуальне сприймання інформації, тому створення презентації – найвідповідальніший етап підготовки до онлайн лекції.

Найпопулярнішою із програм для створення презентацій є Microsoft PowerPoint, яка входить до пакета прикладних програм Microsoft Office. Microsoft PowerPoint дає змогу працювати з презентаціями в трьох режимах, які можна перемикає за допомогою меню Вид. Це режими Звичайний, Сортувальник слайдів та Показ слайдів. Режим Показ слайдів ще називають режимом демонстрації. Для створення та редагування презентації використовують режим Звичайний. Режим Сортувальника слайдів дає змогу переглянути слайди презентації у вигляді ескізів, які відображають картину всієї презентації [3, с. 89].

Дистанційне навчання грає все більшу роль у модернізації освіти, відкриває студентам доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає зовсім нові можливості для творчості, знаходження і закріплення різних професійних навичок, а викладачам дозволяє реалізовувати принципово нові форми і методи навчання [4].

Отже, підводячи підсумки, можна сказати, що дистанційне навчання та його інноваційні технології безумовно будуть і надалі інтегруватися у навчальний процес та видозмінювати його, активно впливатимуть на зміст, методи та організаційні форми навчальної діяльності. Проведення онлайн занять ставить підвищені вимоги до технологічної підготовки та професійної майстерності викладача, який вільно орієнтується у світовому інформаційному просторі, має знання та навички щодо пошуку, обробки та зберігання інформації, використовуючи сучасні комп'ютерні технології.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю., Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г. Технологія створення дистанційного курсу ; навч. посіб . Київ: Міленіум, 2008. 324 с.
2. Морзе Н. В. Інформаційні технології в навчанні. Київ : Видавнича група ВНУ, 2004. 240 с.
3. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 144 с.
4. Українська Система Дистанційного Навчання – UDL System / Ukrainian Dastance Learning System. URL. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.udl.org.ua>

Колінько М. В., д-р філос. наук, доцент,
Київський університет імені Бориса Грінченка

НОМАДИЗМ ЯК СОЦІАЛЬНА СТРАТЕГІЯ

Споконвіку буття культурної людини вкорінене в історичному досвіді і певному географічному просторі, виростає з нього, не може його ігнорувати. Але сучасні філософсько-антропологічні розвідки зосереджені на протилежній тенденції – порубіжності людського буття. Порубіжний стан може бути екзистенційним вибором, а може провокуватися суспільною кризою, екологічною катастрофою, пандемією, і тоді пов'язується не з бажанням, а з вимушеністю, може бути ситуативним або розповсюджуватися на тривалий період буття. Досвід людини тоді стає трансгресивним. При цьому трансгресія звернена не стільки на межу суспільного, скільки на граничність самої людини, як зауважує дослідниця Софія Каштанова: «Трансгресія як подолання межі, яка на перший погляд здається непереборною, по-справжньому розгортається у внутрішньому досвіді людини, вона є переживанням власної граничності, і це переживання тим гостріше, чим далі людина заступає за свої межі» [1, с. 157]. Трансгресія стає дієвим спонуканням до освоєння та пізнання нових культурних, соціальних і освітніх практик у період пандемії. З іншого боку, слід відзначити, що не тільки пандемія спонукає до інших форм соціокультурного буття і освітніх стратегій. Відходить у минуле образ самототожності, замкнутих, географічно локалізованих етнічних культур, їм на зміну приходить епоха транскультурності, що актуалізує поняття «межа», «порубіжжя», «номадизм».

Метою нашого наукового дослідження є визначення ролі номадного способу буття в умовах пандемії. Концепт *номадизму* в постсучасний дискурс вводить французький філософ Ж. Дельоз для опису принципу розосередження суб'єкта як ковзання в просторі. Разом із Ф. Гваттарі у праці «Капіталізм і шизофренія. Тисяча плато» він презентує суб'єкта,

який пристосовується до мінливого буття. У номадичній теорії суб'єкта Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі найбільш аргументовано і послідовно розроблено уявлення про «соціокультурну реальність як множину локальних, сингулярних порядків. За панування контрольованого і керованого простору спосіб життя номада витлумачувався як хаос. Культурний простір, що створюється постмодерним мисленням, структурований принципово інакше. Модель цього мислення і культури, що його представляє, символізує мережа, лабіринт, різомат» [2, р. 57]. Внаслідок зростаючої популярності і значущості номадизму, його змістовності в умовах пандемічної життєдіяльності це явище вимагає філософської рефлексії і культурологічної оцінки.

Принципова відмінність цифрового номадизму від інших соціокультурних стратегій трансгресії в тому, що номад розчиняється в просторі своєї діяльності, не визнаючи меж і кодів. Номадизм, як це розуміють Дельоз та Гваттарі, не вимагає пересування. Ви можете сидіти на місці і бути кочівником. Номадизм – це спосіб існування. Він передбачає відмову від прив'язки до усталених категорій та визначень. Це зумовлене бажанням експериментувати та досліджувати, вчитися, рости та сміливо виходити на творчі лінії польоту. Ризомна модель кочової культури, яку запропонував Ж. Дельоз замість моделі осілості, позначила установку постмодернізму на презумпцію руйнування традиційних уявлень про структуру як стабільно визначену, на радикальну альтернативу статичним і замкнутим лінійним структурам з жорсткою осьовою орієнтацією. Саме такий спосіб існування і сприйняття світу стає органічним для нашої ситуації обмеженого у фізичному просторі буття. Множинні зв'язки соціального простору існують, але вони безструктурні, заплутані, постійно обриваються, утворюючи симбіози «свій-чужий», починаючи нові етапи трансформації. Такий транскультурний процес передбачає відносини відкритості на основі взаємної інформації, орієнтацію на різноманіття культурного буття.

Номадне буття, сприйняття світу і мислення протиставляється однозначно центрованим системам, воно ковзає по поверхні змісту, ніде не затримується. Ми пропонуємо саме таке новаторське осмислення номадної стратегії буття людини у ситуації пандемічної ізоляції. Складні конфігурації українського простору формуються сьогодні і в модерній логіці складної гри центру і периферії, і мають враховувати транскультурні і номадні тенденції постмодерного світу. Українське суспільство тільки починає осмислення значущості практик цифрових кочівників, але пандемія прискорила адаптацію людей до цифрових і мережових форм діяльності.

Варто визнати, що пандемія коронавірусу є серйозним викликом для сучасного світу, що призводить до зміни репертуарів соціокультурних ролей, політичних сценаріїв, економічних та освітніх стратегій. Вона потенційно може позбавити населення роботи, зробити соціальний,

політичний та навіть повсякденний простір і комунікацію недоступними для певних соціальної суб'єктів. Така маргіналізація буття людей може підштовхнути їх до пошуку детеритаризованих способів реалізації і цифрове кочівництво уявляється перспективним ресурсом поліпшення їх добробуту. Тимчасова обмеженість доступу до публічного простору провокує на пошук нових форм комунікації, підштовхує до підвищення навичок діяльності у віртуальному просторі інформаційного середовища, до використання вигод і бонусів мобільного існування. Мобільні робочі місця стають все більш популярними і показують вихід в ситуації, коли людина втрачає можливість вільного пересування містом, звичне оточення, вкоріненість в певні соціальні структури. Трудова діяльність без жорсткого графіка і територіальної прив'язки до місця роботи, освітній процес, який не переривається, а переходить у дистанційний режим відповідають цим умовам. Спосіб життя успішних номадів змушує поставити під сумнів стійкість правил осілого життя, необхідність територіального закріплення для сучасної людини. Цифровий номадизм стає мейнстрімом сучасного соціокультурного, політичного, економічного життя, спонукає до актуалізації таких рис, як завзятість, рішучість, самоповага, здатність сприймати новизну, освоювати незнайомі соціальні простори, захищати демократичні права і ідеали свободи. У зв'язку з цим мобільні соціальні групи мають великий ресурсний потенціал у розумінні і підхопленні нових соціокультурних, економічних, освітніх тенденцій, зокрема, цифрового номадизму.

Зіткнення із новою реальністю вимагає як матеріальних, так і психологічних ресурсів. Вибір шляху номада пов'язаний з певними ризиками. Ризик детериторизації полягає у тому, що у номада немає усталеного робочого місця, немає прокладеного маршруту, немає пункту призначення. Протистояння територізації залишає номада поза нормативного політичного простору, в «країні «ніде», яка також може ставати протиполітичним або антиполітичним простором», як пише Етьєн Балібар [3, р. 192]. Але чи є такий стан прийнятним в умовах пандемії? Детериторизація робочого і освітнього простору не може поширюватися на всю повсякденність, створюючи безрідну людину, позбавлену близького оточення і комфорту комунікації. До того ж, вільний графік вимагає суворої самоорганізації, культури турботи про себе, спокійної реакції на самотність. Ці ризики стають перевагами, коли людина навчається підтримувати баланс між працею і дозвіллям, особистим життям і публічною діяльністю. Стратегія рівноваги публічного та приватного допомагає номадам мінімізувати ризики неуспішної адаптації в нових соціальних умовах.

Отже, цілі і дії номада спрямовані на створення нових способів здійснення і концептуалізації варіантів кочівницького буття. З'ясовано, що номад не йде шляхом, запропонованим традиційними видами діяльності, а шукає новаторські способи реалізації, не зупиняється на розшифровці традиційно існуючих сенсів буття, а сам їх продукує. Він позбавлений затишку осілості, в русі і зміні шукає можливість рівноваги і гармонії,

соціального визнання і поліпшення умов свого життя. Номадний інструментарій відповідає способу життя в умовах обмеженої соціальності. Цифрове кочівництво створює стимули для активної життєдіяльності та адаптації до ситуації пандемії різних соціальних груп.

Список використаних джерел

1. Каштанова С. Трансгрессия как социально-философское понятие: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11. / С. Каштанова. – СПб. : СПбГУ, 2016. – 203 с.
2. Kolinko M. Nomadism as a way of being of the immigrants and internally displaced persons // EUREKA: Social and Humanities. – 2019. – №. 2. – P. 56-62.
3. Balibar E. Europe as Borderland // Environment and Planning D: Society and Space. – 2009. – № 27 (2). – P. 190–215.

Літін М. В., д-р філос. наук, доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

СИМПТОМИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пандемія COVID-19 загострила системну кризу освітньої сфери взагалі і вищої освіти зокрема. На нашу думку, перехід на дистанційну форму навчання призвів не стільки до появи якісно нових проблем у вищій освіті, скільки оприявнив вже існуючі. Серед них і проблема академічної доброчесності про яку останніми роками так багато говорять і так мало реально впроваджують її принципи в практику.

Для розуміння тих викликів які ставить перед академічною доброчесністю пандемія необхідно звернутися смислового змісту цього феномену. В законі України «Про освіту» академічна доброчесність визначається як «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [1]. Відповідно до цього під академічною доброчесністю часто мають на увазі дотримання встановлених норм, правил цінностей усіма учасниками освітнього процесу і наукової діяльності. В такому випадку процес дотримання академічної доброчесності постає у вигляді контролю та перевірки за дотриманням зазначених норм і цінностей.

Проте, існує переконання, що дотримання академічної доброчесності далеко не вичерпується виявленням плагіату, фальсифікацій, списування або хабарництва. Як зазначає О. Гомілко, академічна доброчесність «це головним чином чесність науковця перед самим собою у спроможності робити свою справу без імітування, нетерпимості, зашкарублості мислення тощо. Академічна доброчесність вимагає саморефлексії та сміливості змінювати себе. Тому нині академічна доброчесність – це процес самопізнання, котрий підпорядковано самоконтролю у справі продукування якісних знань» [2, с. 275]. Головним меседжем наведеної цитати є необхідність визначати академічну доброчесність не тільки і не стільки через цінності і принципи, скільки через ту ідею освітньої діяльності яку практично реалізує Університет. Можна погодитися із твердженням Л. Вортем, яка стверджує, «що цінності, відображені у тому, як поводить ся сам заклад освіти, говорять голосніше, ніж те, що студенти читають у книжках чи чують на лекціях. У всіх академічних галузях заклади освіти мають бути націлені у просуванні непідкупного навчання і дослідження таким чином, щоб особи, які працюють із випускниками університетів і результатами їхніх досліджень могли бути впевненими в тому, що «продукти університетів» є саме такими, якими вони мають бути» [3, с. 2]. Проблема академічної доброчесності невід’ємна від доброчесності суспільства та інститутів держави. «Доброчесність університетів країни, а також освіти, яку студенти отримують до вступу до університету, є ключовим аспектом для розбудови спроможностей установ країни загалом» [3, с. 2]. Відтак, проблема академічної доброчесності оприявнює адекватність академічних практик сутності вищої освіти (Ідеї Університету). Якщо це так, тоді дотримання академічної доброчесності є питанням про цілі освіти і способи їх досягнення.

Натомість переважна більшість університетів впроваджує культуру академічної доброчесності шляхом розроблення та видання різноманітних положень, методичних і довідкових посібників, проведення інформаційних заходів, включення до навчальних курсів студентів та аспірантів питань, спрямованих на формування культури доброчесності та навичок із її дотримання [4, с. 76]. Як бачимо, зазначена тенденція цілком відповідає визначенню академічної доброчесності в законі України «Про освіту». Адміністрація університетів створює норми та етичні правила, які самі по собі можуть бути цілком адекватними але не маючи реальних механізмів практичної реалізації вони перетворюються на ще один важіль впливу університетської адміністрації на викладачів і студентів.

Впровадження академічної доброчесності не може відбуватися виключно через створення етичних кодексів і методичних положень. Навряд можна очікувати, що культура академічної доброчесності може бути сформованою «згори», нав’язаною учасникам освітнього і науково-дослідницького процесу. Звернення до етичних норм і цінностей майже нічого не змінює в освітніх і дослідницьких практиках, адже говорячи про них ми

залишаємо осторонь питання про сутність університетської освіти, тобто про Ідею Університету. В кодексах і положеннях майже не згадуються практичні кроки щодо реалізації цілей освітньої і наукової діяльності. Тому більшість зазначених документів концентруються не стільки на заохоченні позитивної (доброчесної) поведінки, скільки на профілактиці недоброчесної поведінки [5, р. 12].

Термін «доброчесність» (integrity) пов'язаний із такими людськими якостями як чесність і сумління, але, на наш погляд, більш важливим є його зв'язок із концептом цілісності. «У технічному сенсі, тобто у значенні цілісності, в англійській мові термін integrity (чесність, цілісність, доброчесність) вживається для оцінки якості системи. Цілісність у цьому значенні означає, що система повністю функціональна і неушкоджена. Система є цілісною, якщо вона працює згідно із запроєктованими параметрами, а також якщо вона є частиною більшої системи й органічно сполучається з цією більшою системою» [6, с. 200].

Отже, необхідно здійснити аналітику системи вищої освіти на предмет її цілісності. Більшість дослідників дійсно інтерпретують феномен доброчесності використовуючи риторику цілісності. В свою чергу, академічна доброчесність (анг. «academic integrity») відсилає до смислових конотацій пов'язаних з повнотою та цілісністю академічних практик. Проте цілісність не є «натуральною» характеристикою будь-яких проявів людського буття. Цілісність не дається, вона постає як завдання, яке ми не тільки змушені постійно вирішувати, але й, яке ми повинні знову і знову ставити перед собою. В ситуації невизначеності і деструкції Ідеї Університету [7] запитування про доброчесність – це запитування про саму можливість і доцільність викладання і наукової діяльності. Відтак, відповідальність за впровадження принципів академічної доброчесності у вищій освіті передбачає вихід за межі вузького ставлення до власних функцій як до ретрансляції професійних знань і компетенцій [8]. Криза академічної доброчесності обумовлена не тільки корупцією і плагіатом. Не менш потужними причинами постають постійне прискорення змін в системі вищої освіти і її комерціалізація які фундаментально трансформують мету і способи освітньої і наукової діяльності [9]. У цьому контексті перехід на дистанційну форму навчання в умовах пандемії COVID-19 виявив основні проблеми розуміння академічної доброчесності.

Проблемою, яка виникає у зв'язку із переходом до дистанційної форми навчання є нездатність педагогічних практик, які були зорієнтовані на передачу, засвоєння і трансляцію готового знання (інформації) запровадити методи оцінювання, які б унеможливили студентські недоброчесні практики. Як показують проведені дослідження, понад 90% студентів використовують у навчанні плагіат, списують на іспитах, роздруковують готові письмові роботи з інтернету або купують їх [10]. Крім того, постає проблема технічного оснащення робочого місця викладача, поява додаткової звітності, відсутність повноцінного електронного документообігу [11].

Зрозуміло, що в умовах онлайн освіти зазначені проблеми постають особливо гостро. На жаль, пандемія COVID-19 не просто виявила хронічні проблеми академічної доброчесності, вона ще й загострила їх.

Список використаних джерел

1. Стаття 42. Академічна доброчесність : Законодавчий акт. Верховна Рада України. Закон України «Про освіту» // Відомості ВР України. – 2017. – № 38–39.
2. Гомілко О. Свобода та прогрес у постсоціалістичних викликах: рефлексія BASES / О. Гомілко // Філософія освіти. – 2018. – Т. 22. – № 1. – С. 270–282.
3. Вортем Л. Посилення академічної доброчесності у вищій освіті України. Коментарі до проекту порядку скасування рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня. 8 листопада 2019 р. – https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/NJ_Leah-Wortham_Report-with-Recs_on_Academic-Integrity_Dec-11_2019_UKR.pdf
4. Академічна доброчесність: виклики сучасності / Збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 1 – 13.10.2018). – Варшава, 2018. – 162 с.
5. Handbook of academic integrity; ed. T. Bretag. – Singapore: Springer, 2016. – 1099 p.
6. Виховання доброчесності та боротьба з корупцією в оборонному секторі: збірник прикладів (компендіум) позитивного досвіду. – Женевський Центр демократичного контролю над збройними силами, 2010. – 383 с. – https://securitysectorintegrity.com/wp-content/uploads/2017/02/A-Compendium-of-Best-Practices_UKR.pdf
7. Ридингс Б. Университет в руинах / Б. Ридингс ; пер. с англ. А. Корбути. – М. : Изд. ГУ ВШЭ, 2010. – 304 с.
8. Gottardello, D., & Karabag, S. F. (2020). Ideal and actual roles of university professors in academic integrity management: a comparative study. *Studies in Higher Education*, 1–19.
9. Czajkowska M. Uczciwość i otwartość jako wartości współczesnego nauczyciela akademickiego. *Annales. Etyka w życiu gospodarczym*. 2017. Vol. 20. № 1. S. 49–62.
10. Совсун І. Шість проблем української вищої освіти, які виявив карантин. – <https://saiup.org.ua/novyny/inna-sovsun-shist-problem-ukrayinskyi-vyshhoi-osvity-yaki-vyuvavv-karantyn/>
11. Ніколаєв Є. Як підтримати чесність дистанційного навчання? // Академічна доброчесність. Інформаційний бюлетень. – 2020. – № 8. – <https://saiup.org.ua/wp-content/uploads/2020/04/Integrity-bulletin-08.pdf>

Носов Р.О., студент,
Донецький національний
технічний університет

Нікульчев М. О. д-р богосл. наук,
канд. філос. наук, професор,
доцент кафедри історії та права,
Донецький національний
технічний університет

ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ПОЛІПШЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Сучасний світ сколихнула пандемія коронавірусу, яка не оминула й Україну. «Коронавірусна хвороба – інфекційна хвороба, яка вперше виявлена у людини в грудні 2019 року в місті Ухань, Центральний Китай. Хвороба почалася як спалах, що розвинувся у пандемію. Причиною хвороби став коронавірус SARS-CoV-2, циркуляція якого в людській популяції була до грудня 2019 року невідомою» [1]. Наслідком цього, у сфері освіти, окрім традиційної, з'явилася нова форма навчання – дистанційна. Головною метою дистанційної освіти є надання рівного доступу та рівних освітніх можливостей у будь-якій частині країни за допомогою інформаційних і телекомунікаційних засобів, а також підвищення якісного рівня освіти за рахунок більш активного використання наукового й освітнього потенціалу. Ми розглянули це досить актуальне для сьогодення питання важливості, переваг та недоліків дистанційного навчання на прикладі ЗВО. Важко переоцінити його важливість в умовах нинішнього стану освіти, не тільки в Україні, а й цілому світі. Актуальним для освітньої галузі нашої країни є вивчення провідного зарубіжного досвіду та створення альтернативи аналогічним зарубіжним проектам. Безумовно, це виклик для освіти України та актуальний напрям на межі з неминучістю. Адже, від цього буквально залежить життя людей.

Дистанційне навчання розглядається як форма організації освіти, коли студенти віддалені від викладача у просторі й часі, але можуть підтримувати діалог за допомогою засобів комунікації. При цьому, у студентів формуються не тільки комунікативні та інформаційні компетенції, самоосвітні вміння, а й провідні якості особистості: активність, самостійність, самовдосконалення і творчість. З використанням нових засобів освіти мотивація студентів підсилюється також за рахунок новизни, не традиційної форми подання навчального матеріалу, можливості самостійно розвиватись та обирати різні способи виконання запропонованих завдань та їх творчого переосмислення в умовах, що постійно змінюються.

На нашу думку, найбільш доцільним у процесі навчання є надання переваги застосуванню у поданні матеріалу схем, таблиць, діаграм, звуку, кольору, анімації, графіки, мультимедійних презентації. Це сприяє більш ефективному засвоєнню інформації, забезпечує високий емоційний та естетичний рівень викладання. Доцільне поєднання традиційних методів навчання з сучасними формами організації роботи в мережі: груповими, колективними, індивідуальними тощо на нашу думку, сприяють активізації пізнавальної діяльності слухачів, піднімають якість навчання, що досить важливо з точки зору теорії педагогіки, дидактики, методики навчання. За досить короткий проміжок часу слухачам слід не лише засвоїти значний об'єм інформації, але й навчитися використовувати її у своїй науково-дослідницькій діяльності. Дистанційна освіта створює комфортні умови для навчання. Особливо це актуально під час стажування студентів за кордоном, навчання за декількома спеціальностями та можливість отримання подвійного диплому. Вона сприяє поширенню міжнародної академічної мобільності студентів.

Навчання протікає у спокійних для студентів та викладачів обставинах. Проміжна атестація студентів на дистанційному навчанні відбувається у формі онлайн тестів. Це викликає у студентів менше причин для хвилювання. Виключається можливість суб'єктивної оцінки, адже на систему перевірки не впливають соціальні чинники, які могли б певною мірою торкнутися викладача, який перевіряє роботу самостійно.

Таким чином, дистанційне навчання з використанням інформаційних технологій доцільно у всіх сферах навчальної та наукової діяльності. Але, зміна режиму на дистанційний та «гаджетизація» життя має не лише переваги, а й свої недоліки, а саме:

- необхідні для роботи з комп'ютером навички не завжди відповідають операційним здібностям слухача;
- мала соціалізація, бракує соціальної взаємодії. Робляться кроки для створення почуття спільності серед слухачів в інтернеті;
- переважна більшість теорії і замало практики в онлайн режимі щодо застосування отриманих знань (курси, які вимагають лабораторного обладнання);
- віддалені слухачі стикаються з потенційними проблемами благополуччя та психічного здоров'я. Перехід до дистанційного навчання відбувається в період додаткового стресу і занепокоєння, викликаного ризиком для життя та здоров'я через пандемію COVID-19;
- в дистанційному режимі обмежені можливості для педагогічної імпровізації, адже алгоритм подання матеріалу, пред'явлення інформації викладачем продумується заздалегідь;
- більша трудомісткість, потребує більше часу та зусиль у викладача, ніж при традиційних методах навчання;

- жорсткий часовий режим. Слухачі повинні швидко отримати завдання і відправити їх виконаними, не гаючи часу, так як у викладача обмежений ресурс для роботи;
- інформація, що надається слухачам в дистанційній формі, потребує від них більш ретельної обробки;
- іноді бракує якісного інтернету, технологічного обладнання тощо для організації дистанційного навчання;
- особливу увагу слід приділити педагогіці здоров'я. Створенню релаксаційних пауз, спеціальних прийомів для відпочинку та зняття напруги. Брак фізичного навантаження спричиняє проблеми зі статурою тощо;
- необхідна сильна мотивація, адже практично весь навчальний матеріал студент має опанувати самостійно. Це вимагає неабиякої сили волі та відповідальності, самоконтролю. Найскоріше, ніхто підганяти чи заохочувати студентів до навчання не стане. Підтримувати потрібний темп навчання без контролю іншими чинниками, як на нашу думку, вдається далеко не всім;
- наявність низки спеціальностей, опанування яких майже неможливо уявити без традиційної форми викладання. До таких належить більшість інженерних технічних дисциплін пов'язаних з машинобудуванням та хімічною промисловістю. Звичайно, існує доцільна заміна лабораторних робіт практичними, але вона не розкриє суть дисципліни повною мірою.

Як бачимо, існує ряд значних недоліків. Більшість з них може бути компенсована за рахунок узгодження плану викладання із студентами, що призводить до правильно розподіленого часу як викладачів так й студентів. Проблема соціалізації має досить специфічний характер, адже існує багато сервісів за допомогою яких можливо контактувати з великою кількістю людей, все залежить лише від самої людини, бажає вона того, чи ні. Інші проблеми психологічного характеру на превеликий жаль залишаються невирішеними. Так само як і проблема технічного устаткування ЗВО та студентів. Питання того як кожен стежить за своїм здоров'ям теж має індивідуальний характер. Нам здається, навчання у такий період зменшує можливості для занять командними видами спорту, адже відвідування місць, спеціально відведених для цього, стає або неможливим, або ризикованим, через підвишений шанс підхопити інфекцію.

Насамкінець, слід зауважити, що питання особливостей розвитку дистанційного навчання в умовах епідемії COVID-19 та обумовлених нею карантинних обмежень потребує подальшого вивчення. Зацікавленість, що виникла з розвитком мережевих комунікацій, та швидкий розвиток дистанційного навчання в Україні спонукає до висновку про перспективність даної форми освіти в країні взагалі. Але все одно не слід забувати про ряд невирішених питань, щодо наслідків такої перспективи. А саме, неабиякий

вплив на фізичне здоров'я людини та її соціально-адаптивні навички. З цього витікає окреме цікаве питання щодо конкретизації й оптимізації виявлених аспектів, але це виходить за рамки наших роздумів та потребує комплексного міждисциплінарного вивчення.

Список використаних джерел

1. Визначення поняття «коронавірус». Електронний режим : https://uk.wikipedia.org/wiki/Коронавірусна_хвороба_2019

Рогожа М. М., д-р філос. наук, професор,
професор кафедри етики, естетики та культурології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ РОЗМИСЛІВ ПРО ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ

Буремність сучасності в чималій мірі зумовлюється пандемією, що шириться нашою планетою вже другий рік. Вона змінює традиційні способи і ритми життя людства. Освіта взагалі й вища освіта зокрема належать до галузей, де ці зміни відбулися швидко і, як видно вже сьогодні, безповоротно.

Отже, метою даної розвідки є дослідження ціннісного аспекту онлайн-навчання підчас пандемії. Зокрема, йтиметься про цінність справедливості.

Потрібно зазначити, що сама специфіка онлайн-навчання задає особливості етичних проблем – вони породжені технічними чинниками. Їх можна виокремити у три групи.

По-перше, це відсутність безперебійного інтернет-покриття характерна для більшості території країни за винятком столиці і ряду великих міст. Онлайн заняття вимагають саме безперервного інтернет-сполучення. У містечках і селах, де покриття ширококутового швидкісного інтернету відсутнє, а мобільний інтернет-зв'язок нестабільний, якість мобільного інтернету не дозволяє повноцінно брати участь в онлайн-заняттях. Але це проблема якості наявного зв'язку. Для значної частини нашої країни проблемою є сама наявність зв'язку.

По-друге, в онлайн навчанні великого значення набувають умови навчання – спокійне місце, де викладач і студенти можуть повноцінно віддаватися навчальному процесу. У приватних розмовах студенти неодноразово говорили, що не вмикають відеокамеру тому, що знаходяться у приміщенні не самі. З цієї ж причини вони не беруть участь в обговореннях. Але виникає питання про можливість сприймати і засвоювати

матеріал в таких умовах. У докарантинному світі ми навіть не замислювалися, що ця висхідна умова – спокій навчального процесу – стане для чималої кількості людей недосяжною розкішшю. Житлові умови часто не дають можливості сконцентруватися на сприйнятті матеріалу на онлайн заняттях. Ніколи раніше не передбачалося, що учасники освітнього процесу в якості умови повинні мати повноцінне робоче місце не в аудиторії /бібліотеці/ читальному залі, а вдома, де їм не будуть заважати/ відволікати від онлайн навчання сторонні до цього процесу люди – батьки, молодші брати і сестри, сусіди по кімнаті тощо. Весною і влітку студенти намагалися долучатися до занять на відкритому повітрі, де немає сторонніх подразників.

По-третє, проблему становить доступність гаджетів. Матеріальний стан населення сьогодні такий, що не у всіх студентів на момент введення карантину був персональний гаджет, який би вони не ділили з іншими членами родини. Більшість студентів використовують під час навчання мобільні телефони. Однак з телефону значно ускладнюється сприйняття презентацій і використання дошки, і не всі завдання можна якісно виконати на ньому. Утруднений доступ до ноутбуків та персональних комп'ютерів позбавляє можливості студентів якісно виконувати завдання.

В етичному дискурсі окреслені проблеми прямо стосуються соціальної справедливості, як вона була сформульована Дж. Ролзом. Зокрема, йдеться про його другий принцип справедливості, що вказує: «Соціальні й економічні нерівності мають бути влаштовані так, щоб: (а) від них можна було розумно очікувати переваг для всіх, і (б) доступ до посад був би відкритим для всіх» [1, с. 66]. Інколи ці два пункти другого принципу розглядають як два окремі принципи, де принцип 2 (а) називають «принципом розрізнення», а 2 (б) – «чесною рівністю можливостей».

У контексті розглядуваної тут проблематики, принцип 2 (а) важливіший як умова можливості принципу 2 (б). За Ролзом, розподіл обмежених ресурсів має бути влаштований так, щоб позитивно впливати на найнедоленіших. «Соціальні і економічні нерівності мають бути влаштовані так, щоб вони були до найбільшої очікуваної вигоди найменш успішних» [1, с. 84]. Принцип 2 (б) вимагає такого облаштування суспільного життя, за якого всі могли би мати можливості розвивати свої таланти і здібності, чесно досягати різних соціальних позицій, зокрема й тих, що пов'язані з більшим багатством чи владою.

Усякі порухи щодо справедливості можна починати із забезпечення висхідної чесної рівності можливостей, яка задається, зокрема, системою освіти. Як вказує М. В. Коста, для Дж. Ролза важливо, що заклади освіти можуть і повинні відігравати важливу роль у врівноваженні відмінностей, до певної міри зменшуючи нерівність можливостей. «Кожен громадянин повинен мати однакові юридичні права для того, щоб отримати бажану роботу, посаду у владі, а також освіту і навчання, необхідні для того, щоб посісти таку роботу і посади» [2, с. 244]. Окреслені вище три групи

технічних проблем (1–3) в контексті дистанційного навчання унеможливають чесну рівність можливостей здобувачів освіти. Відсутність якісного інтернет-зв'язку, гаджетів і умов навчання як перепони для отримання знань у період дистанційного навчання, виводять на по-новому представлену цифрову нерівність, над подоланням якої працювала ООН ще п'ятнадцять років тому. Якщо раніше йшлося про доступ до інтернету і наявність гаджетів взагалі, то сьогодні ці вимоги очевидно підвищено. Але проблема залишається і є очевидною несправедливістю – особи з низьким соціально-економічним статусом мають менше шансів отримати доступ до високошвидкісного інтернету, персональних гаджетів, на яких можна виконувати всі завдання навчального процесу у комфортному для навчання середовищі, у власній кімнаті, на облаштованому робочому місці.

Несправедливістю є відсутність покращень у найнужденніших (принцип 2 (а)). Коментуючи Дж. Ролза, В. Кімліка вказує, що «для індивіда чесно мати нерівний розподіл соціальних благ, якщо ці нерівності зароблені і заслужені індивідом, тобто коли вони є продуктом дій і вибору індивіда. Але несправедливо для індивідів бути знедоленими чи привілейованими через довільні і незаслужені відмінності у соціальних обставинах» [3, с. 58]. Це твердження Кімліки явно характеризує становище, в якому опинилася частина студентів під час дистанційного навчання у карантин COVID 19.

Кр. Лорі, коментуючи ролзівський принцип чесної рівності можливостей (принцип 2 (б)) з огляду на свободу доступу до посад (принципу 2 (а)), зазначає, що змагання за кар'єри починається з періоду навчання, тому можливості, які дає освіта, Лорі називає «професійними свободами». «Чесна рівність можливостей має на меті упевнити, що цінність професійних свобод не залежить від таких факторів, як гендер, раса, багатство батьків тощо» [4, с. 171–172].

Слід зазначити, що всі ці три групи технічних проблем (1–3) характерні для всіх учасників освітнього процесу – вони спіткають не лише студентів, а й викладачів. У випадку з викладачами незабезпечені «професійні свободи» заважають професійній і часто особистісній самореалізації їх як фахівців. Утруднений доступ до гаджетів, якісного інтернет-сполучення, відсутність вдома обладнаного місця для роботи ускладнює роботу викладача, не дозволяє йому повною мірою професійно самореалізуватися, що звісно відбивається на якості навчального процесу. Але у цій соціальній проблемі є ще один гендерний, вимір.

На багатьох освітніх програмах університету переважну більшість викладачів становлять жінки, у яких під час карантину ускладнилися побутові обставини. Власні малолітні діти, які також навчаються дистанційно, хатня робота, яка в багатьох родинах лежить на жінці і яку вона виконує, постійно знаходячись вдома – це рутинна приватного життя, яка стає умовою можливості віддаленої праці. Діти, кухня і гаджети з онлайн-сполученням – це побут як реальність, в якій опинилася велика кількість викладачів-жінок під час карантину. І це по-новому гостро ставить питання про гендерну справедливість.

Список використаних джерел

1. Ролз Дж. Теория справедливости / Дж. Ролз ; [пер. с англ. В.В. Целищева]. Изд. 2-е. – М. : Издательство ЛКИ, 2010. – 536 с.
2. Costa M.V. The Indeterminacy of Rawls's Principles for Gender Justice / M.V. Costa// John Rawls. Debating the Major Questions / Ed. By J. Mandle, S. Roberts-Cadyeds. – Oxford University Press, 2020. – P. 237–248.
3. Kymlicka W. Contemporary Political Philosophy. An Introduction / W. Kymlicka. 2nd edition. – Oxford University Press, 2002. – 497 p.
4. Lowry Ch. Sen's Capability Critique / Ch. Lowry// John Rawls. Debating the Major Questions / Ed. By J. Mandle, S. Roberts-Cadyeds. – Oxford University Press, 2020. – P. 170–182.

Юр Т. М., студентка,
Київський національний
торговельно-економічний
університет

Литвин Н. М., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний
торговельно-економічний
університет

HR-ВИКЛИКИ В НОВІТНІХ СОЦІАЛЬНИХ РЕАЛІЯХ

У реаліях сьогодення пандемія має значний вплив на різні світові процеси. Сучасні реалії життя вже є зовсім не такими, якими були ще рік тому. Насамперед під удар потрапили процеси, які передбачали живе спілкування між людьми. У першу чергу, пандемія стала викликом саме для професії HR: вона не тільки змінила багато планів, але й радикально пере структурувала ринок праці. Компанії на ринку праці розділилися на дві групи: перша група тимчасово заморозила процеси підбору персоналу, у той час як друга група продовжила активно наймати співробітників, адаптувалася та автоматизувалася. Також для другої групи пандемія надала можливості для розвитку: онлайн курси для підвищення кваліфікації або ж активне навчання тим навичкам, що дають змогу працювати дистанційно, а саме project-management, web-розробка, дизайн і т.д.

Компанія Zakaz.ua використала час на карантині для автоматизації багатьох процесів. У них був повністю змінений процес рекрутингу: підбір співробітників у них проходив виключно в онлайн-форматі. Завдяки цьому вони позбулися зайвих формальностей та змогли забезпечити безпеку всім учасникам співбесід. Для масового підбору вони використовували

відеопрезентацію про компанію. За цей час їхні HR-менеджери обробили велику кількість онлайн-заявок зі спеціального лендінгу, що дало змогу полегшити пошук кандидатів. В умовах карантину одним з ключових HR-викликів є саме вміння швидко адаптуватися до нового середовища, умов та бажання працювати з інноваційним мисленням та креативною командою.

Співробітники HR-департаменту Zakaz.ua насамперед прагнуть не допустити виникнення інформаційного вакууму в компанії, тому вони розробили і впровадили цілий комплекс дій, який включає в себе: обмін новинами компанії (для цього вони використовують комунікаційну систему на базі Vitrix, а також чат у Telegram); відеоконференції з колегами (у цьому їм допоміг Zoom); оперативний зв'язок із центральним офісом (на всіх віддалених локаціях у вільному доступі є контакти співробітників центрального офісу, до яких можна звернутися, якщо виникли якісь складнощі або запитання) [1].

У червні 2020 року група компаній Rost Group була ініціатором дослідження серед HR-спеціалістів українських підприємств HR-виклики під час карантину, або як COVID-19 змінив життя компаній. Це дало змогу оцінити наявні зміни та дізнатися, до чого готується український бізнес найближчим часом. Дослідження проводилось спільно з Українською Асоціацією HR-професіоналів «HR PRO Association», а обробку, аналітику даних та презентацію підсумків реалізували спеціалісти SMART business. Результати показали, що український бізнес більш схильний чекати та завмирати, проте ця тактика не підходить до сучасних реалій. Чим довше бізнес знаходиться у статичному стані, тим більша ймовірність його занепаду. Респонденти HR-дослідження Rost Group визначили ТОП-5 ключових викликів, з якими зіткнулися спеціалісти під час карантину, а саме: комунікація, адаптація нового персоналу, організація віддаленої роботи, скорочення співробітників і мотивація команд. За словами дослідників, більшість компаній не планують розпочинати повномасштабний набір співробітників після закінчення карантину. Таким чином, вони змогли сформулювати ряд рекомендацій для HR-спеціалістів: адаптувати співробітників до нових умов роботи, систематизувати бізнес-процеси, брати участь у галузевих опитуваннях та ініціювати їх, планувати впровадження ІТ-рішень та реалізовувати їх, підвищувати рівень digital-освіти. Взагалі діджиталізація зараз стоїть чи не на найпершому місці у світі Human Resources спеціалістів (Діджиталізація – загальний термін для позначення цифрової трансформації суспільства та економіки) [2].

Також 5 листопада 2020 року підбила підсумки десята щорічна Премія «HR-бренд Україна». В рамках Премії експерти та лідери думок обговорили ключові виклики HR 2020 та тренди, які аналізували через призму проєктів-номінантів Премії HR-бренд. Першим трендом стали антикризові підходи бізнесу до пандемії Covid-19 та корпоративна соціальна відповідальність. Прикладом цього кейсу є проєкт компанії

KERNEL «Стоп Коронавірус Разом». KERNEL поставила мету забезпечити захист співробітників та безперебійний процес роботи. Компанія займається закупівлею та доставкою медикаментів, антисептиків, засобів індивідуального захисту та експрес-тестів до лікарень.

Другим трендом є вже згадані діджиталізація та автоматизація HR-процесів. Одним із прикладів цього тренду є розробка різноманітних чат-ботів, що допомагають поліпшити якість обслуговування співробітників. Боти відмінно використовують штучний інтелект, автоматизують завдання, які можуть допомогти ефективно використовувати HR-ресурс. Прикладами таких рішень в ритейлі є проєкти «ПОМОЖИ ТОБІ БОТ» компанії Eldorado та корпоративний бот VARUS people компанії VARUS.

Тривалий карантин також став поштовхом у сфері інклюзивності та боротьбі з дискримінацією. Багато українських компаній почали робити реальні кроки в цьому напрямку. Серед компаній – лауреатів Премії StarLightMedia з проєктом «Women’s Empowerment Principles в дії» та 1+1 media проєкт «Забути про вік». «Забути про вік» – це масштабна соціальна кампанія по протидії ейджизму щодо людей старшого віку, ініційована 1+1 media в травні 2019 року. Метою цього проєкту є викорінення стереотипу, що люди зрілого віку не можуть бути креативними, здобувати нові професії чи починати вивчати щось нове. Великим викликом стало впровадження Employee Experience, прикладом якого слугує проєкт «UKRSIBBANK – GOOD PLACE TO WORK». Цей проєкт є унікальною програмою, що покликана створити спільний простір для залучення персоналу для реалізації стратегічних змін, посилення лояльності до бренду роботодавця та базується на піраміді Маслоу [3].

Таким чином, період пандемії кардинально змінив наше життя. Ми вже не повернемося до звичайного режиму роботи, а тренд на віддалену роботу буде зберігатися й після карантину, як і використання різних форм зайнятості персоналу – це стане нормою як для бізнесу, так і безпосередньо для HR-сфери.

Список використаних джерел

1. Єгорова Л. Як карантин змінив рекрутинг в українських компаніях. Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/blog/684959.html>
2. Результати HR-дослідження українського ринку: як COVID-19 змінив життя компаній. – Режим доступу : <https://rostoutsourcing.com/doslidzhennya-rynku-stosovno-hr-problem-ta-yih-rishen-v-umovah-karantynu/>
3. Виклики та тренди в HR 2020 та що рік майбутній нам готує // grc.ua // Режим доступу : <https://grc.ua/article/27845>

Шуст Н. Б., д-р соц. наук, професор,
Київський національний
торговельно-економічний університет

Дубовик С. М., канд. пед. наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ОСВІТА ONLINE: ПРОБЛЕМИ VS ПЕРСПЕКТИВИ

Однією з цілей сталого розвитку ООН до 2030 року є «забезпечення всеохоплюючої та справедливої якісної освіти і заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх», Україна як дійсний член організації залучена до програми. Значення освіти в світовій економіці вагоме. Важливим є те, щоб вона була якісною та відповідала його базовим компетенціям та культурним цінностям [1]. Так, за даними компанії Teulor&Frencis Group, станом на 2017 рік, обсяг глобального ринку освіти оцінювали у 4,4 трильйона доларів [2]. Проте існує ряд ризиків, які призводять до того, що одні країни успішні на освітньому ринку послуг, а інші ні. В свою чергу рівень освіти безпосередньо впливає на якість життя як людини так і суспільства в цілому, на зайнятість та доходи населення – більш освічені люди знаходять найпрестижнішу роботу, більше заробляють тощо.

Карантин став викликом як для всього світу, так і для українського суспільства [3]. На початку карантину навесні 2020 року всі заклади освіти перейшли на дистанційне навчання, були змінені загальні навчальні тенденції та методи взаємодії і комунікації в сфері. Входження в карантинне середовище з впровадженням дистанційної та змішаної систем навчання обумовила необхідність **використання стрімінгових платформ** (Zoom, Office 365, Google Classroom та ін.) та соцмереж (E-mail, Telegram, Viber та ін.). Саме вони стали основним інструментом як педагогічної взаємодії так і соціальної комунікації викладачів зі студентами. Водночас, провадження діджиталізації у навчальний процес ВНЗ розкриває можливості, щоб **навчитися нового**. В цих умовах розвиток інновацій стає все більш безперервним та поступовим. Цифрова трансформація (діджиталізація) стає головним трендом сучасності та радикальним чином змінює освітнє середовище. Але наукове обґрунтування щодо їх впровадження та реалізації потребує професіоналізму, спеціальних знань та навичок [4].

Всі виші, викладачі змушені були швидко адаптовуватись до нових реалій та перевести освітній процес в online режим (online education, e-learning). Попри всі складнощі, за рік карантину ІКТ-компетентності

наших викладачів значно зросли. Але online освіта є добре продуманим, послідовним і заздалегідь спланованим процесом і передбачає відповідну методологію й дизайн дисциплін та освітніх програм. З іншого боку, необхідно акцентувати, що надзвичайне віддалене навчання застосовується у відповідь на кризові ситуації, а дизайн дисциплін та освітніх програм розроблений для традиційного викладання в аудиторії [5]. Крім того, ІКТ-інструменти мають різні навчальні можливості щодо різних дисциплін. Тому важливою умовою ефективної реалізації освітнього процесу стали компетенції викладача підбирати відповідні ресурси та створювати навчальні контенти, що набуваються проходженням відповідних тренінгів щодо навичок online навчання.

Як з'ясувалося, використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі вишу, маючи великий освітній і розвиваючий потенціал, водночас, має і специфіку в реалізації навчальних цілей. Це викликало нагальну потребу перегляду та вдосконалення методів навчання, педагогічної мотивації та контролю.

Водночас, як показує практика, online навчання не завжди може компенсувати безпосереднє спілкування викладача зі студентами, програючи offline навчання в оперативності навчального діалогу, зворотнього зв'язку, в недостатності емоційного обміну. Постає питання, як же викладачам ефективніше комунікувати зі студентами, щоб мінімізувати недоліки дистанціювання?

У відповідь на це питання, першочерговим є реалізація постійної комунікації зі студентами, що буде давати їм відчуття підтримки з боку викладацького колективу та включеності в навчальний процес. По-друге, важливе використання викладачем в освітній взаємодії всіх наявних ІКТ-інструментів, що дає можливість урізноманітнити та оптимізувати способи комунікації та взаємодії. Надзвичайне віддалене навчання може використовуватися тимчасово в «аварійному режимі», але, якщо такий режим стає «новою реальністю», то варто задуматися про перехід до online освіти з її закономірностями, правилами, методологією, методиками та практиками. Це не простий і досить ресурсомісткий процес.

Ефективна комунікація – це не тільки слова, а й жести, міміка, пантоміміка, інтонація, взаєморозташування партнерів, візуальний контакт тощо [6]. Очевидно, що різні засоби дистанційного навчання тим чи іншим чином обмежують можливості педагогічної комунікації в передачі інформації, емоцій, ставлень. Враховуючи вищевказане, викладачу важливо компенсувати недоліки дистанційної спілкування за допомогою збагачення власної мови художніми засобами, емоційними зверненнями до студентів, використання відео- та знакових контентів.

На нашу думку, серед сучасних форм навчання вищої школи найбільш перспективною є змішана форма, що має певні переваги, такі як:

економія часу, економія фінансів, можливість обирати зручний час та темп навчання, поєднувати з іншими формами активності. При цьому всю систему технічного забезпечення бере на себе університет. Ці форми навчання вже зараз активно працюють в освітній практиці багатьох країн світу.

Список використаних джерел

1. Шуст Н. Б. Інновації в освіті: соціокультурний вимір / Н. Б. Шуст, Н. В. Філик // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. Київ : Міленіум, – 2019. – № 1. – С.144–150.

2. Скиба М. Майбутнє університетів – до чого готуватися українським вишам? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://life.pravda.com.ua/columns/2018/12/5/234458/?fbclid=IwAR3W6jOuPWSU1x2a7QqGs6hb7tL_9F-jpz1B3pAuVD1QKDAasjjQ_SQ0ghk

3. Совсун І. Нова освітня реальність: які виклики ставить карантин перед школою, та як дати їм раду. – Режим доступу : <https://ua.interfax.com.ua/news/blog/653796.html>

4. Шуст Н.Б. Правове регулювання відкритих освітніх ресурсів як об'єкта цивільних правовідносин: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції [«Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі»], (м. Київ, 1 березня 2019 р.) Том 2. – Тернопіль : Вектор, 2019. С. 164–165.

5. Надзвичайне віддалене навчання vs онлайн освіта / <https://naqa.gov.ua/2020/10/%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B5-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D>

6. Комунікативні процеси у навчанні : підручник. – Київ : КНЕУ, 2004. с. 47–105.

Секція 4

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Азарков О. А., д-р політ. наук, професор,
ПВНЗ «Київський медичний університет»

ПАНДЕМІЯ ТА ГЕОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ

Пандемія COVID-19, як глобалізаційне явище, сприяла змінам у геополітичному середовищі, та прискоренню становлення четвертої технологічної хвилі із зміною ієрархії та вертикальних зв'язків на горизонтальні. В цілому зрозумілим є той факт, що посткоронавірусний світ диктує необхідність адаптації до нових змін, відповідно ті держави, які це зробити не зможуть, стануть ресурсною основою для більш успішних держав та суспільств. Такий стан речей ставить перед українською державою питання, щодо необхідності не тільки відповідати на пандемічні, глобалізаційні, цифрові, а і внутрішньополітичні виклики.

В Україні наявним є протиріччя між необхідністю формування геополітичної стратегії, з одного боку, та відсутністю системного підходу до зовнішньої політики, з іншого. Лише наявність гнучкої геополітичної стратегії дасть змогу українській державі мінімізувати наявні геополітичні ризики та сприятиме становленню України, як повноправного члена світової спільноти.

Для формування української геополітичної стратегії необхідним є визначення основних геополітичних трендів. У світовій політиці намітились тенденції до формування біполярного світу зі знаком плюс, тобто активізувалось протистояння між Китаєм (з його союзниками) та США (з його союзниками). У США коронавірусні процеси кардинально вплинули на результати президентських виборів, так Д. Трамп, який по суті був лідером президентської компанії, на фініші «програв посаду Президента США» Дж. Байдену.

Зовнішня політика США все більше нагадує ситуативний, а не системний конструкт. Крім протиріч з Китаєм у США існують непрояснені моменти стосовно Німеччини. США потрібен Берлін для формування єдиного фронту проти Китаю, та для стримування Росії. Але німецьки політики наголошують на тому, що політика США все більше нагадує якісь невмотивовані бажання. Німецьки політики відмічають, що істеблішмент США має потребу у союзництві з Німеччиною, проте блокує питання щодо «Південного потоку 2». Невирішеними залишаються питання між США та Іраном, що в свою чергу формує небезпеку, щодо вступу Ірану до ядерного клубу.

Демократія, як політичний режим, показала себе менш ефективною, ніж авторитаризм. Навіть не зміг виправдати себе високий рівень медицини (США, Німеччина). Всі ці процеси відбуваються на тлі кризи класичних ідеологій, особливо це стосується ліберальної демократії, та процесу зміни еліт (наприклад, у Німеччині незмінна канцлерка А. Меркель залишить свою посаду у вересні 2021 року).

Посилюються націоналістичні настрої у країнах ЄС та США. Між країнами ЄС, крім старих протиріч, виникли протиріччя пов'язані з пандемією, так Німеччина та Нідерланди заблокували зусилля Італії, Іспанії та Франції, щодо видачі «коронооблігацій» найбільш постраждалим від пандемії економікам ЄС.

В умовах пандемії визначилась тенденція до обмеження прав і свобод громадян, навіть у демократичних державах. В авторитарних країнах лідери держав укріпили свої позиції – це стосується Росії та Туреччини (в Росії, наприклад, Путін зафіксував поправки до Конституції та обнулив свій президентський строк). Президент Туреччини Р. Ендоган, крім посилення своєї влади, по суті розширив зону геополітичного впливу Туреччини, підтримавши свого союзника Азербайджан у протистоянні з Арменією.

На арену геополітики виходять нові актори, транснаціональні корпорації (Google, Facebook, Microsoft, Amazon), які генерують не тільки економічний, цифровий, а і політичний капітал. Цей факт необхідно враховувати у геополітичній стратегії України, розглядаючи транснаціональні корпорації на рівні держав.

В геополітичному плані посилюється конкуренція, щодо строків розробки та розповсюдження ефективної вакцини проти COVID-19. Вакцина стає фактором геополітичного впливу, скажімо Росія намагається просувати свою вакцину «Супутник V» у межах, як мінімум, країн ЄС. Так, можливість використання російської вакцини було обговорено під час проведення відеоконференції між Президентом Франції Е. Макроном, Федеральним Канцлером ФРН А. Меркель та Президентом РФ В. Путіним 31 березня 2021.

Ключовим геополітичним напрямом залишається арабський світ (Лівія, Сирія, Іран). На цьому напрямку пересікаються інтереси Франції, Німеччини, Росії, Туреччини.

Всі ці тренди зумовлюють необхідність побудови геополітичної стратегії Україні, перш за все, через усвідомлення свого місця у геополітичному ландшафті. В основу формування геополітичної стратегії України мають бути покладені принципи *realpolitik*. Тобто необхідно усвідомити свої геополітичні потреби системно, та зрозуміти, чим наша держава може бути корисна іншим партнерам. Це стосується відносин, як із стратегічними партнерами (США, ЄС), так і з тактичними. Важливим є також формування регіональних союзів, наприклад з Туреччиною, з приводу можливого тиску на Росію та повернення анексованого Криму; з Польщею задля формування проукраїнського лобі у ЄС.

Підсумовуючи вищесказане, слід наголосити на тому, що національна геополітична стратегія має розроблятися самостійно, без запрошення іноземних експертів, вона має бути зрозумілою, як для елітних груп, так і для широких мас населення, та базуватись на принципах *realpolitik*.

Воробйова Г. Ю., канд. політ. наук,
Київський національний торговельно-
економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ В УКРАЇНІ

25 жовтня 2020-го року в Україні відбулись місцеві вибори, які були обумовлені двома важливими чинниками: об'єктивним – пандемія коронавірусу та суб'єктивним – новим виборчим кодексом, який ухвалили напередодні. Хід проведення виборів, нові інституційні правила та візія, за якими відбувався виборчий процес, породжують наукові дискусії щодо ефективності нової системи.

Одразу варто відзначити, що новий виборчий кодекс вніс наступні засадничі новації у виборчий процес:

- скасував мажоритарну систему;
- ввів два тури виборів; якщо один кандидат не набрав 50 відсотків голосів +1 голос, то Центральна виборча комісія призначає другий тур;
- депутатів сільських, селищних і міських рад об'єднаних територіальних громад, де проживають до 10 тис. виборців, обирали та робитимуть це у майбутньому за багатомандатною мажоритарною системою, тобто збережено право самовисування.
- увів нову квоту та грошову заставу для всіх без виключення кандидатів.
- збільшив процес партизації виборів [3].

Тепер варто проаналізувати особливості проведення виборчих кампаній та чинники, на які вплинув новий виборчий кодекс.

1. Внутрішньопартійна конкуренція – це перше, на що вплинула нова редакція закону. Якщо раніше виборець голосував за весь список партії, то тепер необхідно у двох бюлетенях: спочатку обрати саму партію в одному бюлетені, а також номер кандидата в іншому. Вибори виграє той кандидат, який набирає більшість голосів. З точки зору формування іміджу політика, то закономірним відбувається тяжіння до індивідуалізму та формування особистого бренду політика, який не залежатиме від партій та процесів в них. Таким чином, виборчий кодекс, за яким використовують систему голосування за відкритими списками, запустив одразу два процеси: запит на особистий брендинг для політика та використання технологій політичного digital-маркетингу, а також паралельно конкуренцію всередині

партій за кращі медійні позиції. Отже, тепер політик буде не стільки прагнути потрапити у список партії, скільки сама партія буде зацікавлена у прагматичності використання іміджу персонального політика для особистих потреб. Щодо майбутніх тенденцій, то за такими правилами, партії будуть шукати кандидатів серед найбільш медійних акторів на внутрішній політичній арені. Загрозою, з точки зору, інституційної розбудови політичної партії та її архітектури, буде те, що кандидати використовуватимуть маніпулятивні методики на особистому бренді та не займатимуться ефективною побудовою партійної дисципліни.

2. Пошук нових шляхів залучення виборця у передвиборчих заходах та діджиталізація. Пандемія коронавірусу, що зумовила заборону на пересування та масове скупчення людей скоригувала традиційні для практичної політології методи проведення передвиборної агітації. Наприклад, залишились традиційними такі механізми проведення виборчих кампаній, як робота з кандидатом і його командою, та агітаційна кампанія в ЗМІ (медіа-планування, моделювання і створення інформаційних приводів, створення текстів, статей, сценаріїв для ЗМІ, виготовлення, консультування та експертиза якості друкованої, телевізійної і радіо-продукції, супровід виготовлення продукції, організація розміщення матеріалів в місцевих, регіональних і центральних ЗМІ, моніторинг впливу публікацій ЗМІ на виборців). Натомість організація польової структури проведення виборів зазнала трансформації. Такі передвиборні заходи як організація роботи громадських приймалень, поїздки та зустрічі кандидата і його довірених осіб, масові агітаційно-пропагандистські та культурні заходи, побудова агітаційної мережі («поля») стали не стільки недоступними, скільки неефективними. Ці процеси зумовили збільшення попиту на інтернет комунікації, ефективність чого показали результати останніх виборів президента України 2019 року, де частка соціальних мереж використовувалась як технологія. Отже, актуальною стає агітаційно-пропагандистська кампанія в ЗМІ та PR-технології в соціальних мережах, спрямовані на формування сугестивного впливу на виборця. Проте частина, яка стосується інформаційно-агітаційної складової виборчого процесу, не дивлячись на прийняття нового Виборчого кодексу, все ж потребує удосконалення, адже передбачає структуру, яку вперше було впроваджено у виборчому законодавстві України ще у 2009 році (на рівні проектів нормативно-правових актів у 2007 році), де ще присутня дуальність дефініцій «політична реклама» та «передвиборна агітація», що вводить плутанину у розмежування норм, які регулюють агітацію під час виборів (законодавство про вибори та про рекламу). Ці норми також не враховують істотних змін суспільно-політичного контексту, які відбулися в Україні після 2014-го року: триваючі воєнні дії і гібридна війна з потужною інформаційною складовою (маніпуляції, провокації, дезінформація), окупація частини території тощо.

3. Використання маніпулятивних технологій політичної мови.

Політологічний словник визначає імідж політика як образ, що цілеспрямовано формується й покликаний справити емоційно–психологічний вплив на певних осіб з метою популяризації, політичної реклами, який закріплюється у масовій свідомості [2, с. 228]. Важливою особливістю політичного іміджу є те, що він переважно емоційно забарвлений, апелює до почуттів і волі. Використання мовного аспекту для формування ідиостилю політика важливе, адже, за визначенням Фуко, влада існує в мовній оболонці, примушує сприймати заздалегідь сформовану форму бачення явищ. Політик, як правило, виступає в ролі символу, що значно полегшує вироблення реакції на його поведінку в населення, оскільки відпадає потреба кожного разу по-новому дешифрувати його дії. Найкращим засобом створення символічного образу слугує метафора, яка нерідко застосовується в публічних виступах [1, с. 78]. На місцевих виборах в Україні з використанням маніпулятивних методик інформаційного впливу яскраво проявились тенденції до використання іменникових та архетипних метафор.

4. Особливості імперативного мандату на рівні громад. Оскільки новий виборчий кодекс запровадив вибори у громадах із чисельністю більш як 10 тисяч виборців, то на рівні громад з такою чисельністю не може бути партій. До того ж імперативний мандат може призвести до партійних зловживань.

Отже, вищезазначені фактори свідчать про те, що виборчі кампанії в Україні відбуватимуться за новим виборчим кодексом. З недоліків, що можуть у майбутньому спричинити негативні наслідки для виборчих кампаній є наступні:

- Виборчий кодекс був підписаний пізно, що не дало змогу виборцям підготуватись, а Центральній виборчій комісії фахово провести інформаційну кампанію щодо роз'яснення того, як громадянам голосувати.
- фахова підготовка виборчих комісій відбувалась у форсованому темпі, що не дало змогу провести навчання.
- через це сам виборчий процес має багато ризиків, як технічних, так і політичних, пов'язаних із зловживанням владою та партизацією.

Список використаних джерел

1. Будаев Э. В. Могут ли метафоры убивать? Прагматический аспект политической метафористики / Э. В. Будаев. – Политическая лингвистика. – № 20. – Екатеринбург, 2009. – 74 с.

2. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник: В. П. Горбатенко. – Київ : Генеза, 2004. – 497 с.

3. Виборчий кодекс України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

Губицький Л. В., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

Мельник Г. М., канд. іст. наук, доцент,
Київський університет імені Бориса Грінченка

КИЇВСЬКА ГУБЕРНІЯ В УМОВАХ ЕПІДЕМІЙ КІНЦЯ XVIII – СЕРЕДИНИ XIX СТОЛІТТЯ

Людство у останні роки потрапило у нову реальність – співіснування в умовах загрози здоров'ю і життю кожного, викликаної пандемією коронавірусу (COVID-19). Держави та інститути соціального захисту виявилися неготовими, навіть у розвинутих країнах. Смертність від коронавірусу перевищила смертність під час бойових дій (як у прикладі із США). Показовим є приклад інфекційної ситуації в умовах Першої світової війни (наслідки «Іспанського грипу» були лихіші за наслідки бойових дій 1914–1918 рр. на фронтах війни: майже 50 млн людських життів, у порівнянні із 10 млн. життів військових та цивільних втрачених в результаті бойових дій). Серед жертв «іспанки» були кияни (10 тис. осіб з 500 тис. населення). Навіть сучасна медицина не спромоглася дати вчасної гідної відсічі вірусній інфекції. Соціальна комунікація потрапила під прес вимог соціальної відстані, що збільшилася/зменшилася завдяки електронним засобам.

В умовах традиційного суспільства загроза здоров'ю і життю була в рази вищою, ніж зараз. П'ятнадцять епідемій чуми та віспи зафіксували в українських полках, губерніях, намісництвах у XVIII ст. У 1770–1771 рр. епідемія чуми у Києві забрала життя 4 тис. мешканців. Саме влітку 1798 р. праця лікарів була вкрай важливою для здоров'я громадян, оскільки поширилася епідемія чуми, моровиці (морової язви). Адміністрація Київської губернії, попереджаючи її поширення, створила карантинні будинки і застави через декілька кілометрів. Застави започаткували на межі із Подільською губернією: 1. Карантин при Черепашинських корчмах поблизу села Тучи: від тих корчм праворуч – село Маркуші – 7 верст; – Черничка – 6 верст; – Безіменна – 3 версти; – Молотковці – 3 версти (застава); – Юрівка – 10 верст; – Фридровська і Поличинська корчми – 5 верст (застава); – Обохівка – 6 верст; – Райгородок – 11 верст; від Черепашинських корчем ліворуч – Лопатин – 6 верст; Чернятин – 10 верст (застава); Кураво – 10 верст; Варшиці – 3 версти; Холявинці – 8 верст (застава); Турбів – 9 верст; Вахнівка – 7 верст; Старі Мости – 3 версти (застава); Ясьонка – 3 версти [6, арк.121]. Не забуваймо, що найчастіше саме купці і мандрівники долучалися до перенесення небезпечних хвороб на великі відстані.

Війна і хвороба як правило йшли поруч. Так, у 1812 р. епідемія сипного тифу вразила французьку армію під час походу на Російську імперію. А в причорноморських губерніях в той же час тривала епідемія чуми [2]. Хвиля холери, яка мала своїм джерелом Індію, починаючи з 1826 р. вийшла за межі країни. У Російську імперію 1829 р. караваном бухарських купців вона занесена до Оренбурга. Симптомами холери в імперії перехворіли 534 тис. осіб, а лікарі не змогли врятувати 230 тис. мешканців. Холера взимку 1830–1831 рр. поширилась у Київській губернії. Хоча ще в жовтні 1830 р. владою Звенигородського повіту Київської губернії здійснено заходи, спрямовані на припинення поширення холери [7, арк. 86]. Дії виявилися недостатніми, оскільки в губернії захворіло 15681, видужало 8257, померло 7424 осіб [8, арк. 85]. Холерна пандемія, яка поширилася з тієї ж Індії в 1846 р., через рік досягла Чорного і Азовського моря, а тому й України, у тому числі Києва (як мінімум 1680 хворих) [4]. У 1848 р. в Російській імперії на холеру перехворіли згідно із офіційними джерелами 1 772 439 осіб, а жертвами стали 690 150. У Києві холера спалахувала у 1852–1853 та 1855 рр.

Державні кроки заради уникнення епідемій зводилися до карантинних заходів, особливо серед комерсантів. Карантинні будівлі, як правило, знаходилися поруч із митними. Так, у 1796 р. поряд із Васильківською митницею ремонтували карантинний дім [3, арк. 1–2]. Вагомим заходом профілактики інфекційних захворювань стало щеплення, від віспи, або від холери – кровопускання. Жертвами епідемій ставали усі верстви і сільського, і міського населення.

У ХІХ столітті в умовах індустріалізації в європейських країнах, зі зростанням кількості робочих селищ великими темпами ширилась холера. Але засобами технічного прогресу епідемію подолано, а саме завдяки спорудженню системи водовідведення та використанню антибіотиків. А у Києві в першій половині ХІХ століття діяло лише декілька лікарень: військовий госпіталь (з 1755 р.), Кирилівська лікарня (з 1803 р.), медичні заклади Приказу громадської опіки (створений 1782 р.), лікарні Києво-Печерської Лаври, лікарні медичного факультету університету Святого Володимира (з 1841 р.). На 1850 р. в Київській губернії налічувалося 94 лікарі, у тому числі 26 на службі, 6 – при маєтках з правом державної служби, 3 – ветеринарних, 36 приватних аптек в губернії, 1 належала приказу громадської опіки та 1 державна [5, арк. 20 зв.].

За сучасних обставин можливе перезавантаження економічних стратегій: локалізоване та маневрене виробництво, а також максимальне спрощення складних логістичних ланцюжків поставки ресурсів та збуту товарів [1]. Таким змінам сприятиме розвиток у робототехніці, біоінженерії та ІТ-технологіях. Розвинуті держави збільшуватимуть стратегічні резерви сировини першої необхідності, поступово нарощуватимуть власне виробництво на фоні спрощення технологічних циклів, а також в очікуванні нових глобальних викликів.

Висновки: Ситуація перебування в умовах загрози здоров'ю і життю часто повторювалася в попередні часи. Держави задля запобігання епідемічним спалахам вдавалися до карантинних заходів. Ще одним важливим засобом, який використовували стало щеплення, наприклад, від віспи. Смертність від епідемій торкалася усіх верств населення. Тодішня медицина здійснювала перші заходи, особливо в боротьбі з інфекційними хворобами. З метою уникнення контактів із хворими, вводились обмеження у спілкуванні з вихідцями з територій, де поширювалась холера.

Список використаних джерел

1. Билявский М. Геополитика пандемии: мир после коронавируса не будет прежним. Пять сценариев. Електронний документ. – Режим доступу : <https://www.liga.net/politics/opinion/geopolitika-pandemii-mir-posle-koronavirusa-ne-budet-prejnim-pyat-stsenarijev> (дата звернення 26.03.2020 р.)
2. Гончарук Т. Г. Епідемія чуми на Півдні України 1812–1814 рр.: стан розробки теми / Т. Г. Гончарук // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. – 2013. – № 12. – С. 10–12.
3. Державний архів Київської області (ДАКО). – Ф. 2. (Київський цивільний губернатор). – Оп. 3. – Спр. 336. Сметы на необходимое количество рабочей силы и строительного материала, для проведения ремонта Васильковского карантинного дома. – 1796 р. – 114 арк.
4. Жуковський Л. З історії епідемії холери в Києві 1847 року / Л. Жуковський // Агапіт. – 1996. – № 4. – С. 70–71.
5. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАК). – Ф. 442. (Канцелярия киевского военного губернатора и генерал-губернатора подольского и волынского. – Оп. 1. Т.2. Поліцейська частина. 1834–1859 рр.). – Оп. 1. – Спр. 8120. (Отчет Киевского гражданского губернатора о состоянии губернии за 1850 г.). – 30 апреля 1851 г. – 104 арк.
6. ЦДІАК. – Ф. 533. (Киевский военный губернатор). – Оп. 1а, – Спр. 51. (О рапортах городничих, о благостоянии городов и поветов Киевской губернии). – 1798 г. – 200 арк.
7. ЦДІАК. – Ф. 533. (Киевский военный губернатор). – Оп. 2. – Спр. 606. (Рапорты Николаю I, министру финансов, министру внутренних дел и др.; материалы о состоянии Киевской губ (1830–1831 рр.). – 10 июля 1830 г. – 27 октября 1831 г. – 146 арк.
8. ЦДІАК. – Ф. 533. (Киевский военный губернатор). – Оп. 2. – Спр. 1208. (Ведомости о числе жителей Киевской губ., заболевших холерой 1831 г.). – 90 арк.

СВОБОДА СОВІСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Відмінною характеристикою сьогодення є прогресуюча дигіталізація суспільства та онлайнізація багатьох сегментів та галузей нашого буття. В Україні відбувається трансляція радіо-, теле- і цифровими каналами церковних служб різних християнських конфесій, у кіберпросторі здійснюються практично всі церковні заходи. В даному контексті можна відзначити суттєву активізацію церковного життя завдяки її мультимедіатизації і відповідно її вихід на новий рівень, перехід в нову якість, інтенсифікацію релігійних заходів.

Представники релігійних організацій по-різному ставляться до пандемії, їх можна умовно розділити на ковід-дисидентів, ковід-конспірологів, ковід-апологетів, ковід-індиферентних. Православні, католики, протестанти, мусульмани, індуїсти, буддисти, інші релігії і конфесії в Україні також можуть бути розглянуті в цьому аспекті. У той самий час, представляє інтерес, як кожна з релігій відноситься до переходу в онлайн: наприклад, досить негативно до дигіталізації їхнього релігійного життя ставляться хасиди, як і до пандемічних пересторог [1].

Взагалі можна відзначити, що в даний час політичні і релігійні, біологічні та інформаційні технології часто перебувають в одному семантичному і асоціативному ряду [2]. Так, православні адаптуються до коронавірусного карантину [3], закликаючи дотримуватися дистанції між людьми та носіння масок, збільшити запобіжні заходи під час служб в храмі – дезінфікувати ікони і лжицю для причастя. Окремі священники переносять служби в Інтернет, здійснюються і дистанційні богослужіння в онлайн-трансляції, інколи через Інтернет подаються записки про поминання, здійснюються і заочні відспівування померлих. В окремих ситуаціях сповідь проводиться телефоном або Скайпом, церковні ієрархи здійснюють хресні об'їзди або обльоти над містами з особливо шанованими іконами – своєрідна традиція православ'я під час епідемій, що сягає середніх віків

У зв'язку з цим, на наш погляд, доцільно торкнутися соціально-релігійної сфери функціонування суспільства, коли згідно карантинним приписам відбувається регламентація кількості віруючих в культових спорудах. Загалом кажучи, заходи запобіжного від пандемії характеру прийняло християнство в різноманітті своїх конфесій – особливо тут досягла успіху Римо-католицька церква: тут дається взнаки її довга історія соціального служіння суспільству та причетність її тематиці біоетики. Більшість контактів українських священників на будь-яких рівнях – від міжнародного до регіонального – проходять у форматі відеоконференцій.

Наймасовіша церква в Україні УПЦ МП спочатку заперечувала реальність епідемії, поки її священноначалля саме не захворіло [4].

У своїй масі віруючі віднеслися до пандемії з розумінням. Так, традиційно православних в Україні понад 7 мільйонів відвідують храм на Великдень, однак в пандемічний період у великодню ніч 2020 року церкву відвідало за різними підрахунками всього лише 120–160 тисяч православних. Також актуальним є питання, наскільки в умовах боротьби з Ковідом-19 виправдані і легітимні масові демонстрації, акції протесту, боротьба за права людини в різних країнах, яку роль там грають релігійні організації і які саме.

Так, якщо згадати такий український феномен, як Майдан, то практично всі церкви в Україні поставилися позитивно до цієї політичної події. Проте тепер виникає питання – яку роль зараз грають релігійні організації в боротьбі проти пандемії. Політична проблема пов'язана з вакцинацією – проблема ставлення до вакцини Джонсон і Джонсон, що включає абортівні залишки. Римо-католицька церква офіційно завжди виступала проти абортів – звідси постає питання вакцинації для їхніх вірян [5].

Ми можемо умовно констатувати політичний і неполітичний характер вакцинації в тому, чи змушує держава вакцинуватися власне населення. Римо-католицька церква тут стоїть перед дилемою: католики вчать, що не варто боятися вакцинації, хоча не всі католики такі одностайні. Але вакцинація теж носить політичний характер: вона здійснюється і в недемократичних країнах. У демократичних країнах народ частково налаштований проти вакцинації: треба визнати віддалений вплив на вакцину абортівного матеріалу, на що звертає увагу Римо-католицька церква.

Також викликає певний інтерес обмеження діяльності релігійних організацій при пандемії, а також реакція на їхню діяльність з боку держави. Одні організації виконують побажання та рекомендації держави і онлайнізуються, інші виявляють опір. Суттєвий у зв'язку з цим є аспект, що в зв'язку з пандемією в деяких країнах, округах, регіонах до релігійних організацій почали ставитися як до звичайних організацій (кінотеатрів, парків, музеїв, театрів, атракціонів, ресторанів, барів тощо), що може ображати почуття віруючих громадян.

Внаслідок цієї тенденції деякі релігійні організації навіть перетворюються на нерелігійні: так, в Аргентині молитовний будинок перетворили на паб [6], а в Україні велосипедна фірма зареєструвала себе як релігійна організація. Таким чином, юридичний конфлікт релігійних організацій може перетворюватися на політичний [7].

Будь-яке розпорядження за будь-яке діяння держави у зв'язку з протиепідемічними заходами повинно враховувати особливий статус релігійних організацій, а про це забувають – це стимулює релігійні організації дигіталізувати їхню діяльність. Однак тут слід зазначити, що державна політика повинна сприяти переходу в онлайн м'яко, не репресивними заходами. Дозвіл функціонувати пабам, а не релігійним організаціям є

протизаконним через те, що релігія має особливий конституційний статус, тож невирішена юридична проблема має тенденцію перетворюватися на політичну. У цьому полягає особливий статус релігійних організацій в порівнянні з усіма іншими організаціями, що діють на території держави. Статус релігійної організації схожий на статус громадської організації, однак вони не тотожні. Здійснення релігійної діяльності регламентується у 35 статті Конституції України, згідно з якою «кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність».

Свобода совісті в умовах пандемії Ковід-19 в українському суспільстві багато в чому здійснюється проблемно і значною мірою забезпечується, на наш погляд, саме завдяки інформаційним технологіям. В нашій державі поки не було переслідування релігійних організацій за недотримання карантинних обмежень: під час Великодніх свят у 2020 році було порушено лише 5 кримінальних справ, але потім вони не були доведені до кінця. В даний час можна констатувати інтенсивну інформатизацію українського суспільства і мультимедіатизацію різних сторін його життєдіяльності: те, що планувалося здійснити протягом майбутніх 30–40 років, відбулося буквально протягом останнього року. Аксиоматично, що high-tech зараз проникають практично в усі сфери людського життя, особливо в церковне життя, свідками чого ми зараз і є в наш теперішній пандемічний період [8].

Список використаних джерел

1. Логинова К. Опасные связи: хасидов обвинили в распространении коронавируса в Израиле <https://iz.ru/997902/kseniia-loginova/opasnye-sviazii-khasidov-obvinili-v-rasprostranении-koronavirusa-v-izraile>
2. Никитченко О.Е., Мартинюк Е.І. Релігійна свобода і пандемії в Європі // Римське право і сучасність. Епідемії в Європі і право: від Риму до COVID-19: матер. Міжнародної науково-практичної конференції 12 червня 2020 року / за заг. ред. Є.О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2020. – 95 с. – С. 49–52.
3. Голубева А. Службы онлайн и заболевшие священники <https://www.bbc.com/russian/features-52035174>
4. Фионик Д., Балаева Т. Чаша смерти. Как церковь борется с коронавирусом и опаздывает https://project.liga.net/projects/church_covid19/
5. Vatican says getting Covid vaccine ‘morally acceptable’ Catholic church says researchers’ use of cell material derived from fetuses does not amount to cooperating with abortion // The Guardian. – 2020. – 22 Dec
6. Священник превратил церковь в бар в знак протеста <https://lenta.ru/news/2020/06/13/holybar/>

7. Сотников И. «Велосипедная церковь Украины»: чтобы узаконить работу магазина в карантин, киевлянин создал новую религию <https://kiev.vgorode.ua/news/sobytyia/a1140021-velosipednaja-tserkov-ukrainy-chtoby-uzakonit-rabotu-mahazina-v-karantin-kievljanin-sozdal-novuju-relihiju>

8. Пасха в храмах УПЦ МП: полиция возбудила 5 уголовных дел <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/04/20/7248638/>

*Карнаух А. А., канд. політ. наук, доцент,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова*

ПАНДЕМІЯ COVID-19 В УКРАЇНІ: ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ

Пандемія COVID-19, яка охопила світ у 2020 році, докорінно змінила життя звичайних людей. Ці зміни торкнулися роботи та доходів, способу життя українців, їх дозвілля та спілкування. Наразі вже минув рік після того, як у березні 2020 року український уряд запровадив перший етап карантину.

Сьогодні в світі, мабуть, немає людини, яка б не знала про жахливий перебіг подій, який спричинений поширенням планетою пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19). Спалах епідемії, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, станом на 30 березня 2020 року, охопив вже понад 150 країн і територій. У зв'язку з поширенням хвороби, спричиненої коронавірусом COVID-19, серйозна криза виникла у економіці, політиці, медицині, освіті, соціальному забезпеченні, міжнародних відносинах, майже в усіх без винятку сферах життя. Про суворі заходи щодо недопущення розповсюдження інфекції оголошують держави світу і міжнародні установи, зокрема, мова йде про запровадження карантину як в національних масштабах, так і в окремих регіонах.

З 12 березня 2020 року Україна почала жити у новій реальності.

Початок епідемії Україна зустріла саме під час політичної кризи, коли відбувалися політичні протистояння навколо зміни уряду Олексія Гончарука та призначення нового – Дениса Шмигала. Боротьба з пандемією коронавірусу в Україні в подальшому відбувалася в умовах швидкої адаптації до загрози COVID-19. Станом на сьогодні Україні поки що вдається справлятися з негативними наслідками пандемії.

Для запобігання поширенню пандемії коронавірусу в Україні також приймаються важливі рішення. Зокрема, під час позачергового засідання 17 березня 2020 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України № 530-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)». Новий закон передбачає ряд змін до цілого ряду законодавчих актів: до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального

кодексу України, Податкового кодексу України, Митного кодексу України, Кодексу законів про працю України, законів України «Про торгово-промислові палати в Україні», «Про публічні закупівлі», «Про Державний бюджет України на 2020 рік», «Про відпустки», «Про запобігання корупції».

Найбільш критично постраждала внаслідок пандемії COVID-19 сфера економіки, адже бізнес практично був зупинений. Українці відчули реальне зниження рівня життя і доходів. Однією з найголовніших проблем громадян України залишається бідність. Слід зазначити, що у 2020 році українці стали ще біднішими, адже під час кризи та пандемії більшість українських родин відчувала фінансові труднощі, стало менше не лише грошей, але й роботи. У 2020 році працівники, чия робота не була пов'язана з безпосереднім виробництвом, працювали з дому, аби зменшити ризики зараження коронавірусом. Це і навчальні заклади, і редакції ЗМІ, і офіси великих компаній.

Пандемія коронавірусу вплинула також і на глобальні політичні процеси. Загострилася конфронтація США і Китаю, посилилася напруженість між США і ЄС, Євросоюзом і Росією.

Внаслідок пандемії COVID-19 змінюються принципи міжнародної політики й формується новий світоустрій, тому Україна має переглянути свою зовнішню й безпекову політику. Як зазначав Надзвичайний і Повноважний Посол України Олександр Чалий: «Світ став багатополярним. Якщо раніше і була суперечка, то сьогодні вже ані в США, ані в ЄС ніхто цього не заперечує. Так, США і надалі буде найсильнішою державою в світі, але гегемонії США вже не буде в світі».

Серед важливих подій для України на світовій арені варто відзначити успішно проведений саміт Україна-ЄС. Європейський Союз відзначив успіх України у проведенні ряду реформ, підтвердив режим візової лібералізації, вчергове наголосив на невизнанні анексії Криму та висловив намір зберігати антиросійські санкції. Крім того, Україні вдалося не бути втягнутою у хід президентських перегонів у США. Так, тема України звучала під час виборів в США, але на рівні окремих її представників – олігархів та керованих ними політиків. Менш успішними можна вважати підсумки мирного врегулювання воєнного конфлікту на Донбасі. Президент Володимир Зеленський продовжує демонструвати політичну волю до цього, його команда продовжує пропонувати нові форми вирішення конфлікту. Позитивним аспектом цього є відчутний прогрес у безпековій сфері, зокрема, мова йде про встановлення зтяжнього перемир'я на Донбасі. Тим не менш, реальні можливості вирішення конфлікту на Донбасі, як і раніше, заблоковані політичним порядком денним Мінська [3, с. 5].

Слід зазначити, що потребує докорінних змін і внутрішня політика країни, адже пандемія коронавірусу актуалізувала системні проблеми країни, які накопичувалися всі роки незалежності: медичну реформу, зруйновану систему протиепідеміологічного захисту.

Наразі великою проблемою є також взаємини між центром і регіонами, яка навіть вилилася у відкрите протистояння мерів окремих міст з лідером держави. Тому для влади важливим завданням буде встановити ефективні робочі відносини з місцевою владою.

У 2020 році Україна вимушено зробила крок у розвитку онлайн-освіти. Більшість навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів та закладів вищої освіти перейшли на онлайн, за винятком дитсадків. Україна адаптується до дистанційного навчання, в якому школярі, студенти та їхні батьки вбачають як проблеми, так і переваги.

У 2021 році в Україні розвиток подій буде залежати перш за все від рішень та перших кроків адміністрації нового президента США – Джоозефа Байдена. Також важливими будуть розвиток подій навколо Північного потоку-2; результатів виборів у Німеччині, які мають відбутися у вересні 2021 року; розв'язання політичної кризи у Білорусі та динаміка подій на Сході України.

2021 рік в Україні також стане роком боротьби з наслідками пандемії коронавірусу. Нагальною проблемою наразі стане забезпечення українців вакцинами. Адже на сьогодні великий відсоток українських громадян не довіряють вакцинації, категорично не сприймають її, тому важливим завданням для влади стане захист самої ідеї вакцинації.

Найважливішим викликом для України, як і для багатьох країн світу, зокрема, має стати вироблення дієвих механізмів створення ефективної політики для можливих непередбачуваних процесів у зв'язку з поширенням пандемії коронавірусу COVID – 19.

Список використаних джерел

1. Закірова С. Форс-мажорні обставини: що змінила пандемія вірусу COVID-19? [Електронний ресурс] / С. Закірова // Громадська думка про правотворення. – 2020. – № 5 (190). – С. 4–10. – Режим доступу : <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2020/5.pdf>.

2. МЦПД представив доповідь про вплив пандемії коронавірусу на Україну: економічний, політичний та соціальний аспекти. – Режим доступу : <http://www.icps.com.ua/mtspd-predstavuv-dopovid-pro-vplyv-pandemiyi-koronavirusu-na-ukrayinu-ekonomichnyu-politychnyy-ta-sotsialnyu-aspekty/>

3. Тенденції 2020-го та прогноз на 2021-ий: політика, економіка, та зовнішні відносини України / Команда Міжнародного центру перспективних досліджень: В. Філіпчук, М. Капітоненко, І. Петренко, Єгор Киян, М. Степаненко, М. Віллард, А. Галушка, Ю. Білоруська, Ю. Проценко, П. Вишебаба. – Режим доступу : <https://drive.google.com/file/d/12nkVY4RNDFeaeZPEWJ59XdPIC7xqm5d7/view>

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ

Однією з найважливіших функцій держави є забезпечення належних умов і стандартів життя та досягнення гідного добробуту громадян. Саме в умовах пандемії коронавірусної хвороби (далі – COVID-19) в Україні політичне керівництво та суспільство в цілому усвідомлюють, що першість у формуванні загальної політики має належити соціальній політиці, адже людина є не тільки головним чинником виробництва, а й найбільшою цінністю, метою економічного розвитку. Ця ідея корелюється зі ст. 46 Конституції України, у якій прямо зазначається: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, в також у старості» [1].

Пряма дія зазначеної статті Конституції та форс-мажорні обставини, пов'язані з COVID-19, що склалися, поставили перед очільниками держави завдання віднайти ефективний механізм реформування та подальшого удосконалення соціального забезпечення в країні. Це тим більше важливо, що Україною 14 вересня 2006 р. було ратифіковано Європейську соціальну хартію, яка зобов'язувала нашу державу створювати належні умови, аби всі громадяни могли реалізувати своє право на соціальну допомогу та користування послугами соціальних служб [2].

Варто зазначити, що в Українській державі було чимало зроблено в плані реалізації даного завдання. На сьогодні понад 40 тисяч соціальних працівників в умовах значних карантинних обмежень, пов'язаних з пандемією, продовжують працювати у посиленому режимі, щоденно дбаючи про те, щоб громадяни похилого віку, особи з інвалідністю, сім'ї у складних життєвих обставинах отримували необхідні соціальні послуги. Понад 30 тисяч соціальних робітників обслуговують одиноких громадян похилого віку та осіб з інвалідністю. Більш як 6 тисяч працівників та фахівців із соціальної роботи надають допомогу паліативним хворим, тобто, людям, які страждають на захворювання, що не можуть бути вилікувані сучасними і доступними методами та засобами.

Для реалізації завдань соціального захисту населення в Україні створена відповідна інфраструктура. На сьогодні в країні діє:

– 796 територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) та центрів надання соціальних послуг, якими обслуговується близько 1,2 млн осіб похилого віку, осіб з інвалідністю;

– 604 центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, на супроводі яких перебувають понад 470 тис. осіб;

– 100 закладів для бездомних осіб та центрів соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, на обліку в яких перебуває понад 33 тис. осіб [3]

Досить предметно проаналізували підсумки зробленого у плані соціального забезпечення населення України в умовах коронавірусної пандемії станом на кінець жовтня 2020 р. автори статті «Коронавірус і соціальний захист: між реформою і кризою» А. Боброва та Н. Ломоносова [2], що позбавляє нас від необхідності такого аналізу. Водночас, враховуючи той факт, що керівництво держави й у 2021 р. продовжило вживати заходів для соціального захисту найбільш вразливих категорій населення, варто назвати його конкретні рішення у цьому напрямку. Серед них:

– Указ Президента України від 29.01.2021 р. «Про деякі заходи щодо забезпечення права громадян на якісні та безпечні соціальні послуги» [4];

– постанова Кабінету Міністрів України «Питання надання компенсації деяким категоріям споживачів електричної енергії»;

– постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку використання фінансової допомоги Фондом соціального страхування України для проведення страхових виплат у разі захворювання або смерті медичних працівників у зв'язку з інфікуванням гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиною коронавірусом SARS-CoV-2»;

– постанова Кабінету Міністрів України «Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг» [5] та ін.

Разом з тим, варто зазначити, що попри чималий пласт напрацювань у сфері соціального захисту населення, низка проблем цієї сфери, які особливо загострились в умовах карантину, не отримали належної уваги з боку Уряду, а саме:

– надавачі соціальних послуг (територіальні центри соціального обслуговування, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та інші) не отримали практично жодної додаткової підтримки протягом карантину, як і працівники цих установ;

– все ще відсутнє комплексне уявлення про те, хто потребує додаткового соціального захисту під час пандемії;

– практично були відсутні заходи підтримки, спрямовані на жінок як вразливу групу;

– відсутня системна політика щодо подолання бездомності, як і спеціальні заходи для підтримки бездомних під час карантину;

– слабка координація Міністерством соціальної політики своєї діяльності з іншими органами влади в процесі реалізації заходів із соціального забезпечення населення.

З метою усунення вищеназваних недоліків, адекватного та ефективного реагування на виклики, що постають перед країною у сфері соціального захисту населення, державним органам доцільно було б вжити наступних заходів:

– віднайти кошти на створення сприятливих умов для безпечного відвідування територіальних центрів та соціальних центрів тим людям, що потребують послуг із соціальної адаптації, реабілітації, денного догляду;

– за відсутності достатнього фінансування з місцевих бюджетів, Мінсоцполітики повинно забезпечити територіальні центри та інші державні і комунальні установи, що надають соціальні послуги, належним фінансуванням для закупівлі всіх необхідних засобів індивідуального захисту;

– проблема нестачі коштів у місцевих бюджетах для здійснення в умовах пандемії доплат медичним працівникам, а також запровадження нових штатних одиниць у відповідних комунальних установах, повинна розв'язуватися централізовано, шляхом запровадження додаткових виплат на національному рівні та за рахунок додаткових субвенцій на ці потреби до місцевих бюджетів [2].

Поряд із вищеназваними заходами, спрямованими на негайне реагування на гострі виклики у сфері соціального забезпечення, урядовим структурам країни було б доцільно розробити систему довгострокових заходів, спрямованих на реформування політики у сфері соціального захисту населення. Її розробка і успішне втілення у життя дозволила б значною мірою реалізувати статтю 1 Конституції України, яка проголосила нашу державу соціальною.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.03.2021). – Назва з екрану.

2. Боброва А. Коронавірус і соціальний захист: між реформою і кризою [Електронний ресурс] / А. Боброва, Н. Ломоносова. – Режим доступу : <https://cedos.org.ua/uk/articles/koronavirus-i-sotsialnyi-zakhyst-mizh-reformoiu-i-kryzoiu> (дата звернення 11.03.2021). – Назва з екрану.

3. В умовах карантину соціальні працівники працюють у посиленому режимі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/news/v-umovah-karantinu-socialni-pracivniki-pracyuyut-u-posilenomu-rezhimi> (дата звернення 12.03.2021). – Назва з екрану.

4. Про деякі заходи щодо забезпечення права громадян на якісні та безпечні соціальні послуги: Указ Президента України від 29 січня 2021 р. № 30/2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/30/2021#Text> (дата звернення 12.03.2021). – Назва з екрану.

5. Прийняті нормативно-правові акти у сфері соціального захисту населення на засіданні Уряду 27.01.2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.auc.org.ua/novyna/pryynyati-normatyvno-pravovi-akty-u-sferi-socialnogo-zahystu-naselennya-na-zasidanni-1> (дата звернення 15.03.2021). – Назва з екрану.

КРИЗОВІ ЯВИЩА «СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ» В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Прошло трохи понад рік, як коронавірусна інфекція була розповсюджена по усьому світу, вона набула офіційного статусу – світової пандемії. І, приблизно в цих самих часових межах, відповідною реакцією більшості держав, стала активна діяльність для протидії їй. В результаті, находячись із-за вірусу в штучно створених умовах для нашого з вами захисту, наше життя вкрай змінилося. А, кожен наступний день для нас стає новим життєвим досвідом. Цей досвід в свою чергу показує нам усі вади та недоліки боротьби з COV-19.

В цей період світової пандемії люди зіштовхнулися з багатьма кризовими явищами, які так чи інакше змінили спосіб і образ нашого з вами життя. Відтепер, звичайна прогулянка по вулиці це важке психологічне випробування, а контакт з іншими людьми зрівняно гри в «Рулетку» або іншими словами – випадковість, бо не можеш знати напевно знадишся ти в безпеці або навпаки, твоєму життю загрожує небезпека.

Ось, тут і проявляється одна з значних проблем сьогодення. Відбувається відкрита зневага стосовно «суспільного договору». Це формулювання, а точніше теоретичні викладки ввів англійський філософ матеріаліст – Томас Гоббс, а доповнив і по своєму розширив французький філософ Ж. Ж Руссо. [1, с. 73, 79]. Вони, як і інші науковці розкрили не тільки політичні, правові, етичні фактори основної цілі державотворення, але і показали багатогранну психосоціальну природу людини в цій філософській парадигмі. Тому, сконцентруємо наступним увагу на добровільній передачі певних своїх прав для загального благополуччя. Саме в якому на їх думку граничить принцип свободи і вибору.

Сьогодні, коли власний вибір носити медичну маску (самообмеження), допомагає стабілізувати епідеміологічний стан в країні, нести відповідальність за життя кожного навколишнього і загалом показувати свою ментальну зрілість. Багато представників різних соціальних прошарків і вікових категорій, вміло нівелюють відомими застереженнями. Тим самим, показують відсутність внутрішнього порядку, здатність до раціональних дій та антисоціальну політику, кожного такого громадянина. Це кризове явище, яке призводить до епідеміологічної кризи. А, «суспільний договір», як прояв взаємоповаги, доброти, любові та розсудливості постає перед людською зневагою.

При цьому загроза пандемії має природну основу, яка в черговий раз нагадала людям про їх власну природну основу, природні інстинкти. Прийшовши висновку, що їх здоров'я повинно бути на першому плані, громадяни (свідомі) все частіше усвідомлюють цінність їх життя, перед

ними постає страх, відчуття самозбереження та присутня паніка (особливо в перші дні і місяці). Подібна рефлексія, одночасно з політичним сприянням сформувала цілу ієрархію методів і способів для повноцінного аналога співіснування один з одним. Наприклад: карантин вихідного дня; комунікація в онлайн режимі; дистанційність, економічна підтримка малого бізнесу; локдаун та ін. Спочатку може здатися, що владою приймається прогресивна система (етапи), яка здебільшого робить позитивні кроки для подолання вірусу. Але в цьому, також присутні кризові явища.

Згадаємо, яким чином приймався карантин вихідного дня (14 по 30 листопада). Етап був введений, але при тому, сам міністр охорони здоров'я Максим Володимирович Степанов виступаючи перед публікою, чітко дав зрозуміти, що присутній конфлікт поглядів між МОЗ і політичною інтелігенцією, яка начебто представляла інтереси міністерства економічного розвитку і торгівлі України щодо його впровадження. [2]. Це ще один приклад кризового явища «суспільного договору», коли влада не може прийти єдиного правильного, збалансованого рішення в короткі терміни.

Крім внутрішньодержавних дискурсів між всіма відповідними органами влади, що займаються вирішенням проблеми Коронавірусу в Україні, присутній зв'язок (діалог) між двома суб'єктами: Держава і громадяни. Так само як і зазначає «суспільний договір» за Ж-Ж Руссо, дуже важливим є принцип демократії та її прояви у вигляді колективного прийняття рішень.

Щодо цього, поміж усіх значущих думок філософа, виділимо декілька ідей, що мають для нас сьогодні значення. Одна розкриває нам сутність суспільного пакту, інша сутність закону. Якщо, ухвалені зміни Міністерством Охорони Здоров'я (МОЗ) про адміністративні правопорушення щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), вводять на законній підставі покарання у вигляді грошових штрафів, то це наш з вами вибір. [3]. Так само, як ми уклали суспільний пакт, де рішення стосовно всього народу, це рішення і до самого себе. І сутність закону, яка через автора розкривається перед нами фразою: «Зрештою кожен громадянин, віддаючи себе під владу усіх, не віддає себе ні під чию окрему владу.» [4, с. 20, 44].

Якщо, ми надали, такі права владі, то її волевиявлення тотожне нашому, особливо, коли рішення має об'єктивну сторону. А, ухиляння від умов закону і його наслідків – це порушення рівного права перед всіма іншими людьми. Узагальнюючи вище сказане, можна прийти до умовиводу, що схема для ефективного протистояння епідемії має прогрес. Так воно і є. Але, навіть в виконанні умов зазначеного закону є значна прогалина. З досвіду отриманого протягом року, можна відверто стверджувати, що міри застереження відомі дуже незначним прогресом. Це кризове явище породила держава, своєю бездіяльністю у реалізації закону, продовжуючи в нас тягу до безконтрольної поведінки. Отже, діалог між державою з суспільством, також піддався кризі «суспільного договору».

Крім цього існує ряд проблем, що прогресують досі, після такого довгого терміну, як Коронавірус потрапив в Україну. Наприклад: відсутня кількість потрібних тестів (ПЛР і ІФА); відсутній чіткий контроль над ковідними лікарнями; загроза наростання недовіри до держави та ін. Робимо логічний висновок, що значення дій влади для нас усіх дуже вагоме, а наслідки пандемії відчують усі хто з нею зіштовхнувся.

Завершуючи роботу, згаємо філософську думку, що усі проблеми й тяжкі ситуації, які відбуваються в нашому житті, роблять людину сильнішою і готовою для подолання подібних ситуацій у майбутньому. Сперечатися з цими словами вкрай важко, бо в них закладена значна частка правди. Бо дійсно, коли люди бажають стати сильнішими, вони ставлять організм перед випробуваннями, близькими до стресового стану. Так готуються космонавти перед польотом у космос, так тренуються аквалангісти і дайвери перед зануренням у воду. Подібним чином усі люди виходять з зони комфорту і починають контактувати з невідомим, новим. Такі реалії нашої природної сутності, яка формувала наше єство багато років еволюції. Але, в чому різниця між свідомим контактом з перепонами, ніж раптовий контакт з ними? Різниця полягає в очікуванні перепон і саме це, грає дуже велику роль. Головна причина світової трансформації та основа нинішніх кризових явищ в суспільстві – це стан беззахисності через свою не готовність до них. І після всіх зазначених умов на перший погляд, як в будь-якому сучасному соціумі, повинна бути єдність і «здорова» комунікація.

Так само як ми довіряємо своє життя владі, очікуємо від неї достойну діяльність для власного захисту. Саме так, як «суспільний договір» пов'язує нас відповідними обов'язками, ми усі будемо міцну робочу систему, де кожен з елементів цієї системи, гарантує перемогу над епідемією COV-19.

Список використаних джерел

1. Данильян О.Г., Тараненко В.М. Д 18 Філософія : учебник. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 512 с.
2. Державний сайт України. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/news/maksim-stepanov-rozyasniv-yak-diyatime-karantin-vihidnogo-dnya-inicijovanij-moz>
3. Сайт верховної ради України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-20#Text>
4. Жан-Жак Руссо. Про суспільну угоду, або принципи політичного права. / пер. з фр. та ком. О. Хома. – Київ, 2001. – С. 349.

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ

Пандемія Ковід-19 стала викликом для всього людства. Стрімке поширення коронавірусу по всій планеті відкрило ті аспекти дійсності, які досі не потрапляли в поле зору людства. Пандемія стерла відмінності між країнами і людьми: хвороба однаково поширилася в багатих і бідних країнах, в демократіях і диктатурах, на всіх континентах. Хвороба зрівняла відмінності між багатими і бідними, носіями влади і безправними людьми тощо. Перебіг пандемії, хоч і не відбувався аномально, тобто без порушень законів епідеміології, виявив неготовність до цього виклику багатьох країн світу, навіть тих, які розвинули високий рівень економіки та збудували добрі системи охорони здоров'я. Подолання пандемії стало спільним завданням для всіх інституцій держави та громадянського суспільства. Карантин та численні обмеження, які необхідно було встановити для зменшення темпів поширення вірусу, стали серйозним викликом для економіки та політичних систем. Величезна частина населення планети була вражена вірусом; водночас всі люди відчули на собі проблеми, побічно спровоковані пандемією (фінансові втрати, обмеження в пересуванні, обмеження у веденні звичного способу життя). Перевантаження системи охорони здоров'я ковідними хворими знизило можливості допомогти тим пацієнтам, які хворіють захворюваннями, не пов'язаними з ковідом. Це збільшило показники смертності та важких перебігів хворіб.

Не минула пандемія й Україну. Впродовж усього періоду поширення коронавірусу на території України спостерігається здебільшого сконсолідована співпраця державних та суспільних інституцій. Вагому роль у боротьбі проти пандемії відіграли релігійні організації, більшість із яких відкликнулись на заклики уряду та всіма можливими засобами закликали своїх вірних дотримуватися карантину та інших заходів безпеки. Предметом нашої уваги є діяльність Української Греко-Католицької Церкви в царині подолання пандемії та підтримки осіб, які постраждали від вірусу. Оскільки УГКЦ є однією з найбільших релігійних організацій в Україні, а також об'єднує більшість українців, які перебувають у діаспорі, її позиція є визначальною для поведінки мільйонів українців в Україні і в діаспорі.

Впродовж усього 2020-го року, коли пандемія коронавірусу вражала населення України, вона була в центрі уваги проводу Церкви, зокрема Глави Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Святослава. До теми пандемії він звертався у своїх численних посланнях та зверненнях, в яких закликав ретельно дотримуватись карантинних норм. Так, 6 квітня 2020 року було видане «Послання Блаженнішого Святослава до духовен-

ства УГКЦ на Великий четвер 2020 року Божого», в якому Глава УГКЦ закликав до консолідації і єднання зусиль у важкий період життя народу і людства. Блаженніший писав: «Нова культура побудови стосунків між людьми, яка народжується на наших очах в обставинах сучасної пандемії, новий спосіб бути однодумцями та жити одним і тим самим Святим Духом, вимагає від нас справжнього душпастирського навернення» [1]. Глава УГКЦ виявляв особливу опіку до всіх, хто постраждав від ковіду і опинився в зоні ризику, особливо до священників, які, сповняючи свої душпастирські обов'язки, постраждали від коронавірусу. В цьому ж посланні він писав: «Особливою молитвою огортаю тих наших душпастирів, які захворіли коронавірусною хворобою і зараз перебувають у лікарнях на вимушеній ізоляції. Запевняю вас у молитві й солідарності з вами всієї нашої Церкви як в Україні, так і на поселеннях» [1].

6 серпня 2020 року Блаженніший Святослав видав «Звернення до свята Святого великомученика і цілителя Пантелеймона», в якому виразив турботу про медичних працівників, які опинилися на передовій боротьби з пандемією і постійно піддають себе ризику зараження заради порятунку інших. Глава УГКЦ у цьому зверненні писав: «Переживаючи час пандемії, спричиненої цією коронавірусною інфекцією, на передовій боротьби з невидимим, непомітним незброєному оку смертоносним ворогом стали наші медики та медичні працівники. Вони, ризикуючи своїм здоров'ям, а навіть життям, захищають нас усіх, рятуючи від смертельної небезпеки. Ці наші захисники та їхні рідні і близькі потребують нашої підтримки та співпраці, а особливо – наших молитов» [2].

26 листопада 2020 року було видане «Спільне комюніке греко-католицьких і римсько-католицьких єпископів в Україні з приводу карантинних обмежень в Україні» [3], в якому українські католицькі єпископи обох обрядів висловили готовність до співпраці з урядом задля подолання пандемії, але водночас закликають уряд з повагою ставитися до релігійних організацій та віруючих, забезпечивши їхнє право на виконання релігійних обрядів.

В Різдвяному посланні Блаженнішого Святослава головною темою є пандемія коронавірусу та люди, які від нього постраждали. Єрарх писав: «Ми святкуємо Різдво в умовах всесвітнього болю людини, спричиненого пандемією коронавірусу. Усіх наслідків і облич цієї біди ми ще вповні не збагнули і не усвідомили» [4]. Дуже важливу роль відіграла також заява Блаженнішого Святослава про відсутність будь-яких релігійних застережень проти вакцинування.

Окрім душпастирських листів і звернень, Глава і Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви ініціювали інструктування священників і мирян про заходи, яких необхідно дотримуватися в умовах карантину. У греко-католицьких храмах з'явилися антисептичні засоби, усіх присутніх у храмі чи не кожному богослужінні закликали не знімати захисні маски та зберігати безпечну дистанцію, храми та церковні

приміщення регулярно дезінфікували. Темою жвавих дискусій серед духовенства стала Євхаристія (причастя). Дискусії про можливу зміну традиційної форми причастя з ціллю уникнення інфекційних заражень велись задовго до пандемії. Небезпека коронавірусу активізували ці дискусії. Було сформовано декілька нових форм причастя, кожна з яких забезпечує уникнення зараження. Сьогодні перед Церквою стоїть завдання обрати найефективніший спосіб та уніфікувати причастя в усій Церкві.

Ще одною ділянкою діяльності УГКЦ в умовах пандемії була благодійність. Духовенство та миряни зуміли акумулювати пожертви, які були скеровані на закупівлю медичних засобів, необхідних для боротьби з пандемією.

Всі перелічені кроки, а також інші заходи, на які ми не вказали, свідчать про ефективність співпраці релігійних організацій, державних установ та громадських інституцій для подолання пандемії. Здатність працювати злагоджено є свідченням зрілості українського суспільства. На жаль, пандемія коронавірусу виявилась дуже серйозним ворогом людства, подолання якого вимагає величезних зусиль, і який забрав мільйони людських життів. Однак, пандемія стала уроком для всіх, що співпраця і взаєморозуміння є необхідною умовою виживання людства у критичних ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Послання Блаженнішого Святослава до духовенства УГКЦ на Великий четвер 2020 року Божого. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт УГКЦ. – Режим доступу : http://ugcc.ua/official/official-documents/zvernennya/zvernennya2019/r%D0%86zdvyane_poslannya_blazhenn%D0%86shogo_svyatoslava_91951.html. – (дата звернення 10.03.2021). – Назва з екрану.

2. Звернення Блаженнішого Святослава до свята Святого великомученика і цілителя Пантелеймона. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт УГКЦ. – Режим доступу : http://ugcc.ua/official/official-documents/zvernennya/zvernennya2019/zvernennya_do_svyata_svyatogo_velikomuchenika_%D1%96_ts%D1%96litelya_panteleymona_90493.html – (дата звернення 10.03.2021). – Назва з екрану.

3. Спільне комюніке греко-католицьких і римсько-католицьких єпископів в Україні з приводу карантинних обмежень в Україні. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт УГКЦ. – Режим доступу : http://ugcc.ua/official/official-documents/zvernennya/zvernennya2019/sp%D1%96lne_komyun%D1%96ke_grekokatolitskih_%D1%96_rimskokatolitskih_iepiskop%D1%96v_v_ukrain%D1%96_z_privodu_karantinnih_obmezhen_v_ukrain%D1%96_91700.html – (дата звернення 10.03.2021). – Назва з екрану.

4. Різдвяне послання Блаженнішого Святослава. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт УГКЦ. – Режим доступу : http://ugcc.ua/official/official-documents/zvernennya/zvernennya_2019/r%D0%86zdviane_poslannya_blazhenn%D0%86shogo_svyatoslava_91951.html – (дата звернення 10.03.2021). – Назва з екрану.

Яковенко Ю. І., д-р соц. наук, професор,
Національний авіаційний університет

РОЗВИТОК В УКРАЇНІ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ ЗА УМОВ ПАНДЕМІЇ

Очевидно, що тема конференції гібридна, що в наш час і модно, і складно. бо слід казати з позицій як суспільствознавства загалом, так і політології зокрема, не уникаючи, мабуть, інших аспектів суспільствознавчої науки в справі обговорення об'єкту конференції – **«політичні процеси»** та її предмету – **«особливості та виклики в умовах пандемії»**. Будучи з 2001 року дійсним членом Української академії політичних наук, я набув досвід дискусій в справі обговорення трендів розвитку в Україні політології, що дозволяє мені казати, що слова «політичні процеси» – це невід'ємна складова назва спеціальності 23.00.02, що існує в Україні для захисту дисертацій з 02.07.2008 р. Між тим предикат «політичні» тощо в політології долучають ще до інших іменників: інститути, системи, влада чи режими, партії, культури, наука, життя, трансформації тощо. Тому, оскільки метою даної конференції є обмін знаннями та досвідом між теоретиками і практиками щодо соціальних та політичних процесів, що виникли у зв'язку з пандемією COVID-19, то згідно із «Тематичними напрямками роботи конференції», що наведено в інформаційному листі, погляди свої викладу стосовно мого бачення особливостей подальшого розвитку в Україні політичної науки в контексті нових викликів епохи. За умов пандемії, що в черговий раз призвело до зменшення фінансування планових НДР в НДІ НАНУ та у ВНЗ МОНУ, надію покладаю на здобувачів наукових ступенів з політичної науки.

Вже сама назва *«Світові тренди соціальної взаємодії в умовах пандемії»*, провокує твердити, що їх виявлення не може відбутися без подальшої розбудови теоретико-методологічних засад політичної науки, в першу чергу, на мою думку, через застосування синергетичного підходу, що посприє підняти евристичність інноваційних теоретичних моделей, без котрих тренди виявити важко, бо головне їх не стільки обґрунтувати, як валідизувати. Останнє станеться завдяки до симбіозу політичної та соціологічної наук.

Напрямок *«Соціально-економічні трансформації суспільства в умовах пандемії»* є вельми загальним, бо не вказано тип суспільства, а тому політологи досвідчені мають спрямувати молодь у глибше вивчення політичних процесів у міжнародному вимірі, зокрема процеси глобального розвитку, миру та війни, регіональної інтеграції, глобалізації, зовнішньої політики національних держав, міжнародної безпеки, діяльності міжнародних орга-

нізацій, союзів, блоків, міжнародних конфліктів і шляхів їх розв'язання, транснаціональних корпорацій, засобів міжнародних комунікацій, міжнародних громадських і політичних рухів, ролі України в сучасних міжнародних відносинах.

Напрямок *«Політичні трансформації у світі»* має скластися як фундаментальна наукова платформа для подальшого розвитку політології за умови розв'язання теоретичних і практичних завдань, пов'язаних із виникненням, розвитком і функціонуванням політичної культури на шляху руху суспільств від постіндустріального до цифрового, з урахуванням утвердження політичних ідеологій держав із зниженою націоналістичною акцентуацією, трансформації людської свідомості в різноманітних віртуальних формах і практично-політичних зразках протистоянь не стільки класового характеру, як міжконфесійного, міжетнічного, міжгендерного, міжрегіонального тощо.

Таким чином, *перспективи соціального та освітнього розвитку суспільств* окреслено, бо модернізація соціальної структури цифрових суспільств пройде під впливом вимоги триматися надалі так званої соціальної дистанції, що, в свою чергу, зменшить умови фізичного контакту людей, послабить соціальну солідарність, але посилить відчуження. Тому зміни щодо розуміння предмету політології підуть у напрямку дослідження життєдіяльності етноісторичних спільнот у політичній сфері багатонародної країни та в її геополітичному суміжжі; виявлення світоглядних вимірів етнополітичних, етносоціальних і етнокультурних процесів сучасності за умов глобалізації взаємопов'язаного світу; виявлення концептуальної специфіки етнополітології, політичної етнології й етнопідприємства у системі соціогуманітарного знання.

Виявлені вище обставини, що пов'язані з пандемією суттєво вплинуть на політичні процеси в Україні, бо демократія в Україні останні роки відчуває серйозні випробування [1]. В умовах російсько-українського політичного протистояння останні семи років йде посилення розбіжностей поміж акторами цих стосунків не так щодо цілей і ціннісних орієнтирів змін, що відбуваються в суспільстві з посиленням його цифровізації, як за способами їх досягнення зусиллями партій протилежних країв політичного поля, з одного боку. З другого – зростає загроза використання кожною правлячою партією силових методів боротьби для відновлення соціальної та політичної рівноваги за прикладом дій владних структур розвинутих чи сусідніх країн, а з іншого – самі цілі і цінності, покликані об'єднати і консолідувати суспільство, як би відходять на другий план, підкоряються логіці боротьби, а не загальної творення, логіці придушення, підпорядкування, а не пошуку компромісу, узгодження і згоди.

Список використаних джерел

1. Латигіна Н. А. Демократія: реалії versus утопії / Н. А. Латигіна. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2008. – 400 с.

Секція 5

ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СВІТІ

Ігнатов І. І., аспірант,
Київський національний торговельно-
економічний університет

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ МАНІПУЛЯЦІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

В умовах соціально-політичних криз, таких як пандемія COVID-19, на геополітичній арені з'являються нові можливості для культурно-політичного тиску та маніпуляцій з боку окремих країн. Однією з таких країн є Російська Федерація, відома різноманітними проявами інформаційної війни по всьому світу, й кейс цієї країни дозволяє проаналізувати нові підходи до методології політичних маніпуляцій.

В рамках змін підходів до чинення політично-інформаційного тиску можемо розділити пандемію COVID-19 на два періоди:

1) Початковий період коронакризи з моменту появи перших інфікованих наприкінці 2019го року до травня 2020го.

2) Період після першого піку, що прийшовся на кінець весни 2020-го року, та понині.

З огляду на тематику дослідження, можемо виділити такі періоди відносно важливої для ефективності інформаційних маніпуляцій характеристики, а саме рівня страху населення перед певною проблемою, що збільшується після появи певної кризи та зменшується протягом певного часу через зменшення чи усвідомлення уявних та матеріальних ризиків від такої кризи. Так, в березні 2020го року матеріали щодо коронавірусу в українських медіа становили 58,5% від загальної кількості новин, в квітні – 45%, а вже наприкінці травня того ж року – 27% [1]. Таке зниження показників свідчить про зменшення публічної зацікавленості у темі, а звідси – поступовий перехід сприйняття пандемії з кризового явища на буденне.

Специфікою першого періоду було зміна наративів у міжнародній дезінформаційній діяльності з боку Російської Федерації. Перш за все, компанію було спрямовано на низку країн, спочатку Європейського Союзу та пострадянського блоку, потім США, з метою підвищення рівня недовіри населення щодо спроможності їх урядів впоратися з ефектами неочікуваної пандемії. Головними джерелами дезінформації стали телеканал канали RT та інформаційне агентство Sputnik, звинувачувані Європейським парламентом у «ворожій пропаганді» в 2016 р., агенти впливу – публічні особи

походження за межами Росії, що мають російське походження та\або симпатії щодо цієї країни, а також численні боти та тролі в соціальних мережах [2].

Головними наративами дезінформаційної діяльності Російської Федерації за перший період можемо визначити такі:

– Побудова образу ворога через створення\розповсюдження ним штаму COVID-19. Такий наратив вбачаємо в численних медійних сюжетах щодо нібито створення коронавірусу в лабораторіях США з подальшим його розповсюдженням в певній країні (здебільшого така дезінформація згадувала Китай та Україну); тиражованій в локальних виданнях країн Європейського Союзу новини навколо міжнародних військових навчань DEFENDER EUROPE 2020, що проводились під егідою США, які буцімто були організовані задля розповсюдження коронавірусу в Європі [3];

– Розкол всередині Європейського Союзу. Виразним кейсом такого наративу є ситуація з блокуванням митницею Республіки Польща вантажу з 37 тисяч медичних масок, що Російська Федерація надіслала на допомогу Італії, де на той момент спостерігався найвищий в світі показник захворюваності коронавірусом. Не зважаючи на те, що половина вантажу була оплачена урядом США, а інша – надана Росією на добровільних основах, в європейських медіа Росія висвітлювала його як повністю свою ініціативу, реакцію польської митниці подавала як розкол європейського суспільства та супроводжувала матеріали зняттям прапору ЄС з урядової будівлі в Італії.

Під час першого зазначеного періоду, інформаційні маніпуляції ґрунтувались на низькому рівні обізнаності світової спільноти щодо COVID-19 та страхом перед новою загрозою. Періоди, коли попит на інформацію з конкретної тематики вищий за можливості її швидкого дослідження та розповсюдження результатів таких досліджень, є особливо сприятливими задля активації дезінформації.

Після першого піку коронакризи в травні 2020-го року, рівень обізнаності населення щодо симптомів, розвитку хвороби, методів боротьби зросли, а відсоток смертності виявився не таким великим, як в інших пандеміях останніх років (туберкульоз, SARS, Ебола тощо), маніпулювати інформацією стає складніше: страх перед кризою зменшується й світова спільнота раціональніше сприймає наявну загрозу.

Акценти суспільно-політичних маніпуляцій з боку Російської Федерації змінюються й дезінформація не зникає, але спрямовується на зовсім інший тип наративів. Замість ворогоорієнтованої тематики з'являється наратив «Росії-спасительки» в світовому інформаційному просторі. Головне джерело такого наративу – перша у світі вакцина від коронавірусу Спутник V, розроблена в Росії. Не зважаючи на низький рівень якості, а також відсутність третього та найважливішого етапу перевірки вакцини на основі показники безпеки та ефективності для реципієнта, інформація щодо створення такого засобу в Росії швидко розповсюджується по всьому

світу. За відсутності альтернатив, рівень суспільного інтересу до вакцини стає доволі високим й, не зважаючи на ризики, низка агентів впливу приймає російську вакцину та підтримує «російські наукові досягнення».

В цьому випадку, важливо зазначити, що сприймати Супутник V як ліки було б не зовсім правильно, адже мета та засоби для її досягнення, радше роблять цей препарат інструментом політичного впливу [4]. По-перше, створення першої вакцини свідчить про «високий» науково-технологічний рівень розвитку Росії. По-друге, вакцина ставить уряди інших країн, перш за все тих, які не мають можливості до самостійного створення вакцини, перед вибором: не дочікуватись створення більш безпечних препаратів задля швидшого початку вакцинування, здебільшого популістичні уряди, чи відмовитись через небезпечність країни та залишити населення невакцинованим ще на певний час. Так, покупка вакцини Супутник V прем'єр-міністром Словаччини без консультацій з урядовими партнерами спровокувала в країні політичну кризу, що загрожує розпаду правлячої коаліції.

Отже, можемо стверджувати, що світова пандемія COVID-19 стала чудовою можливістю для розповсюдження дезінформації та появи нових варіантів політичного тиску для Російської Федерації на світову демократичну спільноту. Можемо стверджувати, що за час пандемії буде застосовано нові види соціально-політичного маніпулювання, які лише інтенсифікують головну дилему сучасної епохи гібридних війн: де знаходиться межа між демократичними свободами, перш за все свободи слова, та загрозами зовнішнього інформаційного втручання.

Список використаних джерел

1. Інститут Масової Інформації [Електронний ресурс] : COVID-19 відходить на другий план. Звіт з моніторингу онлайн-медіа. – Електрон. дані. – Київ. – 2020. – Режим доступу : <https://imi.org.ua/monitorings/covid-19-vidhodyt-na-drugyj-plan-zvit-z-monitoryngu-onlajn-media-i33275> – (дата звернення 18.03.2021).

2. Sukhankin Sergey. COVID-19 As a Tool of Information Confrontation: Russia's Approach [Електронний ресурс] // The School of Public Policy Publications. – 2020. – Vol. 13:3. – P. 2–10. – Режим доступу : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3566689 – (дата звернення 14.03.2021).

3. Moy Wesley, Kasper Gradon. COVID-19 Effects and Russian Disinformation Campaigns [Електронний ресурс] // Homeland Security Affairs – 2020. – Vol. 16. – Article 8. – P. 1–27. – Режим доступу : https://www.hsaj.org/resources/uploads/2020/12/hsaj_Covid192020_COVID19EffectsRussianDisinformationCampaigns.pdf – (дата звернення 16.03.2021).

4. Elise Thomas, Albert Zhang and Emilia Currey. Pro-Russian vaccine politics drives new disinformation narratives [Електронний ресурс] // International Cyber Policy Centre. – 2020. – р. 3–15. – Режим доступу : https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/ad-aspi/2020-08/Pro%20Russian%20vaccine%20politics.pdf?vMuk2m7DIWP_GG25A86MqWZ_bg_jxIXL= – (дата звернення 18.03.2021).

Каращук М. Г., канд. політ. наук, доцент,
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка

ДОВІРА ДО ВЛАДИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Плинність і невизначеність сучасного світу особливо гостро реалізується у довіри людей до різноманітних соціальних інститутів та легітимності політичної влади. В Україні дана проблема поглиблюється процесом державотворення, що потребує потужної мобілізації засобів легітимізації політичної системи новоутворених політичних інститутів. В постмодерну епоху руйнування усіх авторитетів наше суспільство стикнулось із завданням конституювання авторитету нової держави. Проте в умовах кризи, що розгортається внаслідок світової пандемії COVID-19 ми стикаємося з новими викликами.

Як свідчить новітня історія Українська держава тривалий час перебуває у процесі коливання між *делегітимізацією* та *легітимізацією* політичної влади. Плинність політичних інститутів нашої держави тільки поглиблюється кризою довіри до влади, яка розгортається у зв'язку із тією надзвичайною ситуацією поширення COVID-19. Як стверджує Ю. Харарі, ця криза ставить нас перед вибором стратегій розвитку майбутнього суспільства. Сьогодні ми повинні обрати, по-перше, між «тоталітарним контролем та розширенням прав і можливостей громадян», по-друге «між націоналістичною ізоляцією та глобальною солідарністю» [1]. Відсутність довіри до влади, держави, науки і ЗМІ заважає вирішенню пов'язаних із надзвичайною ситуацією соціальних, економічних та культурних проблем та робить «тоталітарний контроль» безальтернативним. Адже для того, щоб зробити вибір на користь солідарності ми повинні відновити довіру до влади і один до одного.

Праці, присвячені дослідженню різноманітних аспектів легітимізації політичної влади, достатньо широко представлені як у вітчизняних, так і зарубіжних джерелах. В межах політичної науки досліджуються як раціональні, так і ірраціональні компоненти легітимізації влади. У цьому контексті зростає увага до символічних засобів репрезентації політичного, котрі надають різноманітні можливості для опредметненні ідей. В своїх

дослідженнях П.М. Олещук вказує на важливість саме цього аспекту легітимізації політичної влади. «Легітимність, – зазначає він, – забезпечує стабільність режиму та дозволяє здійснювати свої повноваження не лише шляхом звичайного насильства, але й (за висловом П. Бурдьє) шляхом «насильства символічного», тобто не фізичного, а ідейно-пропагандистського впливу» [2, с. 9].

Схожої точки зору дотримується і О. Висоцький, на думку якого «легітимність є своєрідним нематеріальним, духовним ресурсом, використання якого полегшує процеси здобуття, утримання та реалізації влади, роблячи їх менш затратними та більш результативними» [3, с. 59]. Як зазначає М. Г. Тур, легітимацію можна охарактеризувати «як процес переходу зовнішнього (об'єктивного) смислу у внутрішнє (суб'єктивне), тобто як інтеріоризацію в нормативному плані та як схвалення – в когнітивному» [4, с. 15].

В контексті філософського аналізу проблеми легітимації Є. Бистрицький визначає її наступним чином: «Легітимація – це завжди процес визнання чи невизнання існуючої влади – як її представників, так і її норм, процедур, інституцій – законів взагалі» [5, с. 58].

Питання, що пов'язані з легітимністю політичної влади актуалізуються в період зародження доби Модерну. Можна стверджувати, що починаючи з цього періоду європейської історії влада втрачає сакральний характер та змушена постійно виправдовувати своє існування. Відбувається десакралізація політичної влади і як наслідок її денатуралізація, тобто будь-який політичний режим для свого виправдання не може посилатися на природні або божественні передумови. Подібна ситуація стає можливою за умови домінування так званої договірної концепції держави, де остання постає «штучно» створеним інститутом. Одночасно розгортається дискусія з приводу переосмислення середньовічної концепції суверенітету. Вектор уваги переноситься з особистості монарха на штучне тіло держави.

В контексті нашого дослідження особливого значення набуває перехід від інтерпретації влади, заснованої на фізичному насиллі, до сучасних концепцій легітимності влади, котрі, навпаки, протиставляють владу і насилля. Основна увага при дослідженні проблем легітимізації влади тепер приділяється не фізичному, а «символічному» насиллю. В такому ракурсі питання виправдання політичної влади виявляється вписаним у більш широкий контекст легітимізації існуючого соціально-культурного порядку.

Окрім цього, сучасна соціально-політична думка стикається з проблемою легітимності політичної влади в умовах руйнування модерного світового устрою, при якому домінували національні держави. Мова йде про прояв такого явища як глобалізація, котра пов'язує в єдине ціле різноманітні сфери людської життєдіяльності. Відповідно і їх наслідки набувають глобального характеру, тобто спричиняють вплив на людство, незважаючи на національні кордони. Звідси стає зрозумілим, чому,

наприклад, У. Бек розпочинає свою книгу «Влада та її опоненти в епоху глобалізму» з питання: «Якими є засади легітимного панування в епоху глобалізації?» [6]. Як стверджує вчений, сьогодні ми робимо вигляд, що все ще знаємо, що означають слова «політика» і «держава», втім, саме ці готові, традиційні відповіді на всі питання про причини легітимного панування заважають нам зрозуміти смисл битв за владу, які розгортаються в сучасному світі.

З точки зору видатного німецького мислителя Ю. Габермаса, зазначена вище криза легітимності повинна бути вписана у більш широкий контекст «дефіциту смислу» в сучасному суспільстві. Саме цій проблемі присвячена його праця «Проблема легітимації пізнього капіталізму» [7]. «Дефіцит смислу» означає, що у сучасної людини зникає мотивація діяти відповідним чином. Дослідник виходить з того, «що мотивації виникають завдяки інтеріоризації символічно репрезентованих структур очікування» [7, с. 158]. Будь-яке суспільство, в якому існує соціально-економічна нерівність, повинно вирішувати проблему нерівного, але легітимного розподілу суспільних благ. Вони, як вважає Ю. Габермас, вирішують її шляхом «структурного насилля», вписуючи асиметричний розподіл легітимних можливостей задоволення потреб у загальновизнану систему норм. Проте, як вже зазначалось, саме такої системи норм сьогодні вже не існує, тому, немає ніяких наперед даних норм, у відповідності до яких може вибудовуватись легітимний політичний порядок. Отже, сьогодні ми змушені конституювати загальні норми за допомогою комунікаційної раціональності та вільного визнання усіх членів суспільства. Подібна символічно-комунікативна основа легітимації повинна служити встановленню *консенсусу* між різними групами інтересів.

Особливо гостро криза легітимізації інституціонального порядку виникає в той момент, коли об'єктивації інституційного порядку потрібно передавати новому поколінню. «Легітимація говорить індивіду не тільки те, чому він *повинен* здійснювати ту або іншу дію, але і те, чому речі *являються* такими, якими вони є. Інакше кажучи, «знання» передують «цінностям» в легітимації інститутів» [8, с. 154]. В цих умовах зростає роль інституту освіти в процесі формування умов розвитку критичного мислення на основі якого довіра до влади набуватиме раціонального характеру [9, с. 15–17]. В цій ситуації постає питання про роль вітчизняної системи освіти (особливо вищої освіти) для розповсюдження достовірної експертної оцінки і відновлення довіри до науки в ситуації пандемії COVID-19.

Для відновлення довіри до влади суспільство повинно мати відкритий доступ до всієї необхідної інформації та до наукових досліджень із відповідної тематики. Неможна, як справедливо зазначає Ю. Харарі, перемогти пандемію пропагандою та ізоляцією. Натомість наукові знання і глобальне співробітництво можуть нам допомогти. «Але щоб досягти

такого рівня відповідальності та співпраці, потрібною є довіра. Люди повинні довіряти науці, довіряти державним органам влади та довіряти ЗМІ. Протягом останніх кількох років безвідповідальні політики свідомо підривали довіру до науки, органів державної влади та засобів масової інформації. Тепер ці самі безвідповідальні політики можуть спокуситися вибрати шлях до авторитаризму, стверджуючи, що ми не можемо довіряти людям самостійно турбуватися про власну безпеку» [1].

Список використаних джерел

1. Harari Y. N. The world after coronavirus // Financial Times. – 2020. – Т. 20. – №. 03. – Режим доступу : <https://www.ft.com/content/19d90308-6858-11ea-a3c9-1fe6fedcca75>
2. Олещук П. М. Символічні форми легітимації політичних режимів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : [спец.] 23.00.01 «Теорія та історія політ. науки» / П. М. Олещук ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2008. – 19 с.
3. Висоцький О. Ю. Технології легітимації політичної влади: теорія та практика : [монографія] / О. Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ : Пороги, 2010. – 318 с.
4. Тур М. Г. Некласичні моделі легітимації соціальних інститутів : монографія / М. Г. Тур. – Київ : ПАРАПАН, 2006. – 396 с.
5. Бистрицький Є. Легітимація як дієве філософське поняття / Є. Бистрицький // Філософська думка. – 2009. – № 5. – С. 49–59.
6. Beck U. Power in the global age: A new global political economy / Translated by Kathleen Cross. – Cambridge: Polity, 2005. – 365 p.
7. Хабермас Ю. Проблема легитимации позднего капитализма / Ю. Хабермас ; пер. с нем. Л.В. Воропай. Общая редакция и вступительная статья О.В. Кильдюшов. Примечания, именной и предметный указатели Т.А. Дмитриев. – М. : Праксис, 2010. – 264 стр. – (Серия «Образ общества»).
8. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. / П. Бергер, Т. Лукман; пер. с Е. Руткевич. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.
9. Ліпін М. В. Освіта в модифікаціях сучасного світу : монографія / М. В. Ліпін. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 340 с.

ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ БРАЗИЛІЇ, БІЛОРУСІ ТА ІНДІЇ

Основним політичним рушієм нинішньої напруженості у світовому порядку є фактичний або потенційний провал економік досягти соціальних результатів, які є політично стійкими. Це було і є проблемою країн, що розвиваються, протягом десятиліть, джерелом соціальних заворушень у Східній Європі, страху Комуністичної партії Китай та невдоволення європейців структурами ЄС. Проблеми системні та проявляються майже у всіх країнах світу. 2020 рік вніс свої корективи у всі сфери життя населення, в той же час показав наскільки суспільство та уряди різних країн були не готові до пандемії. Коли ми говоримо про те, що рішення президента чи прем'єр-міністра впливають на повсякденне життя людей, то в 2020–2021 роках від швидкості та якості прийнятих рішень залежали мільйони життів.

Короткострокові політичні та геополітичні ризики, що спричинені пандемією мають місце бути майже в усіх країнах світу. Проаналізуємо як вплинула пандемія на імідж політичних лідерів та як змінилася їх підтримка суспільством на прикладі Бразилії, Республіки Білорусь та Індії.

Найполяризованішого правителя Латинської Америки, президента Бразилії Жаїра Болсонаро, чекає переломний 2021 рік – третій його чотирирічний термін – і зробить це без підтримки свого найважливішого іноземного союзника Дональда Трампа.

Президент Джаїр Болсонаро намагався саботувати заходи охорони здоров'я, спрямовані на стримування поширення Covid-19, але Верховний суд, Конгрес та губернатори підтримали політику захисту бразильців від хвороби. Адміністрація Болсонаро послабила правоохоронні органи, фактично давши зелене світло злочинним мережам, які беруть участь у незаконних вирубках лісів в Амазонці та застосовують залякування та насильство проти лісових захисників. Але демократичні інституції не змогли приборкати антиекологічну політику та риторику президента Болсонаро, що сприяло знищенню з серпня 2019 року по липень 2020 року близько 11 000 квадратних кілометрів тропічних лісів Амазонки, що є найвищим показником за останні 12 років. Кількість пожеж в Амазонці зросла на 16% у 2020 році [4]. Дим викликає шкідливий рівень забруднення повітря, який впливає на мільйони жителів. Президент Болсонаро без жодних доказів звинуватив корінне населення та неурядові організації (НУО) у відповідальності за знищення тропічних лісів. Він також переслідував журналістів.

На сьогоднішній день Болсонаро вдалося ухилитися від відповідальності за жахливу реакцію Бразилії на епідемію Covid-19, яка призвела до загибелі понад 279 000 бразильців станом на 16 березня 2021 року, водночас струшуючи низку корупційних скандалів, пов'язаних з його родиною [2].

Рейтинг схвалення правого президента Бразилії Жаїра Болсонаро впав до 32,9% в лютому з 41,2% в жовтні, згідно з опитуванням, опублікованим 22 лютого 2021 р. транспортною асоціацією CNT. Опитування показало, що негативний рейтинг уряду Болсонару підскочив до 35,5% з 27,2% в жовтні, в той час як несхвалення його особистої діяльності на посту президента зросла до 51,4% з 43,2% [1]. Націлившись на переобрання у 2022 році, Болсонаро сконцентрував свою увагу на «завищені» ціни на паливо і пообіцяв змінити ціни на електроенергію в такий спосіб, прагнучи зміцнити свою популярність за допомогою агресивного підходу до зниження вартості життя бразильців.

Безпрецедентна хвиля масових і в основному мирних акцій протесту охопила Білорусь після переобрання Олександра Лукашенко, який був та є президентом з 1994 року. Десятки тисяч продовжували мирно демонструвати за чесні вибори та справедливість.

Влада порушила сотні політично вмотивованих кримінальних справ проти представників політичної опозиції, протестуючих та їх прихильників. У багатьох випадках затримували, били, штрафували або депортували журналістів, які висвітлювали акції протесту та позбавляли їх акредитації. Вони тимчасово заблокували десятки веб-сайтів і протягом декількох днів жорстко обмежили доступ до Інтернету.

Протягом усієї пандемії президент Лукашенко відкидав серйозність Covid-19. Влада не вводила жодних заходів блокування, незважаючи на високий рівень передачі інформації громадою. Лише у листопаді влада Мінська та кількох інших міст вимагала публічного носіння масок.

Влада намагалася замовкнути медичних працівників, які говорили про небезпеку пандемії. Європейський Союз і Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) засудили Білорусь за винесення 5 нових смертних вироків та проведення принаймні 1 страти.

ЄС не визнав передбачуваний результат президентських виборів, назвавши вибори невірними та несправедливими, і ввів санкції проти 55 білоруських чиновників, включаючи Лукашенко, його сина та його радника з питань національної безпеки, причетних до репресій після виборів. ООН, ОБСЄ та Рада Європи (РЄ) засудили владу Білорусі за бурхливу реакцію на протести. Багато країн Європи, включаючи Німеччину, країни Балтії, Чехію, Польщу, Словаччину та Великобританію, визнали голосування нелегітимним і більше не визнають Лукашенко президентом. США також відмовилися визнати Лукашенко президентом і засудили насильство проти демонстрантів, затримання прихильників опозиції та припинення роботи Інтернету [3].

Для індійського прем'єр-міністра Нарендра Моді є ряд проблем, які не вирішені з 2020: протести фермерів, в яких тисячі людей провели тижні в кемпінгу на дорогах навколо Делі, вимагаючи скасувати нові аграрні закони. Дискусії між фермерами та правлячою партією Моді «Бхаратія Джаната» зараз зайшли в глухий кут, але, тим не менше, це вперше, коли цивільна реакція привела уряд до столу переговорів [4].

Тим не менше, навіть в умовах сільськогосподарських негараздів, рейтинг популярності Моді залишається незмінно високим, постійно залишаючись вище 70%, прокладаючи шлях його уряду продовжувати реалізацію своєї індуїстської націоналістичної програми з посиленням запалу в 2021 році і розпочати кампанію за перемогу на виборах 2024 року.

Пандемія дозволила уряду Моді посилити свою авторитарну владу, зокрема, шляхом арештів та переслідувань урядових критиків та активістів, і, як очікується, ця репресія проти громадянського суспільства продовжиться, якщо не загостриться, до кінця 2021 року.

Однак найбільшою катастрофою, що насувається в Індії цього року, швидше за все, буде економічна. Індія була азійською економікою, яка найбільше постраждала від Covid-19, штовхаючи країну до першої рецесії. Майже 50% країни повідомили про падіння доходів, і, за підрахунками, до бідності може бути повернуто до 400 мільйонів людей.

Аналізуючи проблеми лише в декількох країнах, можна зробити висновок, що пандемія вплинула на рівень життя населення багатьох країн, показала слабкі та сильні сторони урядів, системи охорони здоров'я, а також терпимість населення. Проте прослідковується тенденція до авторизації та узурпації влади.

В той же час варто звернути увагу на відсутність глобальної координації у боротьбі з вірусом Covid-19 та на відсутність чітких стимулів для відновлення глобалізації.

Список використаних джерел

1. Bolsonaro popularity tumbles in Brazil, shows CNT poll [Електронний ресурс] // Reuters. – 2021. – Режим доступу до ресурсу : <https://www.reuters.com/article/us-bolsonaro-petrobras-poll-idUSKBN2AM1P9>.

2. WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard [Електронний ресурс] // WHO Health Emergency Dashboard. – 2021. – Режим доступу до ресурсу : <https://covid19.who.int/table>.

3. World of Worries: Political Risks in 2021 [Електронний ресурс] // FitchSolutions. – 2020. – Режим доступу до ресурсу : <https://www.fitchsolutions.com/sites/default/files/white-papers/WoW-final-presentation.pdf>.

4. World report 2021 [Електронний ресурс] // Human Rights Watch. – 2021. – Режим доступу до ресурсу : https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/01/2021_hrw_world_report.pdf.

ЦІННІСНІ ЗАСАДИ СУЧАСНИХ ДЕМОКРАТІЙ: ПЛЮРАЛІЗМ ЧИ МОНІЗМ?

Аксіологічні засади становлення суспільства – тема, до якої найчастіше звертаються в кризовий або посткризовий період. Адже саме в умовах суспільних криз здебільшого відбуваються ціннісні зміни та переоцінка власного морального досвіду. Не виключенням стала і ситуація з епідемією коронавірусу в сучасних демократичних суспільствах, коли економічна криза, помножена на самотність людей в умовах жорстких локдаунів, сприяла поглибленню рефлексивної діяльності в процесі оцінювання всього, що відбувається в світі.

XX століття відзначилося ідеологічними й аксіологічними бурями, які змінили життя людства загалом та кожної людини зокрема. І, здавалося б, що саме друга половина минулого століття дала однозначну відповідь на питання, який політичний режим є найбільш ефективним. Процес демократизації охопив більшість посттоталітарних і поставторитарних держав. Але невирішеним залишилося питання щодо необхідності втручання держави в моральне життя своїх громадян. Ким має бути держава стосовно ціннісних засад суспільства: нічним сторожем, законотворцем чи, можливо, арбітром?

Чимало політичних теоретиків намагалися відповісти на це питання. Однією з найпопулярніших концепцій наразі залишається плюралізм цінностей Ісайї Берліна. Однією з найбільших помилок людства він вважав намагання збудувати ідеальне суспільство. Адже сама реальність доводить нам, що цінності можуть суперечити одна одній: політична рівність конфліктує з ідеалом свободи, а справедливість – з великодушністю. Тож плюралізм цінностей полягає в тому, що вони є несумісними і кожній людині доводиться робити власний вибір. «Цінності можуть стикатися навіть в одному серці, проте з цього не випливає, що одні з них – правильні, а інші – ні. Суворая справедливість – абсолютна цінність для багатьох, але вона несумісна з милосердям, яке в конкретних випадках не менш цінне для тих самих людей» [1, с. 18]. Тобто конфлікт цінностей по суті робить нас саме тими, ким ми є. На думку Ісайї Берліна, досвід XX століття довів, що закони історії під впливом тоталітарних політичних режимів стають гнучкими та можуть змінити навіть природу людини. Тому насадження ціннісної системи з боку політичної влади може коштувати людству мільйони життів. Але водночас гнучкість соціальних законів відкриває шлях і для реалізації творчого потенціалу людства. Наша місія – правильно скористатися можливостями. У повсякденному житті плюралізм цінностей передбачає постійну боротьбу альтернатив. І, зрештою, основною цінністю стає свобода вибору. Кожній людині, яка

робить власний ціннісний вибір, варто пам'ятати, що жодна цінність не може компенсувати іншу. Відповідно, якщо політична система замість простору для плюралізму сприятиме утвердженню монізму і поділу на «правильні» та «неправильні» ціннісні системи, ми приречені на поглиблення як кризи моральності, так і політичної кризи.

Інший відомий британець, Майкл Оукшотт, також став на захист плюралізму. Розмірковуючи про роль держави в становленні ціннісних систем, він порівнює політичне владарювання з виховною діяльністю та діяльністю спортивного арбітра. Політичне управління та керівництво суспільством може мати настановчий характер. Однак історично ця функція була прерогативою церкви. Перебравши її на себе, світська влада почала нав'язувати власну думку іншим та універсалізувати вигідну для себе систему цінностей. Якщо держава матиме монополію не лише на встановлення законів, а й на нав'язування цінностей, це призведе до остаточної втрати плюралізму й підлаштування абсолютно всіх людей під єдиний стандарт. А жоден стандарт не здатен задовольнити потреби всіх. Саме тому набагато ефективнішою, на думку М. Оукшотта, є модель держави-арбітра. У суспільстві, так чи інакше, завжди будуть виникати конфлікти: політичні, економічні, соціальні або культурні. І у випадку, коли сторони не здатні самостійно їх вирішити та досягти компромісу, потрібен незалежний рефері – у нашому контексті державний діяч. Він не насаджує цінності, не намагається їх універсалізувати або підлаштувати під власні уявлення про світ чи ідеологічні вподобання. А лише слідує за виконанням базових правил, тобто по суті стоїть на захисті прав, свобод і загальнолюдських цінностей, створюючи атмосферу для толерантного діалогу. Державець має бути нейтральним, неупередженим і не втручається в справи громадян. Однак навіть у час, коли загально визнаним є факт, що попри всі недоліки демократії, кращого політичного режиму не існує, не всі люди готові сприйняти реальність такою як вона є: з несправедливістю, конфліктами, багатоголоссям і плюралізмом думок. І саме ця частина суспільства несвідомо легітимує авторитарних можновладців. Адже «поєднання правителя з мрійником породжує тиранію» [2, с. 88]. Такий правитель, заручившись підтримкою населення, рано чи пізно здійснить спробу знищити різноманітність та уніфікувати суспільство, виправдовуючи це благою метою – досягненням справедливості.

У вільному демократичному суспільстві не бояться відмінностей, не намагаються їх штучно прибрати та не засуджують за інакшість. Тому для збереження демократичних процесів дуже важливо підтримувати плюралізм та свободу. В цьому контексті свобода тлумачиться як відсутність концентрованої влади, яка б мала монополію на управління. І для ілюстрації власної теорії Майкл Оукшотт вводить у політичний дискурс поняття «бесіда». Це процес, за допомогою якого люди з абсолютно різними точками зору вчаться чути одне одного, знаходити компроміс і співпрацювати. Саме бесіда сприяє закріпленню однієї з найважливіших

цінностей ХХІ століття – толерантності. Політична система має створювати умови, коли співіснування різних думок і ціннісних орієнтирів перенаправляється з потенційного конфлікту в бесіду. «Розмовляють не з метою надати інформацію, переконати або спростувати одне одного, тому переконливість мови залежить не від говоріння однією мовою – відмінності не ведуть до незгоди» [3, с. 246]. Тобто незважаючи на можливі суперечки, бесіда не має нічого спільного зі змаганням, вона скоріше нагадує розмову двох філософів, де кожен поважає думку іншого та отримує задоволення від процесу дискусії. Головне в бесіді – це її свобода та самоцінність. І саме в результаті бесіди кожна людина засвоює моральні норми. Тобто намагання побудувати ідеальне суспільство, що тягне за собою уніфікацію та заборону бесіди, призводить до руйнації ціннісної системи та загрожує відкатом від демократичних процесів.

Отже, якщо в певному суспільстві, навіть за умов демократичного політичного режиму, превалюватиме думка про хоча б гіпотетичну можливість вирішення всіх проблем, воно не зупиниться ні перед чим задля досягнення такого ідеального стану. Це той урок, який ми мали засвоїти після двох кровопролитних світових воєн. Однак на практиці в багатьох сучасних суспільствах знову відбуваються спроби насадження ціннісного монізму, що проявляється, наприклад у популярній нині «cancel culture» – формі осуду людини в професійних колах, соціальних мережах та в повсякденному житті за дії або висловлювання, що є неприйнятними для частини суспільства. Легітимуючи «cancel culture» як тренд сучасності, політичні системи значно обмежують дискурсивність та плюралізм всередині суспільства. Адже висловити думку, що суперечить загальноприйнятій, стає надто дискомфортно. Це загрожує кар'єрі, суспільному становищу, а подекуди навіть безпеці.

Саме плюралізм цінностей у суспільстві є запорукою його демократизації. А універсалізація, як протилежність плюралізму, загрожує надзвичайно небезпечною тенденцією – екстремізмом. За умов превалювання монізму відбувається штучна гармонізація суспільства: люди начебто об'єднуються навколо чітко визначених, а насправді – нав'язаних, цінностей, що провокує вороже ставлення не лише до інших аксіологічних систем, а й до самої ідеї вибору. В таких умовах плекається ідеал страждання в ім'я істини, що є джерелом нетерпимості і навіть тероризму. Тобто утверджується ціннісна система, що заперечує саму сутність демократії. Тож саме плюралізм цінностей виховує в людях відповідальність за власний вибір та здатність зрозуміти і прийняти вибір інших.

Список використаних джерел

1. Берлин И. Стремление к идеалу / И. Берлин // Философия свободы. Европа. – М. : Новое литературное обозрение, 2001. – 448 с. – С. 8–26.

2. Оукшот М. Что значит быть консерватором / М. Оукшот // Рационализм в политике и другие статьи. – М. : Идея-Пресс, 2002. – С. 65–90.

3. Оукшот М. Голос поэзии в беседе человечества / М. Оукшот // Рационализм в политике и другие статьи. – М. : Идея-Пресс, 2002. – С. 245–285.

Разіцький В. Й., канд. іст. наук, доцент,
Київський національний торговельно-
економічний університет

США ТА «ЗОВНІШНІЙ СВІТ» В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

COVID-19 став несподіванкою та завдав значного удару по економічному, політичному та соціальному житті населення країн світу. Світова спільнота залучила всі ресурси на пошуки шляхів боротьби з пандемією. При цьому уряди різних держав обирали власні шляхи протидії поширенню коронавірусу та відновлення усіх сфер життя. Тому й результати цієї діяльності також відрізняються. Для прикладу, якщо більшість країн Європи та Східної Азії прийняли жорсткі заходи з метою припинення поширення коронавірусу та подальшого подолання наслідків пандемії, то уряди інших держав – США, Бразилії, Росії – вжили лише часткові заходи і тим самим піддали більшій небезпеці життя своїх громадян. Якщо говорити зокрема про США, то наслідок недостатніх заходів уряду довір'я американців до адміністрації Трампа знизилося на 14 позицій до рекордно низького показника в 33%. Більше того, бізнес структури та ЗМІ також втратили довір'я громадськості на 10–20%. А темпи падіння довір'я місцевих мешканців до урядових установ в США перевищили аналогічні показники в Бразилії, Росії та Індії. [2] Щоправда, дослідники зазначають, що цей процес розпочався ще до початку пандемії і поглибився в останній рік правління адміністрації Трампа. Дослідники Gallup по результатах опитування в США у 2020 р. відзначили, що лише 11% американців довіряють Конгресу, 23% – великому бізнесу і ЗМІ, 29% – системі освіти в країні, 36% – медичним установам і 38% – президенту. Лише військові країни не втратили довіри громадськості, яка залишалася на рівні 73%. [3]

Цікаво, що мешканці США під час пандемії почали менше довіряти один одному. Голосування на виборах, мітинги, які здавна є притаманними для цієї країни як яскраві прояви демократії, почали поступово втрачати своє значення, оскільки страх захворіти на COVID-19 змушує багатьох людей залишатися у своїх домівках.

Довіра є двигуном існування не тільки демократії, ЗМІ, громадського транспорту та медичної системи, але й міжнародних відносин та глобальної економіки. Прикладом цього може слугувати введення локдауну в КНР

наприкінці 2020 року та падіння експорту країни на 17%, внаслідок чого в січні-лютому 2021 року спостерігалася нестача на світовому ринку автозапчастин, смартфонів і багатьох інших товарів.

Разом з тим немає жодних підстав стверджувати, що пандемія може зупинити процеси глобалізації. Зокрема, у звіті МакКінзі чітко зазначено, що відтік капіталу, робочої сили та перенесення виробництва у місія з ширшою ресурсною базою триватиме й надалі, хоча й повільнішими темпами. Пандемія змусила великі корпорації поставити на порядок денний питання пришвидшення темпів упровадження робототехніки та автоматизації виробництва. [4]

Поширення пандемії у світі спричинило посилення ізоляціоністських настроїв не тільки в США, але й у Європі. Щоправда політика адміністрації Д. Трампа по приборканню міграції з-за кордону розпочалася ще до появи COVID-19, так само як і побудова загороджувальних стін Угорщиною, Словенією, Болгарією, Грецією, Хорватією з метою спинити проникнення азійських та африканських мігрантів вглиб ЄС. Однак пандемія розширила масштаби та поглибила цей процес, коли кордони закрили не тільки країни Шенгенської зони, але й США майже припинили сполучення з Європою. Навіть загальні тенденції зниження захворюваності на COVID-19 не завжди слугують достатньою підставою для усунення усіх бар'єрів міжнародного переміщення громадян.

Поширення ізоляціоністських настроїв у світі, спричинене пандемією, проявилось також у спробі провідних країн виготовити вакцину своїми силами. Це попри те, що ООН, Світова організація охорони здоров'я неодноразово закликали міжнародну спільноту об'єднати свої зусилля у цій справі і тим самим пришвидшити процес подолання наслідків пандемії. Адміністрація Д. Трампа взагалі оголосила про вихід США зі Світової організації охорони здоров'я, пояснюючи це неефективністю роботи організації.

Позиція Білого Дому епохи Д. Трампа щодо необхідності протидії поширенню COVID-19 залишається не до кінця зрозумілою для широкої громадськості. Навіть політичні аналітики не однозначно трактують внутрішню і зовнішню політику Д. Трампа в період пандемії. Президент і лідери Республіканської партії тривалий час взагалі не визнавали існування коронавірусу. Вони не тільки відмовилися брати ініціативу у боротьбі з COVID-19 в країні та у світі, але й не запропонували дієвих кроків для подолання економічних наслідків пандемії. А пропозиція сенаторів-республіканців виділити 25 мільярдів доларів на боротьбу з пандемією була відхилена президентом Д. Трампом та його командою. [1]

Відсутність чіткої програми протидії поширенню COVID-19 в США призвело до неконтрольованого зростання захворюваності серед місцевих мешканців. Країна стала одним із лідерів по кількості захворюваності на коронавірус у світі. Федеральна система охорони здоров'я виявилася не здатною протистояти таким масштабам поширення вірусу. А великий

відсоток смертності від COVID-19 ще більше підірвав довіру громадян як до системи охорони здоров'я, так і до уряду.

Перед адміністрацією президента Дж. Байдена постала необхідність вирішення цілої низки проблем, так чи інакше спричинених поширенням COVID-19. Серед них насамперед необхідно відновити довір'я громадян шляхом вдосконалення системи протидії поширенню коронавірусу в країні, запровадження тестування населення на федеральному рівні та введення карантинних заходів, які показали високу ефективність у країнах Східної Азії. Очевидно, що всі ці кроки уряду США негативно позначаються на темпах економічного розвитку країни. А дрібному і середньому бізнесу потрібна буде фінансова підтримка федерального уряду. Однак на прикладі КНР можна побачити, що рішучі заходи уряду виправдовують себе, адже дають змогу відносно швидко повернутися до докризових умов розвитку економіки.

Не менш важливим завданням адміністрації Дж. Байдена є відновлення віри громадян у силу закону, норми якого багаторазово порушувалися Д. Трампом і його командою. На думку деяких дослідників, відновлення лідерства Америки в сучасному світі передбачає поглиблення участі країни у боротьбі з пандемією шляхом організації міжнародних заходів, об'єднання зусиль розвинених держав для припинення зростання захворюваності на COVID-19 та подолання економічних наслідків цього вірусу.

Отже, повага та дотримання норм права новою адміністрацією США разом із рішучими заходами боротьби з поширенням COVID-19 та подолання негативних політичних та економічних наслідків пандемії є першочерговими завданнями Білого Дому в 2021 році. Вирішення цих завдань лежить частково у міжнародній площині. Америка сильна тоді, коли сильні її союзники. Якщо після Другої світової війни Європа потребувала кошти для відновлення економіки та повернення до життя мирного часу, то зараз на порядок денний поставлено питання об'єднання зусиль міжнародної спільноти для пошуку ефективних шляхів боротьби з поширенням COVID-19 у світі.

Список використаних джерел

1. 12 ways the Trump administration botched America's response to Covid-19 [Електронний ресурс] / CNN. – Режим доступу : <https://edition.cnn.com/2020/10/29/opinions/ways-trump-botched-covid-response-holtgrave/index.html>

2. 2020 Edelman trust barometer reveals growing sense of inequality is undermining trust in institutions [Електронний ресурс] / Edelman Trust Barometer. – January 19, 2020. – Режим доступу : <https://www.edelman.com/news-awards/2020-edelman-trust-barometer>

3. How coronavirus pandemic could turn world politics on its head [Електронний ресурс] / Business Standart. – Режим доступу : <https://www.>

business-standard.com/article/international/how-coronavirus-pandemic-could-turn-world-politics-on-its-head-120072900575_1.html

4. View the COVID-19 Case Tracker [Електронний ресурс] / COVID Response Center. – Режим доступа : <https://www.mckinsey.com/about-us/covid-response-center/home>

Рябінін Є. В., канд. політ. наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики
Маріупольського державного університету

ОБМЕЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ СВОБОДИ ВНАСЛІДОК ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО УСТРОЮ

Існує думка, що сучасний світ знаходиться в стані трансформації. З одного боку, можна погодитися з цим, але на думку автора, події, які ми спостерігаємо сьогодні не викликані якимось випадковими подіями, а є закономірним результатом політики світових еліт, яка направлена на розбудову тоталітарного світоустрою.

Сьогодні людство живе в найактивнішій фазі глобалізації, коли уряди найвпливовіших держав світу разом із корпораціями, а інколи й під їхнім впливом, володіють широким спектром інструментів для контролю потоків товарів, послуг, інформації та, найголовніше, людей.

Відома книга Дж. Оруелла «1984» описувала тоталітарні умови соціалістичного блоку. Але, з високою часткою ймовірності ми можемо констатувати, що в цьому творі ми можемо знайти відображення реальності сучасного західного світу, та й не лише західного. Технічний прогрес, який спостерігається з середини 90-х років минулого століття й до теперішнього часу, дозволяє повністю контролювати населення тих держав, які мають доступ до цих технологій.

Існує думка, що світ поділяється на два періоди: до та після пандемії COVID-19. Але, на думку автора, пандемія є лише невід'ємною частиною проекту з тотального контролю над населенням. Питання свободи індивідуума та її обмеження стоїть сьогодні на порядку денному, що й обумовлює актуальність цієї статті.

Протягом всієї історії людства еліти використовували два методи встановлення контролю над населенням: жорсткий та м'який. Під жорстким мається на увазі використання армії чи поліції. К м'яким методам належать релігія та\чи державна ідеологія. Але після розпаду соціалістичного табору ідеологія перестала грати провідну роль в контексті управління населенням (окрім КНДР та КНР). На зміну ідеології прийшла ідентичність, яка стала використовуватися регіональними елітами для

розпалювання міжетнічних чи міжконфесійних конфліктів. Це можемо спостерігати на прикладі періоду розпаду СРСР, в якому усі були «будівниками соціалізму», а потім усі почали себе ідентифікувати з регіоном мешкання, а отже, виникли конфлікти ідентичності. На цьому ж ґрунті відбувалися конфлікти на постюгославському просторі, в Азії та Африці. Фактор ідентичності може використовуватися лише локально, на регіональному рівні, тому не може використовуватися для глобального контролю. Що стосується релігії, то як показує практика, вона із технічним прогресом почала втрачати свої позиції та все менше людей, особливо молодшого віку, може підпадати під релігійний вплив (за винятком країн Близького Сходу). Особливо свої позиції втрачає релігія в Європі. Таким чином, сам технічний прогрес підказав світовим елітам метод для контролю над населенням – це є «цифра». Приймаючи до уваги, що багато аспектів нашого життя залежить від доступу до цифрових технологій, вже час говорити про глобальний цифровий диктат. Під цифровим диктатом ми будемо розуміти процес нав'язування політичними та фінансовими елітами населенню держав цифрового способу життя через створення умов за яких населення само буде вимагати обмеження своїх свобод та переходу у цифрову матрицю функціонування держави.

Розглянемо аспекти цифрового диктату. Першим таким елементом став цифровий сотовий зв'язок. Мобільний зв'язок є дуже зручним способом спілкування, але й також зручний для спецслужб, які мають можливість прослуховувати усі ваші телефонні розмови та використовувати проти вас у разі необхідності.

Другий елемент – це фінансова диджиталізація, коли кількість готівки в обігу зменшується, а електронні розрахунки стають більш розповсюдженими та зручними. Неможливо уявити ситуацію, коли люди захочуть відмовитися від цифрових транзакцій. Існує багато прихильників цифрових транзакцій, але вони забувають, що усі їх транзакції можна відстежити, а отже, потім корпорації можуть нав'язувати свої товари, послуги, можливість отримання кредитів, моделі фінансової поведінки. Деякі країни вже розглядають тотальний перехід на цифрові кошти. Так, в Швеції зараз реалізується проект з повного переходу на цифрову валюту, це може статися після 2022 року. Швеція є піонером в цьому процесі, вони навіть використовують чипи-імпланти, які вживлюються людям у руку та використовуються як гаманець або навіть як цифровий ключ від офісу та їхнього помешкання. З одного боку, це дуже зручно, але це й додатковий засіб для контролю людини з боку уряду. Якщо ви є опозиційним політиком або громадським діячем, вас можуть відключити від системи і ви не зможете придбати жодних товарів. Банк міжнародних розрахунків в 2018 році назвав Швецію країною з найменшою долею паперових коштів в світі. За оцінками Центробанку країни, в 2018 році лише 1% шведського ВВП знаходився в банкнотах (для США цей показник складав 8%, для країн єврозони – 11%) [1].

Пандемія прискорила диджиталізацію фінансової сфери, оскільки банки багатьох крах використовували також карантин для банкнот, намагаючись знизити ризик зараження від використання купюр.

Іншим наслідком диджиталізації є вплив на політичну поведінку та на підсумок виборчих кампаній. Так, більш ніж 70 тисяч аккаунтів у різних соцмережах було заблоковано, якщо вони відкрито підтримували Д. Трампа на виборах у 2020 році. Слід зазначити, що й його власний аккаунт було заблоковано та видалено у Twitter, що говорить про те, що надалі мало що буде залежати від пересічного електорату, а фраза «неважливо як голосують, важливо як підраховують» стане все більш актуальною.

Іншим аспектом зменшення свободи індивідуума стали обмеження, викликані пандемією COVID-19.

В цьому випадку країни використовують обмеження шляхом ведення карантину чи тотального локдауну, як це було навесні 2020 року. Це призвело до зниження соціальної активності людей, які через вплив страху відмовляються від тих аспектів життя, які були звичайними. Хоча це не вплинуло на події у США, коли почався рух Black lives matter, який, на думку автора, був штучним та використаний для повалення влади Трампа.

Подальше використання соціального дистанціювання та обмеження в переміщенні буде впливати на зниження соціальної та політичної активності населення.

Свого часу З. Бжезинський розмірковуючи про радикальні зміни світового порядку, сказав, що «мільйон людей сьогодні легше вбити, ніж контролювати» [2, с. 108].

Приймаючи до уваги, що ресурси планети обмежені, деякі країни стикаються із економічною кризою, влада країн не може забезпечити своє населення всім необхідним. Тому обмеження через пандемію та відволікання уваги від економічних проблем, є рятівним фактором для уряду будь-якої країни, оскільки страх виходить на перше місце. Тому, локалізація різних верств населення в їхніх географічних межах та обмеження пересування на фоні страху пандемії вирішить багато питань для влади, а також посилить її вплив та, мабуть, повагу серед населення. Тобто після процесу стрімкого занепаду інституту держави, ми спостерігаємо посилення держави як інструменту контролю та обмеження людської діяльності.

Отже, процес диджиталізації є позитивним та зручним інструментом для фінансової діяльності людей та країн, але руйнівним для системи свободи індивідуума.

Список використаних джерел

1. Павлюк О. Швеція хоче повністю перейти на цифрову валюту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://hromadske.ua/ru/posts/shveciya-hochet-polnostyu-perejti-na-cifrovuyu-valyutu-do-konca-2022-goda-tam-budut-izuchat-preimushestva-i-riski-takogo-shaga>. – Назва з екрана.

2. Мойсес Н. Занепад влади. Від владних кабінетів до полів битви й церков, а потім і до держави, або чому сьогодні бути при владі означає зовсім інше, ніж колись / Н. Мойсес. – Київ : Форс Україна, 2018. – 448 с.

Синяков С. В., д-р філос. наук, професор,
професор кафедри філософії і педагогіки
Національного транспортного університету, м. Київ

Юрченко Е. А., канд. філос. наук,
доцент кафедри філософії та педагогіки
Національного транспортного університету, м. Київ

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ЦІННОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна епоха принципово відрізняється від політичних і економічних відносин минулого суспільного устрою. Сформувалися нові інститути економіки і суспільства, змінилися правила і норми життя людей. Сьогодні в світі домінує глобалізована економіка і багато в чому відмінна від колишньої – фінансова система, які принесли інші принципи господарювання. Тривала фінансова і економічна криза не залишає вже місця міфам про ефективність чисто фінансових і економічних методів управління господарством, ілюзіям про самодостатність і суспільної ефективності ринкової економіки в цілому. Невтішна ситуація в світовій економіці не могла не отримати відображення в економічній науці, де все частіше можна побачити скептичне ставлення як до економічної теорії, так і до економічної політики. З'явилося переконання в тому, що сучасна економічна думка відчуває утруднення в поясненні подій, що відбуваються в реальному світі, а також в здійсненні аналізу придатного для економічної політики [2, 6–13]. Такі ж труднощі цілком відносяться до дослідження нестабільного розвитку економіки України під час тривалого «трансформаційного спаду» (Я. Корнаї). Існуюча в Україні модель економічного розвитку є недосконалою, не містить внутрішніх механізмів, що забезпечують стабільне зростання, не відповідає викликам і реальним завданням, які стоять перед країною. Щоб забезпечити можливості стабільного економічного зростання, справедливо вважає М.І. Зверяков, необхідно сформулювати таку модель, яка «об'єднує ринкові і регульовані державою основи» [1, 30]. У теорії та методології економіки, простежується думка, згідно з якою вивчення економічних явищ має здійснюватися в більш широкому науковому контексті. Однак, реалізувати такий підхід складно,

залишаючись на позиціях традиційних уявлень про природу економічних феноменів. Виходом зі сформованої ситуації може бути побудова іншої економічної онтології, гносеології та логіки, конструювання іншої системи інтерпретацій і оцінок, які враховують ідею культурної детермінації економічної поведінки. Сказане вище вимагає розширення уявлень про досліджуваної реальності в економічній науки за рахунок включення її в більш широку область культури, способу і стилю мислення, особливостей світосприйняття, звичок, традицій, впевненості в правдивості, брехливості або несправедливості економічних дій. Економічне середовище включає в себе мислячих і діючих людей, а також значна кількість цінностей, цілей і норм поведінки. Економічна поведінка людей завжди обумовлено рядом соціокультурних чинників, головними з яких є психологічні, політичні, соціологічні, релігійні, світоглядні, ідеологічні та ін. Тому можна спробувати пояснити економічну активність людей впливом не тільки економічних, а й позаекономічних причин, культурних цінностей. Однак самі ці причини породжуються і обумовлюються соціокультурним середовищем і, одночасно, допомагають зрозуміти, осмислити і перетворити її. Сучасна ринкова економіка являє собою зв'язок взаємодіючих індивідів, що переслідують свої індивідуальні цілі, причому цей зв'язок опосередковує кожне індивідуальне цілеспрямовано з усіма іншими індивідами і таким чином забезпечує свободу як можливість дії відповідно до самостійно поставленими цілями.

Системи цінностей суспільства можна розділити на певні категорії: моральні, етичні, політичні, естетичні, релігійні. Кожна система цінностей може бути з'єднана з різними ідеологічними уявленнями. Вони конкурують один з одним, прагнучі підпорядкувати собі певну соціальну групу. Цінності знаходять своє продовження в правилах, поведінці, нормах. Самі люди приймають цінності, а це значить, що вони визнають що впливають з них норми. У контексті завдань запропонованої теми спеціального розгляду вимагає питання про співвідношення культури і економіки в цілому. Його слід конкретизувати таким чином: виведені чи стереотипи економічної поведінки з культури народу? Чи створюються виробничі відносини культурою? Культура визначає економічна свідомість, а через нього – економічну поведінку або навпаки? Аналізуючи вплив цінностей, моральних ідеалів, духовних орієнтацій на економічну діяльність, не можна зробити однозначні висновки щодо культурної детермінації економічних перетворень. Необхідно визнати широкий плюралізм підходів до вивчення цієї проблеми.

Сучасна економічна теорія, коли вона описує економічні кризи, явища, конфлікти, не може не враховувати соціально-гуманітарні, ціннісні фактори господарської діяльності людей. У доповіді досліджуються соціокультурні чинники в економіці, розкривається взаємозв'язок суб'єктивного

і об'єктивного в економічній діяльності. Основна увага приділяється ідеологічним цінностям, місця і ролі свідомості в економічних процесах. На основі змінених уявлень про природу економічної реальності ставиться питання про розширення пізнавальних можливостей економічної науки. В основі неокласичної економічної теорії лежали три основні ідеї: ідея рівноваги, ідея можливості суворої математичної інтерпретації економічних явищ і ідея «чистої» економічної науки. Остання ідея передбачала виключення з її предметного поля будь-яких ненаукових знань, міфологічних уявлень та ідей, але головне – її суворе предметне розмежування з іншими громадськими та гуманітарними науками. Однак зазначені вище змінилися уявлення про економічну дійсність зажадали нових форм теоретичного опису явищ і процесів. Ці зміни можна вважати суттєвим кроком вперед у справі розуміння господарського життя в порівнянні з колишніми неокласичною теоріями.

Об'єктом неінституціональних концепцій перестав бути тільки раціональний людина, орієнтований на отримання максимального прибутку і мінімізації витрат. На його місце приходять економічний агент не завжди раціональний і навіть ірраціональний. Будь-який економічний суб'єкт є продуктом конкретної соціокультурного середовища, має масу особливостей, належить до певної етнічної, національної або реферативної групи, яка дотримується певної системи цінностей, ідеалів і норм, моральних і стильових принципів. Така людина багато що змінює в звичних фінансових і економічних відносинах, впливає на функціонування інститутів господарства і суспільства. Наслідками його рішень можуть бути фінансові спекуляції і біржові крахи міжнародних гравців, створення у них хибних уявлень про стабільність або нестабільність грошової і економічної системи. В економіці, як відомо, є не тільки закономірність і впорядкованість, але є випадковість і хаос. Економіка сьогодні, безумовно, є керованою економікою, а процес глобалізації призводить до зростання ролі фінансових центрів в управлінні світовим господарством.

Фінансово-економічні принципи управління господарством з необхідністю доповнюються позаекономічними, так би мовити, вольовими інструментами втручання. Люди нерідко в екстремальних ситуаціях ігнорують інституційні вимоги, діють вільно і цілеспрямовано, використовують образ мислення і досвід поведінки інших людей в подібних ситуаціях. Економіка при цьому, якщо нею займаються вільні і активні люди і держава не перешкоджає їх діловій активності, здатна вести себе як система, що самоорганізується. У сучасних цивілізаціях і економіках світу ідеологічні і світоглядні, цінності дуже різноманітні. Деякі з них сприйняті і розділяються цілими верствами; інші, навпаки – вузьким колом індивідів. Різноманітність і відносна автономія світоглядних поглядів – досить давній факт в історії суспільства. Кожна система господарських цінностей може

бути з'єднана з різними ідеологічними уявленнями. Ці відмінності можуть існувати одночасно в єдиному економічному просторі або виникнути в певній історичній послідовності, Вони конкурують один з одним, прагнучі підпорядкувати собі певну економічну групу: так виникають конфлікти економічних цінностей – капіталізм і колективізм, ринкові і антиринкові цінності і т.д. Між ними можливі конкуренція, протистояння і конфлікти, а моральні, етичні релігійні ідеї можуть суперечити економічним правилам і принципам. Підкреслюючи проектну сутність ідей в економічній свідомості, слід з'ясувати, яким чином така його характеристика як цілепокладання сприяє вирішенню господарських завдань? Економічна наука – це спосіб бачення тих же явищ, які розглядаються і досліджуються іншими громадськими та соціально-гуманітарними науками, тому альтернативний підхід до аналізу економічних феноменів видається затребуваним і ефективним. Альтернативні форми знань поки не мають строго окресленого предмета, конкретної методології дослідження і не завжди спираються на колишні наукові традиції, Але сталося головне – розмежування зі старою системою знань, що з необхідністю викликає генерацію нових ідей в науці, веде до гострих дискусій серед вчених – представників різних областей знань. Зафіксувати зміни, що відбуваються – перший крок в розвитку нового економічного знання. Процес філософської рефлексії вже розвернувся в економічних науках: йде переосмислення алгоритму трансформації як фінансової та економічної систем, так і самого сучасного суспільства. Плюралізм в економічних дослідженнях і методології науки набагато вигідніше, плідніше і досконаліше монізму.

Це крок вперед у порівнянні з тим, що було раніше. Він підвищує рівень наукової культури і ефективність теоретичних досліджень. Доповнюючи теоретико-економічне дослідження соціологічним, історичним і культурологічним підходами, слід враховувати факт зміни, поновлення, а також висунення нових цінностей.

Список використаних джерел

1. Зверяков М.І. Теоретична парадигма сталого розвитку та українські реалії // Економіка України. 2018, № 10. – С. 11–31.
2. Schwab Klaus. The Fourth Industrial Revolution / World Economic Forum, 2016 – 2017. – 184 с.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Цілісну концепцію виникнення, і розвитку збройно-політичних конфліктів, в постіндустріальному суспільстві можна створити лише розглянувши природу та причини їх виникнення, сутнісні ознаки, види і типи та особливості розвитку. Їх розгляд в рамках діалектичного, структурно-функціонального, інформаційно-ціннісного та інших підходів дозволяє стверджувати, що, вступивши в третє тисячоліття людство продовжує вважати насильство основною домінантою системи міжнародних відносин. Тому необхідність запобігання виникнення і урегулюванню збройно-політичних конфліктів залишається важливим завданням як в середині держави, так і на міжнародному рівні.

Політичні, як і збройно-політичні конфлікти, готуються і здійснюються соціальними, політичними, економічними й іншими політичними групами, силами, які розрізняються своїм статусом, інтересами, сферою впливу, метою досягнення результату й інтересами. Конфлікти виникають у сфері інтересів цих груп і тиску їх на владу, поділяються вони на конфлікти між владою та громадськими силами, інтереси яких не представлені в структурі владних відносин, а також конфлікти всередині існуючої влади, пов'язані з внутрішньогруповою боротьбою за розподіл владних повноважень та спробами обґрунтування нового курсу в межах існуючого політичного ладу.

Детальний аналіз доробок вітчизняних і зарубіжних науковців, що досліджували проблематику сучасних воєнно-політичних конфліктів, дозволив систематизувати основні специфічні ознаки сучасних воєнно-політичних конфліктів «гібридного типу». Вони зводяться до того, що в них застосовуються як воєнні, так і невоєнні засоби на всіх етапах збройно-політичного конфлікту. Характерною ознакою є широке використання засобів масової інформації, як фактору впливу на супротивника, а також впливу на свідомість людини, внаслідок якого вона здійснює необхідні для супротивника дії (медіа війна). При цьому використовуються сучасні інформаційні комп'ютерні технології для руйнування (дезорганізації) систем військово-цивільного управління супротивника, а також з розвідувальною метою (кібер війна).

Основними причинами виникнення сучасних збройно-політичних конфліктів в постіндустріальному суспільстві є: боротьба за володіння світовими ресурсами й територіями; розпад поліетнічних держав, соціаль-

них структур і норм і, як наслідок, зростання соціально-політичної напруженості; втрата цілими народами національної ідентичності, що породжує й загострює етнопонаціональні й релігійні протиріччя; боротьба за домінування певних духовних і культурних цінностей, що виливається у прагнення певних політичних сил до зміни суспільно-політичного ладу, зміни правлячої верхівки. При цьому важливо підкреслити, що на практиці причини конфлікту майже завжди мають змішаний характер.

Усе активніше в конфліктах застосовуються нові види озброєнь, що дозволяє завдати максимально ефективного ураження супротивника і зменшити прямі втрати серед мирних жителів. Відбувається конструювання нової парадигми збройної боротьби, яка ставить на перше місце не зіткнення армій на полі бою, а дезорганізацію управління державою, руйнування економіки і транспорту, позбавлення збройних сил супротивника тилової інфраструктури, а отже, і можливостей вести збройну боротьбу. Головне в ній – ураження не людей, а матеріально-технічних об'єктів. Прослідковується тенденція до зникнення прямих кровопролитних масових сухопутних зіткнень. Та це не зменшує кількість жертв і жахливі наслідки збройної боротьби, в якій тепер дуже важко провести розмежування між комбатантами й некомбатантами, що, у свою чергу, створює нові труднощі в застосуванні норм міжнародного права, у тому числі гуманітарного права.

За використання новітніх інформаційних технологій, поряд з політичним, матеріальним насильством, застосовується й духовне – у вигляді «інформаційних війн», тісно пов'язаних з терміном «інформаційна зброя», головними елементами якої є інформаційні технології та інформаційні процеси, що застосовуються під час ведення традиційних війн або в можливих «інформаційних війнах». Останні можуть вестись в інформаційній сфері і охоплювати майже всю сукупність завдань у політичній, економічній, технічній і воєнній галузях.

Однак небезпечність та різноманітність каналів впливу інформаційної зброї призводить не тільки до зростання воєнної могутності розвинених країн, але й змінює весь стратегічний аспект глобального та регіонального балансу сил. Не виключено, що в найближчому майбутньому застосування інформаційної зброї може стати підставою для розв'язання (як відповідь на нетрадиційний виклик) локальних війн і воєнних конфліктів із застосуванням традиційних засобів ведення війни.

Можна передбачити докорінну зміну традиційних форм і способів збройної боротьби, утвердження пріоритету концепції інформаційної війни. Підтвердженням цього є те, що всі останні локальні війни і воєнні конфлікти із застосуванням засобів інформаційної зброї відбувалися в інформаційному просторі. Цей вид зброї значно перевершує звичайні її види за своїми руйнівними можливостями. Від інформаційної зброї, на

відміну від звичайної, практично неможливо захиститися, тому врахування морально-психологічних факторів щодо її застосування має посісти провідне місце у концепціях як національної, так і міжнародної безпеки.

Різноманітність форм і методів ведення цих конфліктів, використання при цьому широкого спектру невоєнних методів тиску (економічних, інформаційних, соціальних, політичних тощо), поступове стирання чіткої межі між локальним воєнно-політичним конфліктом і «великою» війною поставили проблему нового розуміння сучасного збройно-політичного конфлікту «гібридного характеру» або гібридної війни.

Список використаних джерел

1. Макаров І.М. Поняття і зміст режиму окупації у міжнародному праві // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – № 3. – 2012. – С. 193–197.

2. Никитин А. Международные конфликты и их урегулирование. Мировая экономика и международные отношения. 2006. – № 2. – С. 7–16.

3. Чумак В.А. Україна Крим: спільність історичної долі. – Вид 2-е / В.А. Чумак. – Київ, ВПЦАМУ, – 2013. – С. 55–60.

Юрченко Е. А., канд. філос. наук,
доцент кафедри філософії та педагогіки
Національного транспортного університету, м. Київ

СВІТОГЛЯДНО-ІДЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ, СПРОВОКОВАНИХ КАРАНТИННИМИ ЗАХОДАМИ

З самого початку, антикарантинні заходи розділили політичні сили в більшості країн світу.

Досить драматичний характер це протистояння набуло в США, де наклалось на глибокі протиріччя між президентом Дональдом Трампом та його опонентами з Демократичної партії. Яскраво це проявилось коли країну охопили антикарантинні протести.

Президент США Дональд Трамп назвав людей, які протестують проти карантинних заходів введених губернаторами їх штатів (переважно демократами), «великими людьми».

В наступні дні Трамп закликав губернаторів пом'якшити ці рекомендації, як тільки вони відчують, що це безпечно.

«Я бачив людей. Я бачив інтерв'ю людей. Це чудові люди .... Їх життя було відібрано від них», – сказав він, характеризуючи учасників протестів. «Ці люди люблять нашу країну, вони хочуть повернутися до роботи».

Це різко контрастувало з позицією мейнстрімних ЗМІ які орієнтувались на Демократичну партію.

Подібні протести нерідко отримують підтримку від консервативних груп, що представляють інтереси Республіканської партії і підтримують президента Трампа. Наприклад, масовий протест під назвою «Операція» Пробка «» (Operation Gridlock), що пройшов в столиці штату Мічиган Ленсінг 15 квітня, був підтриманий організацією «Консервативна коаліція Мічигану» (Michigan Conservative Coalition).

А антикарантинні протести в Айдахо пов'язують з організацією, яку спонсорують брати Кох, Девід і Чарльз, – мільярдери, багато років підтримують Республіканську партію США і її кандидатів на виборах різних рівнів.

Про те, що занадто жорсткі заборонні заходи можуть дорого обійтися Америці, президент США говорив ще в кінці березня, через тиждень після того, як більшість штатів оголосили про закриття підприємств і введення карантину.

«Ви втратите ще більше людей, штовхаючи країну до масштабної рецесії або депресії, – заявив він на прес-конференції в Білому домі 24 березня. – Не можна просто встати і сказати: давайте закриємо Сполучені Штати Америки, найбільшу і найуспішнішу країну в світі».

Трампа тоді публічно підтримали багато впливових республіканці. Сам президент запропонував було почати скасування карантинних заборон вже до 12 квітня, але пізніше відмовився від цього кроку.

В Бразилії виникла схожа ситуація коли консервативний президент Болсонару підтримав антикарантинні протести, всупереч позиції більшості бразильських еліт. Цікаво, що він пішов значно далі за Трампа і намагався відкидати небезпеку нового вірусу в принципі, порівнюючи його з «легким грипом».

В Європі, зокрема в Німеччині, протести теж отримали підтримку консервативної (навіть ультраконсервативної) частини електорату. Зокрема скептичну до карантинних заходів позицію займала правопопулістська партія «Альтернатива для Німеччини» .

Безумовно не варто автоматично ототожнювати позиціонування тих чи інших сил по відношенню до пандемії з їх ідеологічною орієнтацією. Але явно помітно, що прихильники консервативних та правих і націонал-популістських рухів більше тяжіють до заперечення офіційної позиції з приводу пандемії та відкидання карантинних заходів.

Варто проаналізувати це з точки зору світоглядних відмінностей.

По-перше, в сучасних розвинених країнах, де домінує ліво-ліберальний політичний дискурс, для правих є властивою недовіра до влади та правлячих еліт в цілому.

По-друге, в процесі боротьби з пандемією, сучасні західні держави яскраво проявляють ознаки так званої «держави-няньки», які в цілому все більше властиві для сучасної соціальної держави. Під «державою-нянькою» (термін з лексики консервативних критиків соціальної держави) мається на увазі політика спрямована на захист громадян від будь-яких небезпек та дискомфорту, навіть ціною обмеження їх свобод.

Консервативні та праві сили досить жорстко відкидали таку політику задовго до того як наступила криза викликана пандемією.

Третім пунктом варто вважати, загрозу карантинних заходів для дрібного та середнього бізнесу, який традиційно користується підтримкою консервативних політичних сил.

Четвертою причиною, можна вважати безпрецедентне обмеження релігійної свободи обумовлене карантинними заходами. Зорієнтовані на секулярний світогляд уряди, фактично прирівняли релігійні обряди до звичайних масових заходів, не врахувавши їх значення для віруючих людей, що природним чином підштовхує їх до підтримки консервативної опозиції.

Таким чином ми можемо бачити, що політичне протистояння спровоковане карантинними обмеженнями має не тільки ситуативні але й глибоко обумовлені світоглядні та ідеологічні причини.

Наукове електронне видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: ОСОБЛИВОСТІ
ТА ВИКЛИКИ**

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Київ, 16 квітня 2021 року)

Видавець і виготовлювач
Київський національний торговельно-економічний університет
вул. Кіото, 19, м. Київ-156, Україна, 02156
Електронна пошта knute@knute.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 4620 від 03.10.2013 р.